#werkplaatsvitaalplatteland

IBP Vitaal Platteland
Gebiedsplan Zuidwestelijke Delta

Grenzeloos samenwerken aan een zichtbare en toekomstbestendige Zuidwestelijke Delta

Uitvoering 2020-2024

Initiatiefnemers

provincie ZUID HOLLAND

Provincie Zeeland

Provincie Noord-Brabant

Met hulp en input van

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Gemeente Schouwen-Duiveland

gemeente Hoeksche Waard

Gemeente Bergen op Zoom

gemeente Steenbergen

gemeente Moerdijk

gemeente Goeree-Overflakkee

natuur dichtbij huis Brabants Landschap

staatsbosbeheer

Waterschap Brabantse Delta

RWB REGIO WEST-BRABANT

Stichting Landschapsbeheer Zeeland

NLDELTA

WaterschapScheldestromen

Natuurmonumenten

waterschap Hollandse Delta

WATER POORT

has hogeschool Zuidwestelijke Delta

REWIN

Inhoudsopgave

Samenvatting **4**

1 Aanleiding en leeswijzer **5**

1.1 Aanleiding IBP Vitaal Platteland 5

1.2 Het IBP Vitaal Platteland Zuidwestelijke Delta 5

1.3 Inhoud en leeswijzer 5

2 De Zuidwestelijke Delta: karakter, urgentie, ambitie **6**

2.1 Karakter van de Zuidwestelijke Delta 6

2.2 Urgentie 6

2.3 Ambitie 7

3 De meerwaarde van interbestuurlijke samenwerking in de Zuidwestelijke Delta **9**

3.1 Twee dimensies van interbestuurlijk samenwerken 9

3.2 Verschillende rollen van de overheid 9

3.3 Betrokkenheid 5 O's 9

3.4 Leren 10

4 De Delta-broedplaatsen **12**

4.1 Dynamisch programmeren op drie schaalniveaus 12

4.2 Van een dynamische agenda naar Delta-broedplaatsen 13

4.3 Uitwerking per broedplaats 13

4.3.1 Delta-broedplaats 'Volhoudbare landbouw' 14

4.3.2 Delta-broedplaats 'Zoet Water' 16

4.3.3 Delta-broedplaats 'Genieten en beleven van de Delta' 19

5 Organisatie en financiering **22**

5.1 Organisatie 22

5.2 Financiering 24

5.2.1 Financiering initiatieven en projecten broedplaatsen 24

5.2.2 Financiering ondersteuning overkoepelende kernteam 24

5.2.3 Totaaloverzicht financiering 25

Bijlage 1 Samenvatting rapport De som der delen (Rli) 26

Bijlage 2 Opgaven in de Zuidwestelijke Delta 27

Bijlage 3 Doelen-Inspanningen-Netwerk 29

Bijlage 4 Uitwerking per broedplaats 30

Bijlage 5 Overzichtstabel financiering en cofinanciering per broedplaats 74

Samenvatting

In juli 2018 maakten het Rijk (minister LNV), het IPO, de Unie van Waterschappen en de VNG- afspraken om onderwerpen in het landelijk gebied gezamenlijk op te pakken: het Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland (IBP-VP). De Zuidwestelijke Delta is één van de 15 gebieden die in dit IBP-VP zijn benoemd.

De Zuidwestelijke Delta is een ongekend aantrekkelijk, gevarieerd en historisch rijk gebied. Een van de meest vruchtbare landbouwgebieden ter wereld. Gekenmerkt door een dynamische natuur en veelzijdige waterrecreatie. Omringd door bebouwd gebied: de Zuidvleugel van de Randstad, de Brabantse stedenrij en de noordrand van de Vlaamse Ruit. Via de zeehavens goed voor een gigantische dagelijkse goederenstroom Europa in en uit. Van mondiale betekenis als rust- en foerageergebied voor vogels, als toegang voor trekvis tot de rivieren Rijn, Maas en Schelde en als geboortegrond en opgroeigebied voor zee- en riviervis. Uniek in de wereld vanwege de eeuwenlange strijd tussen land en zee en menselijk handelen. Bron voor recreatie en toerisme.

Tegelijkertijd een gebied met een aantal majeure opgaven, maar ook kansen. Waar de bestuurlijke grenzen deze uitdagingen soms in de weg zitten. Uitermate belangrijk dus om dit interbestuurlijk en vanuit één samenhangende Delta samen op te pakken.

Op initiatief van de drie provincies, met hulp van het ministerie van LNV én met input van een groot aantal actieve stakeholders in het gebied, is in mei 2019 een 1e gebiedsplan voor het IBP-VP Zuidwestelijke Delta opgesteld. Vervolgens is dit plan de periode daarna nog verder uitgewerkt met ook andere overheidspartijen en stakeholders uit het gebied. Ook gaven een aantal experts hun reflectie op het gebiedsplan. Zij zien allen kansen met dit proces de onderlinge samenwerking, en daarmee enkele processen in dit gebied, vooruit te helpen.

De ambitie is om interbestuurlijk én grensontkennend samen te werken in dit gebied, daarmee als gezamenlijke partners veel meer kracht te maken en de kwaliteiten van en de innovatiekracht in dit gebied veel meer voor het voetlicht te brengen.

Hierbij ligt de focus op:

- De Zuidwestelijke Delta als internationaal toonbeeld van een volhoudbare, hoog-innovatieve en circulaire agrarische sector en voedselketen. Zowel door een volhoudbaar gebruik van grondstoffen en een verantwoord gebruik van hulpbronnen, als door de inzet van een klimaatbestendig en zelfvoorzienend watersysteem.
- De Zuidwestelijke Delta als uniek natuur- en recreatiegebied.

In een dynamische agenda zijn veel kansrijke projecten verzameld en is een drietal broedplaatsen voor deze deelambities geïdentificeerd:

- Volhoudbare landbouw
- Zoet water
- Genieten en beleven van de Delta

Voor deze broedplaatsen is een goede samenwerking tussen de (overheids)partijen nodig en input van kennis/ onderzoek, experimenteerruimte en/of geld. Voor de uitvoering is totaal circa € 10 miljoen beschikbaar, waarvan € 4,5 miljoen bijdrage vanuit het rijk. De rest wordt door regionale partijen bijgedragen. Het programma loopt door tot 2024. Voor een soepele samenwerking willen de betrokken partijen de organisatie zo licht mogelijk houden en verantwoordelijkheden zo laag mogelijk beleggen. Dit uit zich in een overkoepelend kernteam, dat de broedplaatsen met elkaar verbindt, en bestuurlijke afstemming via het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta.

1 Aanleiding en leeswijzer

1.1 Aanleiding IBP Vitaal Platteland

In het regeerakkoord zet het Rijk sterk in op interbestuurlijke samenwerking (het IBP: Interbestuurlijk Programma). Het Interbestuurlijk Programma thema Vitaal Platteland (IBP-VP) is één van de thema's hiervoor.

In dit IBP-VP hebben het Rijk (minister LNV), het IPO, de Unie van Waterschappen en de VNG-afspraken gemaakt om opgaven in het landelijk gebied gezamenlijk op te pakken. Op 17 juli 2018 is hiervoor een samenwerkingsovereenkomst[1] ondertekend en is afgesproken om deze gezamenlijke aanpak in 15 gebieden uit te werken. Het Rijk wil dit ondersteunen met financiën (€ 40 miljoen), met inzet van kennis en onderzoek en met experimenteerruimte. De wijze waarop dit gebeurt, is uitgewerkt in een inspiratiedocument[2] dat als handreiking aan alle 15 gebieden is aanboden.

1.2 Het IBP Vitaal Platteland Zuidwestelijke Delta

De Zuidwestelijke Delta is een van de 15 gebieden die in de samenwerkingsafspraken zijn genoemd. Vanuit de constatering dat dit gebied een belangrijke inhoudelijke samenhang kent, met een aantal majeure opgaven en kansen binnen de scope van het Vitaal Platteland. Maar waar tegelijkertijd de bestuurlijke grenzen (drie provincie-, vier waterschaps- en vele gemeentelijke) deze uitdagingen soms in de weg zitten. Uitermate belangrijk dus om dit interbestuurlijk samen op te pakken.

Op initiatief van de drie provincies (Zeeland, Zuid-Holland, Noord-Brabant) is een eerste aanzet voor die interbestuurlijke aanpak gemaakt. In samenwerking met het ministerie van LNV is dit met een bredere groep betrokken partijen (gemeenten, waterschappen, regionale samenwerkingsverbanden, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen, e.d.) verder uitgewerkt tot een compleet gebiedsplan.

1.3 Inhoud en leeswijzer

Er zijn een gezamenlijke ambitie en een overzicht van majeure opgaven geformuleerd. Ook is de noodzaak om vanuit één samenhangende Zuidwestelijke Delta met elkaar samen te werken benadrukt (**zie hoofdstuk 2**).

We kunnen het immers niet alleen. Om de ambitie te realiseren zal vanuit verschillende disciplines (de 5 O's: onderzoek, onderwijs, omgeving, ondernemers en overheid) moeten worden samengewerkt en de krachten worden gebundeld. Een interbestuurlijke samenwerking als één overheid (binnen de vier overheidslagen en over de provincie/waterschaps/gemeente/regio-grenzen heen) is daarbij een belangrijke randvoorwaarde (zie **hoofdstuk 3**).

Het IBP-VP Zuidwestelijke Delta is geen top-down programma, maar legt de focus op dáár waar de dynamiek en energie is en de vraag speelt. Samen met de betrokken gebiedspartijen zijn activiteiten en projecten geïnventariseerd, die bijdragen aan de ambitie en opgaven voor dit gebied (**zie hoofdstuk 4**).

Tenslotte wordt in het laatste hoofdstuk (**zie hoofdstuk 5**) de organisatie van het programma toegelicht.

[1] Zie: https://vng.nl/files/vng/samenwerkingsafspraken_ibp_vp_ondertekend.pdf

[2] Inspiratiedocument Financiële inzet Dynamisch programmeren, d.d. 15 februari 2019

2 De Zuidwestelijke Delta: karakter, urgentie, ambitie

2.1 Karakter van de Zuidwestelijke Delta

De Zuidwestelijke Delta behoort tot de meest vruchtbare akkerbouwgebieden ter wereld en wordt daarnaast gekenmerkt door een dynamische natuur en veelzijdige waterrecreatie. Deze open, groenblauwe kern is omringd door bebouwd gebied: de Zuidvleugel van de Randstad, de Brabantse stedenrij en de noordrand van de Vlaamse Ruit. Aan de flanken van de Zuidwestelijke Delta liggen de wereldhavens van Antwerpen en Rotterdam en in het gebied de havens van North Seaport en Moerdijk, goed voor een gigantische dagelijkse goederenstroom Europa in en uit.

Ook in ecologisch opzicht heeft deze regio mondiale betekenis: als rust- en foerageergebied voor vogels op hun jaarlijkse trek van noord naar zuid, als toegang voor trekvis tot de rivieren Rijn, Maas en Schelde en als geboortegrond en opgroeigebied voor zee- en riviervis.

Het gebied is uniek in de wereld vanwege de eeuwenlange strijd tussen land en zee en menselijk handelen. Kortom: de Zuidwestelijke Delta is een ongekend aantrekkelijk, gevarieerd en historisch rijk gebied.

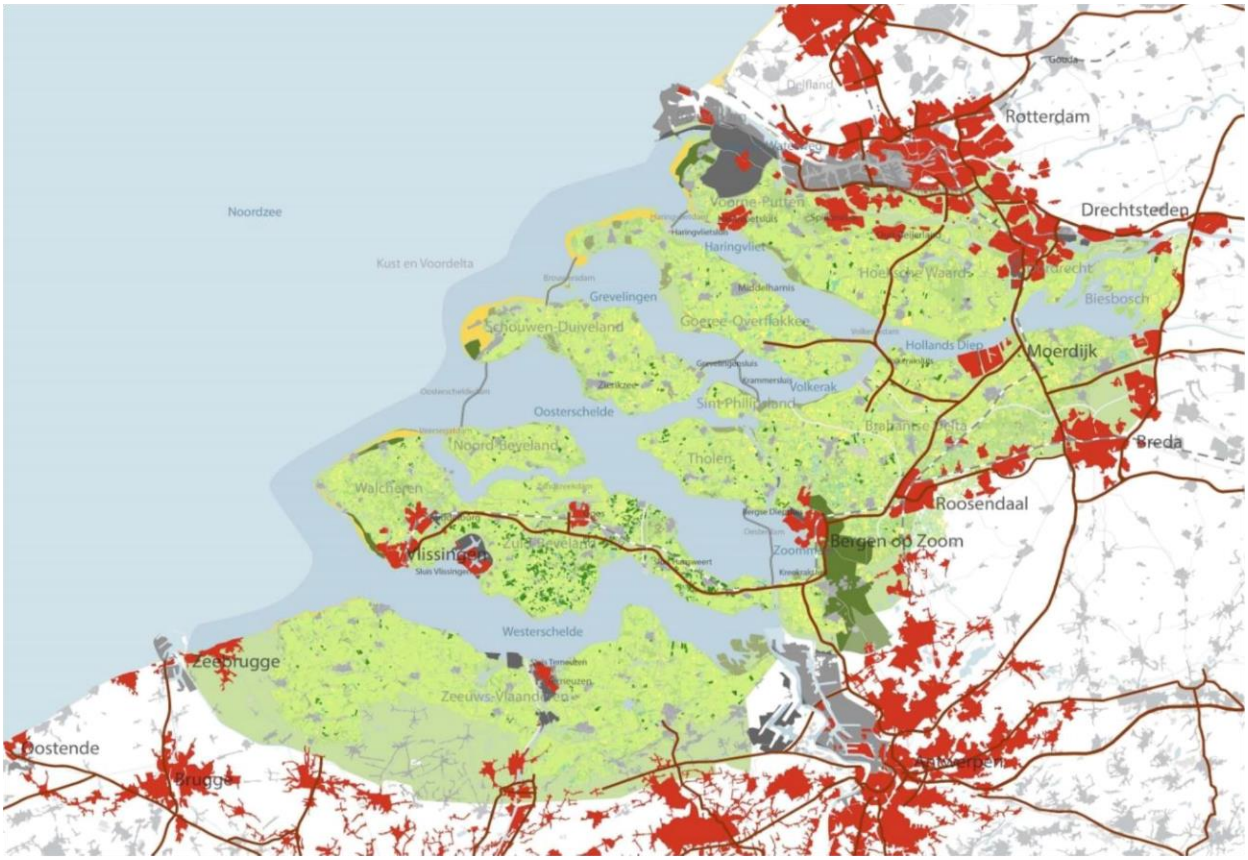

2.2 Urgentie

Daartegenover staat dat, als de trend zich doorzet, in de toekomst sprake zal zijn van ontgroening en vergrijzing. Ook de agrarische sector, de natuur en het zoetwatersysteem staan onder druk. Er komen grote opgaven op het gebied af, waaronder de stijging van de zeespiegel (verzilting), de toenemende vraag naar grondstoffen (bodemuitputting) en de afname van de biodiversiteit (insectensterfte). Ook neemt de druk op de beschikbare ruimte toe, door verstedelijking en claims vanuit de energietransitie en klimaatopgave.

De Zuidwestelijke Delta is een gebied met een hoge potentie, maar het gebied kent veel bestuurlijke grenzen, die vaak in de weg zitten bij de complexe uitdagingen in dit gebied. De grote opgaven zijn niet meer alleen op te lossen. Partijen móeten echt de krachten bundelen!

In het onlangs verschenen rapport 'De som der delen: verkenning samenvallende opgaven in de regio' heeft de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) dit op basis van een uitgebreide verkenning in de Zuidwestelijke Delta bevestigd[3] (**zie bijlage 1** voor de samenvatting van dit rapport).

2.3 Ambitie

Onze ambitie is om interbestuurlijk én grensontkennend samen te werken in dit gebied en daarmee als gezamenlijke partners veel meer kracht te maken en de kwaliteiten van en de innovatiekracht in dit gebied veel meer voor het voetlicht te brengen. Door een integrale aanpak kunnen we dit unieke gebied toekomstbestendig maken, de vitaliteit versterken en de leefkwaliteit voor mens en natuur verbeteren.

Dat is een brede ambitie en opgave voor de Zuidwestelijke Delta, waar we als vier overheidslagen, in de geest van de nieuwe omgevingswet en andere instrumenten voor de langere termijn aan (gaan) werken.

Het Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland is daarvoor het eerste spoor, specifiek gericht op de opgaven die te maken hebben met een vitaal platteland (**zie bijlage 2**). Binnen de scope van het IBP Vitaal Platteland ligt de focus voor de Zuidwestelijke Delta op de volgende inhoudelijke aspecten:

1. De Zuidwestelijke Delta als internationaal toonbeeld van een volhoudbare, hoog-innovatieve en circulaire agrarische sector én voedselketen:

Een toekomstbestendige landbouwsector die bijdraagt aan een sterk natuurlijk systeem met een rijke variëteit aan ecosysteemdiensten, gezond voedsel en een aantrekkelijke omgeving, waarin het goed wonen, werken en recreëren is. Daarbij worden twee deelaspecten onderscheiden:

- **Volhoudbare landbouw**
  Door te investeren in volhoudbare landbouw en productieketens, die bijdragen aan een weerbaar en adaptief natuurlijk systeem en een gezonde bodem, waarin de natuurlijke hulpbronnen en organische stoffen in balans zijn, kan de toekomstige economische en sociaal-culturele waarde en het natuurlijk kapitaal veilig worden gesteld. Toonaangevend in Nederland en daarbuiten!
- **Zoet water**
  Om in de toekomst onder een veranderend klimaat en verdere verzilting een vitaal en leefbaar platteland te behouden, is een transitie naar een klimaatbestendig en zelfvoorzienend watersysteem nodig. Dit kan door zowel de waterbeschikbaarheid te vergroten als de watervraag te verminderen.

[3] Zie ook 'De som der delen: verkenning samenvallende opgaven in de regio'; rapport Rli 26 maart 2019: https://www.rli.nl/publicaties/2019/advies/de-som-der-delen

2. De Zuidwestelijke Delta als uniek natuur- en recreatiegebied:
De Zuidwestelijke Delta heeft, als groen-blauwe kern omringd door grote stedelijke agglomeraties, alles in huis om hét natuur- en recreatiegebied te worden voor zowel lokale bewoners als bezoekers uit de regio Rotterdam, Breda, Antwerpen, Gent en Brugge of daarbuiten, die voor kortere of langere tijd de drukte willen ontvluchten.

Het gebied is een klimaatbestendig en veilig eilandenrijk, waar gezond water en robuuste natuur ruimte bieden voor duurzaam gebruik en ruimtelijke ontwikkeling, goed beschermd tegen de effecten van klimaatverandering én met toegankelijke en beleefbare getijden-natuur.

Deze deelambities staan niet los van elkaar. De dynamische natuur en het agrarisch landschap in de Zuidwestelijke Delta kunnen robuuster en meer klimaatadaptief worden, zodat het systeem tegen een stootje kan. Soms vraagt dat een ander beheer of gebruik, soms een kans pakken voor meer biodiversiteit. De grote transities werken als een vliegwiel om hoogwaardige en integrale oplossingen te vinden voor een langjarig, duurzaam productieperspectief voor de agrarische sector. Tegelijkertijd resulteert dit in een betere leefomgevingskwaliteit met meer biodiversiteit en passend recreatief medegebruik, waar het aantrekkelijk is om te (komen) wonen, werken en recreëren.

Onze ambitie beperkt zich niet tot de vier overheidslagen alleen. We willen nadrukkelijk samen met de ondernemers, ketenpartners, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties vanuit een gedeeld eigenaarschap en verantwoordelijkheid aan de slag. We denken dat we daarmee een (inter)nationaal voorbeeld stellen voor de rest van de sector en de voedselketen en voor de bewoners van en bezoekers aan onze delta.

Uiteindelijk draagt dit bij aan de sociale en economisch vitaliteit van de regio en een aantrekkelijke omgeving waarin het goed wonen, werken, ondernemen en recreëren is. En geeft dit mogelijk ook een antwoord op de ontgroening en vergrijzing in dit deel van Nederland.

3 De meerwaarde van interbestuurlijke samenwerking in de Zuidwestelijke Delta

3.1 Twee dimensies van interbestuurlijk samenwerken

We kunnen het niet alleen. Voor het realiseren van onze ambitie zullen we met verschillende disciplines (de 5 O's: onderzoek, onderwijs, omgeving, ondernemers en overheid) moeten samenwerken. Zoals de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli, **zie bijlage 1**) aangeeft: we moeten de krachten bundelen als het gaat om verschillende complexe opgaven die op ons afkomen, denk aan circulaire economie, klimaatverandering en energietransitie. Om vanuit de overheid een zo groot mogelijke meerwaarde te bieden, is een goede interbestuurlijke samenwerking als één overheid (binnen de vier overheidslagen én over de vele geografische grenzen heen) een belangrijke randvoorwaarde.

Interbestuurlijk samenwerken in de Zuidwestelijke Delta kent daarbij niet 1, maar 2 dimensies:

1. De 'verticale' kolom: dit betreft de samenwerking tussen Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen.
2. De 'horizontale' kolom: tússen de drie provincies, de drie waterschappen, de vele gemeenten en binnen de diverse rijksdepartementen onderling. De grote maatschappelijke opgaven gaan immers gewoon over die geografische (provincie-, waterschaps-, gemeente-) en departementale grenzen heen.

3.2 Verschillende rollen van de overheid

In de samenwerking met de samenleving kent de overheid verschillende rollen. Deze rollen zijn door het NSOB beschreven in een 4 kwadrantenmodel[4] (zie figuur hieronder). Vanuit ieder van die rollen kan de overheid een belangrijke bijdrage leveren aan een samenwerking en/of transitieopgave. Denk bijvoorbeeld aan de wetgevende en vergunningverlenende rol, zoals bij ruimtelijke ordening. Een taakgevende rol (gericht op het leveren van prestaties), zoals het onderhoud van dijken. Een faciliterende rol, waaronder het helpen organiseren van netwerksamenwerking. Of een participerende of ondersteunende rol in de vorm van bijvoorbeeld burgerparticipatie.

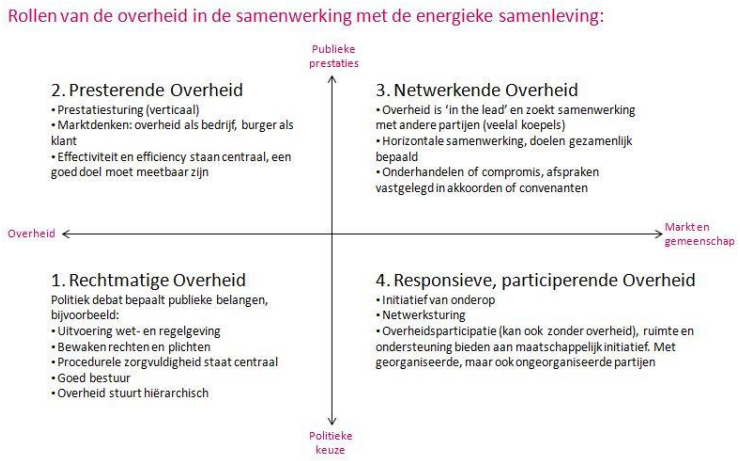

Figuur 1. Het 4 kwadrantenmodel

3.3 Betrokkenheid 5 O's

Voor betrokken maatschappelijke organisaties, kennis- en onderwijsinstellingen, ondernemingen en/of omgeving lopen projecten en activiteiten vaak dwars door bestuurlijke grenzen heen. Vanuit het IBP-VP willen we door interbestuurlijke samenwerking de meerwaarde van de overheid vergroten. Voor deze partners telt vooral het effect (in termen van snelheid, gemak, toegang, bekendheid, e.d.), het hoe maakt niet uit.

[4] NSOB: Nederlandse School voor Openbaar Bestuur: zie https://www.open-overheid.nl/blog/tijd-voor-de-netwerkende-en-responsieve-overheid/

Tegelijkertijd zijn het juist deze partners die we nodig hebben voor en in de realisatie van de maatschappelijke opgaven en projecten. Het IBP-VP kan dus niet zonder hun projecten en betrokkenheid. Dat vraagt om een heel goede balans tussen het bestuurlijk proces (interbestuurlijk samenwerken) en het uitvoeringsproces (projecten uitvoeren).

Vanuit het IBP-VP zijn een aantal uitgangspunten en voorwaarden benoemd:

- Kansen doen zich voor als ze bovenregionaal zijn, opschaalbaar zijn, ze bijdragen aan de ambitie en/of onze opgaven, er een duidelijke vraag of meerwaarde is om als één overheid bij te dragen of er een grote samenhang is in activiteiten en projecten.
- Wij willen daarbij dienstbaar/participerend en/of faciliterend zijn aan wat er al gebeurt en waar de energie zit, met focus op hotspots (waar de verschillende partijen/disciplines (5 O's) elkaar vinden).
- We inventariseren waar de energie zit en dragen bij aan voorbeelden van (keten)samenwerking en activiteiten/projecten die bijdragen aan onze opgaven.
- We stimuleren bestaande samenwerkingen, leggen slimme verbindingen en organiseren samenhang.
- We versterken netwerkvitaliteit en ketensamenwerkingen door voort te bouwen op de Groene Cirkel aanpak van provincie Zuid-Holland (sluiten van lokale en regionale ketens).

Dat doen we door:

- Te werken vanuit een gezamenlijke ambitie en/of droom.
- Te starten met een organisatie die past bij bovenstaande uitgangspunten.
- Flexibel in te springen op 'het wat' (de hulpvraag) van onderop, zoals het ondersteunen van activiteiten of projecten met middelen, netwerk en kennis.
- Activiteiten en projecten slim te verbinden aan additionele fondsen.
- In te zetten op flexibele financiële instrumenten (geen klassieke aanvragen maar flexibel geld dat vanuit een netwerk/organisatie kan worden ingezet).
- Exposure/podium voor innovaties: voor externe exposure én kennisdeling binnen het gebied zelf.
- Regie te nemen in het verbinden op samenhang van projecten.

3.4 Leren

In het afsprakenkader voor het IBP-VP is het leren hoe de vier overheidslagen als één overheid samen kunnen werken ook specifiek benoemd als doel.

Wat de partijen in de gebieden leren, moet ook leiden tot kennis en ervaring die in andere gebieden toegepast kan gaan worden. Welke randvoorwaarden zijn hiervoor nodig, zoals verbeteringen in regelgeving, extra experimenteerruimte of verdienmodellen die ook in andere gebieden toegepast kunnen worden?

Ook de partijen in de Zuidwestelijke Delta willen graag beter leren samenwerken. Maar hoe doe je dit? En hoe kunnen ook andere partijen in de Zuidwestelijke Delta hiervan leren?

Een goede samenwerking tussen organisaties en overheden is moeilijk te meten. Meten op resultaten doet tekort. Want goede samenwerking in netwerken levert niet alleen voor de korte termijn resultaten op, maar vooral ook op de langere termijn. Deze effecten zijn daarnaast ook moeilijk te bepalen (Mandell en Keast, 2008)[5].

[5] Mandell, M., & Keast, R. (2008). Evaluating network arrangements. Public Management Review, 574-597.

De kwaliteit van het netwerk waarin we samenwerken is een dimensie die wel kwalitatief te waarderen is. Volgens Mandell en Keast verdient dit bovendien de aandacht, omdat de interacties, waarin de verschillende hulpbronnen bij elkaar worden gebracht en waar van elkaar geleerd wordt, uiteindelijk tot innovatieve acties leiden.

Een succesvolle samenwerking is afhankelijk van de volgende factoren (Van de Steeg, 2016)[6]:

- **Urgentiebesef:** Verschillende partijen beseffen en erkennen dat er sprake is van een crisis of een kans om in samenwerking meer te bereiken;
- **Gelijkwaardigheid**: Het is van belang dat iedere partij het gevoel heeft dat diens inbreng ertoe doet. Er is pas sprake van partnerschap wanneer dit in balans is. Wanneer verschillen in inzet van middelen en menskracht aan de orde is, is aandacht besteden aan gelijkwaardigheid belangrijk.
- **Leiderschap**: Leiderschap en dan met name op het proces en de verbinding is een voorwaarde voor de andere factoren.
- **Heldere en gelijke verwachtingen**: Verschillen in verwachtingen zorgen voor verwijdering op het na te streven doel. Van belang is dat deze verwachtingen gelijk blijven.
- **Vertrouwen**: Het bereiken van synergie vraagt om een partnerschap waarin de verschillende actoren bereid zijn hun percepties en doelen bloot te geven en deze te bediscussiëren om zo tot nieuwe oplossingen te komen. Dit brengt echter de kwestie van vertrouwen met zich mee.

De hierboven genoemde succesfactoren zijn zacht en moeilijk kwantitatief te meten. Voor het IBP-VP Zuidwestelijke Delta worden bovengenoemde factoren kwalitatief geëvalueerd, zodat de samenwerking binnen dit verband kan groeien en dit een basis wordt voor de toekomst. Voor de uitvoering van deze evaluatie wordt gedacht aan een stoplichtmodel. Dit wordt door de betrokkenen op een aantal vaste momenten ingevuld. Veranderingen in de stoplichten door de tijd heen, geven een indicatie in welke mate de samenwerking succesvol is en op welke factoren eventueel bijsturing nodig is. Deze stoplichten worden zowel op broedplaatsniveau als op kernteamniveau ingevuld en besproken en ook ter kennisname met het bestuurlijk overleg (Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta, **zie hoofdstuk 5**) gedeeld.

Naast het leren samenwerken als één overheid heeft dit IBP-VP ook als doel om inhoudelijk van elkaar te leren, door nieuwe werkwijzen en oplossingen voor knelpunten te ontwikkelen voor de gehele Zuidwestelijke Delta. Dit leren gebeurt op gebiedsniveau in de broedplaatsen, bijvoorbeeld via het leer- en kennisnetwerk van de Zoetwater Academie, maar ook op landelijk niveau via de werkplaatsen en ontmoetingen vanuit het landelijke IBP-VP programma.

Het formele werken met het stoplichtmodel start na vaststelling van het gebiedsplan. Het leren samenwerken en luisteren naar elkaar is echter met het opstellen van het gebiedsplan al begonnen.

[6] Van de Steeg, J. (2016). Succesvolle samenwerking tussen overheid, ondernemers en onderwijs. Arnhem.

4 De Delta-broedplaatsen

4.1 Dynamisch programmeren op drie schaalniveaus

De Zuidwestelijke Delta kent veel opgaven die in meer of mindere mate gelinkt kunnen worden aan het IBP-VP. Het is echter lang niet altijd efficiënt of effectief deze opgaven ook met alle vier overheidslagen binnen dit IBP-VP op te pakken en uit te werken.

Om die reden is binnen de Zuidwestelijke Delta gekozen om een onderverdeling te maken in drie niveaus van opgaven. Daarmee geven we géén prioriteit aan een bepaalde opgave. Hiermee focussen we op die opgaven waarvoor samenwerking binnen het IBP-kader echt tot meerwaarde leidt. Meerwaarde voor de regio, maar ook voor de rest van het land, bijvoorbeeld omdat er al veel energie op zit. Of omdat het een opgave betreft waarbij we vanuit de kenmerken en karakteristiek van de Zuidwestelijke Delta kennis en ervaring opdoen waar heel Nederland haar voordeel mee kan doen (of omgekeerd).

Het IBP-VP Zuidwestelijke Delta richt zich op het bovenregionale of provincieoverstijgende niveau. In onderstaand schema het middelste niveau.

Dynamisch programmeren binnen de Zuidwestelijke Delta

1. Het landelijke IBP Vitaal Platteland opgave niveau: dit betreffen opgaven/onderwerpen die in het hele land spelen en ook opgepakt worden. Binnen het landelijke IBP Vitaal Platteland-kader verwachten we vanuit het IBP Vitaal Platteland afstemming en kennisdeling. Op deze opgaven kunnen we informatie uitwisselen, kennis delen, slim verbinden en leren.

2. Het Zuidwestelijke Deltaniveau: dit zijn de broedplaatsen waar opgaven en projecten samenkomen en waarop vanuit de ZWD binnen het IBP Vitaal Platteland de focus leggen. Hier zetten we als 4 overheidslagen samen op in. Hier hebben we elkaar nodig en kunnen we elkaar versterken. Hier zit de energie en onze kracht.

3. Het regionale niveau: dit is het brede speelveld aan projecten en activiteiten die al lopen en waar binnen de overheidspartijen binnen de regio elkaar meestal al goed weten te vinden. Daar zit op dit moment niet de grootste meerwaarde om dit binnen het IBP Vitaal Platteland op te pakken en uit te werken. Dit betekent niet dat deze meerwaarde niet alsnog kan ontstaan.

4.2 Van een dynamische agenda naar Delta-broedplaatsen

In de werksessies die zijn gehouden met een brede groep partijen, zijn een groot aantal mogelijke projecten genoemd die kunnen bijdragen aan de ambities voor de Zuidwestelijke Delta. Sommige hiervan zijn al heel concreet, anderen nog globaal of meer als idee of wens.

In het proces om te komen tot meer interbestuurlijke samenwerking zijn al deze projecten waardevol. Ze getuigen van de ambitie en de innovatiekracht in dit gebied en vormen daarmee de basis voor een langjarige dynamische agenda. De droom voor dit gebied met de bijbehorende doelen, opgaven en ambities zijn in een 'Doelen-Inspanningen-Netwerk' (DIN) uitgewerkt (**zie bijlage 3**). Deze DIN vormde de start van dit gebiedsplan en is daarna ook weer doorontwikkeld.

Zo zijn uit de genoemde opgaven uit de DIN de drie hoofdthema's gekomen, die in de drie Delta-broedplaatsen zijn uitgewerkt:

- Volhoudbare landbouw
- Zoet water
- Genieten en beleven van de Delta

De broedplaatsen zijn een verzameling van projecten of initiatieven met een duidelijke samenhang. Ze zijn komen bovendrijven, omdat er op dit moment of veel energie op zit vanwege hun actualiteit of omdat we zien dat er een duidelijke meerwaarde kan ontstaan door de projecten en initiatieven binnen zo'n broedplaats met elkaar in verbinding te brengen. Dit kan een meerwaarde zijn voor ons gebied of voor andere IBP-VP gebieden in Nederland.

Broedplaatsen zijn dus letterlijk plekken, plaatsen of ontwikkelingen waar iets broedt, waar iets tot wasdom komt, waar iets groeit of bloeit of dit met wat ondersteuning nog kan gaan doen. De rol van de overheden binnen de broedplaatsen van het IBP-VP is wisselend. Soms is het nodig om projecten en initiatieven te verbinden, soms ze van kennis te voorzien, soms is regelruimte nodig of soms helpt het door wat extra financiering in te brengen.

De broedplaatsen dienen als start van een dynamisch proces waarin we experimenteren met samenwerken tussen diverse disciplines, om zo de netwerkvitaliteit en realisatiekracht te vergroten en een beweging te stimuleren die bijdraagt aan de ontwikkeling van een vitaal platteland in de Zuidwestelijke Delta.

In de drie broedplaatsen komen bijna alle opgaven die zijn opgenomen in de DIN terug. Alleen de opgaven 'eiwittransitie' en 'sluiten van grondstoffenkringloop' zijn nog niet in de broedplaatsen opgenomen. Er wordt wel gekeken of deze in de broedplaats 'Volhoudbare landbouw' nog een plek kunnen krijgen.

4.3 Uitwerking per broedplaats

Hieronder is per broedplaats aangegeven waar de broedplaats voor staat en wat de broedplaats gaat doen. In **bijlage 4** is een uitgebreide toelichting per broedplaats opgenomen, inclusief een uitwerking van de initiatieven en projecten die de broedplaatsen gaan uitvoeren, de betrokken partijen en de financiering. De invulling van de broedplaatsen kan worden bijgesteld als dat nodig is. Er is immers sprake van een dynamisch proces. Daarbij geldt wel dat de invulling van de broedplaatsen moet blijven passen binnen de ambities en doelen van het gebiedsplan.

4.3.1 Delta-broedplaats 'Volhoudbare landbouw'

Achtergrond

Collectieve zoektocht naar een 'volhoudbare, hoog-innovatieve en circulaire agrarische sector én voedselketen in de Zuidwestelijke Delta'

Met deze broedplaats willen we richting geven en de collectieve zoektocht starten hoe van de Zuidwestelijke Delta een nationaal en internationaal een toonbeeld te maken van een volhoudbare, hoog-innovatieve en circulaire agrarische sector én voedselketen. De gezamenlijke opgave en ambitie van de broedplaats 'Volhoudbare landbouw' sluit aan bij de visie van LNV (Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden)[7]. In deze visie wordt de richting aangegeven voor de collectieve zoektocht naar een economisch en ecologisch vitale productiewijze en een voedselsysteem dat waardevol en gewaardeerd voedsel voortbrengt (kringlooplandbouw).

In de delta wordt al op verschillende gebieden hard gewerkt om met een innovatieve aanpak bij te dragen aan volhoudbare landbouw. De initiatieven kunnen versterkt worden door het IBP-VP. Het IBP-VP kan ook ondersteunen in het verbinden van de volop aanwezige energie in de regio.

Uitgangspunten:

- Opgave 'Kringloop Landbouw' gericht op een economisch en ecologisch vitale productiewijze en voedselsysteem;
- Scope Zuidwestelijke Delta;
- Brede (keten)samenwerking tussen boer, markt, dienstverlener, overheid, grondeigenaar, kennis, onderwijs, etc.;
- Werken vanuit een gemeenschappelijke ambitie/droom;
- Ketenaanpak: Groene Cirkels (methodiek);
- Werken met een adaptieve agenda;
- Energie en actueel (aansluiten bottom-up energie, dat al bestaat, niet opnieuw uitvinden);
- Leer- en kennisomgeving (leren door doen).

Waarom deze 'broedplaats'?

- Grote en urgente opgaven die we niet alleen kunnen oplossen, vragen om brede samenwerking in de agrarische en voedselketen. Denk aan opgaven als klimaatverandering (hitte en regenpieken, verzilting), biodiversiteit (flora/ fauna en bodemdegradatie), ruimtelijk druk (verstedelijking), continuïteit (opvolging boerenbedrijf, onderwijs) etc.;
- De Zuidwestelijke Delta is een uniek landbouw- en kleigebied waar diverse akkerbouwketens goed zijn vertegenwoordigd. Denk bijvoorbeeld aan de ketenpartners van de belangrijkste agrarische cash producten (aardappels/ frites, suikerbieten, uien);
- De Zuidwestelijke Delta is ook een politiek-bestuurlijk drukke regio met veel interbestuurlijke lagen en bestuurlijke drukte die vragen om IB samenwerking;
- Binnen de regio en de keten bestaat al veel dynamiek: bestaande netwerken, projectsamenwerkingen gericht op een toekomstbestendige en volhoudbare landbouw;
- Bovenstaande biedt kansen voor het zorgen voor samenhang en het verbinden van bestaande perspectieven/ netwerken en projecten. Hierdoor kan de netwerkvitaliteit worden versterkt, kennis worden verbonden, de realisatiekracht worden versterkt en de transitieopgave naar volhoudbare landbouw worden versneld.

[7] Zie voor meer informatie: https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-landbouw-natuur-en-voedselkwaliteit/visie-lnv

Wat gaan we extra doen vanuit het IBP-VP en hoe kan het IBP-VP daarbij helpen?

- **Stimuleren brede samenwerking: interbestuurlijk en in de keten**
  Interbestuurlijke samenwerking en keten samenwerking staat centraal. Gezamenlijk vormen de overheden een grote effectiviteit en kracht door inzet op verschillende rollen, denk aan inzet op proces capaciteit, kennis, netwerk, middelenbereik en wet- en regelgeving. Daarnaast zal er aansluiting worden gezocht met andere beleid en uitvoeringsprogramma's. Denk bijvoorbeeld aan de IBP's en regiodeals, zoals het IBP Van Gogh Nationaal Park en de regiodeal ZH-eilanden.

  In de transitie naar volhoudbare landbouw staan we voor grote opgaven die we niet alleen kunnen oplossen. Daarom willen we met een brede vertegenwoordiging van de agrarische-/ voedsel- keten, overheid, kennis en onderwijs, samenwerken (zie doelenboom ambitie en opgaven gebiedsplan IBP VP ZWD). Samenwerken aan een lonkend perspectief en routekaart volhoudbare landbouw in de Zuidwestelijke Delta, de ontwikkeling van een kennis en leeromgeving en een uitvoeringsprogramma.

- **Ontwikkelen verdienmodellen en een gezonde economische basis**
  Een evenwichtige inkomensverdeling en een gezonde economische basis zorgen voor continuïteit van de sector. Hierin staan verdienmodellen en ondernemerschap van de boer centraal. Een gezonde marktwerking en een consequent en stimulerend overheidsbeleid scheppen hiervoor de juiste voorwaarden en omstandigheden. Op dit moment zien we dat de huidige systematiek van subsidieverlening en wet- en regelgeving nog niet goed zijn ingericht op dit 'ondernemerschap'. Binnen het IBP stimuleren we enerzijds de ontwikkeling van verdienmodellen, die we relateren aan meetbare doelen die bijdragen aan volhoudbare landbouw (KPI's) en anderzijds door in te zetten op stimulerend overheidsbeleid.

- **Ontwikkelen van kennis en innovatiekracht**
  Door bestaande kennis en onderwijs netwerken te verbinden, kennisontwikkeling en kennisdeling te stimuleren maken we kennis toegankelijk voor de sector en vergroten we de innovatiekracht in de regio.

- **Inzet op communicatie en versterken imago agro en voedselketen**
  De Zuidwestelijke Delta kent een grote dynamiek aan vooruitstrevende partijen uit de voedselketen die zich inzetten voor een vitale volhoudbare landbouwsector waarbij natuur, economie en maatschappij hand in hand gaan. Door deze dynamiek zichtbaar te maken en breed te delen en te communiceren positioneert de regio zich als koploper in de wereld.

Projecten en initiatieven

A. Routekaart Volhoudbare Landbouw Zuidwestelijke Delta 2040

Samen met een brede vertegenwoordiging van de agrarische-/ voedsel- keten, overheid, kennis en onderwijs, ontwikkelen we een kenmerkend, lonkend perspectief en een routekaart volhoudbare landbouw in de Zuidwestelijke Delta 2040. Aansluitend werken we aan een kennis en leeromgeving (Academy Volhoudbare landbouw) en een uitvoeringsprogramma 2.0 (zie onderdeel F).

B. Gebiedspilot 'biodiversiteitsmonitor akkerbouw / kringlooplandbouw' in de Zuidwestelijke Delta

Doel is om Kringlooplandbouw in de praktijk op het boerenerf meetbaar te maken met een set van KPI's. Dat wordt een basis voor beloningssystemen in de markt en van overheden en sluit aan bij landelijk beleid voor transitie naar meer sluitende kringlopen in de landbouw, duurzaam bodembeheer.

C. Gebiedspilot Transitie naar agro-ecologische, gewasdiverse teeltsystemen (strokenteelt)

Ontwikkeling van agro-ecologische gewasdiverse teeltsystemen (strokenteelt) in de Zuidwestelijke Delta aan de hand van twee innovatieve praktijkgroepen van pioniers en een kennis ontwikkelgroep van belangstellende stakeholders.

D. Gebiedsnetwerk en pilots voor een aantrekkelijk biodivers agrarisch landschap in de Zuidwestelijke Delta

Doorontwikkeling van een functioneel en biodivers agrarisch landschap, gericht op bijvoorbeeld de ontwikkeling van biodiversiteit door akkerranden op agrarische bedrijven en bermbeheer door grondbeheerders.

E. Overige projecten

Verschillende kansrijke projecten die momenteel verder worden verkend.
Zoals:

- Natuurakker 2.0: strokenteelt en natuur inclusief boeren
- Van Stal naar Mest: PPS gericht op mestkringlopen tussen 3 provincies
- Boerderij van de toekomst: netwerk van innovatieve satellietboerderijen
- Young Academy: start van drie Young Academies Delta gericht op jonge boeren

F. Uitvoeringsprogramma 2.0

Ontwikkeling van een aanvullend uitvoeringsprogramma aansluitend op de ontwikkeling van het lonkend perspectief en de routekaart volhoudbare landbouw in de Zuidwestelijke Delta 2040 (zie onderdeel A.)

4.3.2 Delta-broedplaats 'Zoet Water'

Achtergrond

Transitie naar een klimaatbestendig zoetwatersysteem voor een vitaal platteland in de Zuidwestelijke Delta

De Zuidwestelijke Delta heeft in toenemende mate te kampen met verzilting, bodemdaling en meer extreme neerslag en langere perioden van droogte door klimaatverandering. Voor het behouden van een vitaal en leefbaar platteland onder een veranderend klimaat en verdere verzilting is een transitie naar een klimaatbestendig en zelfvoorzienend watersysteem nodig. Dit kan door zowel de waterbeschikbaarheid te vergroten als de watervraag te verminderen.
Het huidige watersysteem is nog te veel gericht op het beperken van wateroverlast en het snel afvoeren van overtollig regenwater. Om voorbereid te zijn op klimaatverandering is het nodig om het beschikbare regenwater langer vast te houden, te bergen en vervolgens beschikbaar te stellen voor landbouw en natuur. De behoefte aan zoet water kan ook worden verminderd door zout-tolerante teelten te ontwikkelen, door meer te variëren met teelten met verschillende water-behoeftes of door slimmere irrigatietechnieken toe te passen waardoor water efficiënter bij de wortelzone komt.

Waarom deze 'broedplaats'?

De afgelopen periode is veel kennis ontwikkeld over het bergen van zoet water in de ondergrond in verschillende pilots. De uitdaging is nu over te gaan van enkelvoudige pilots en initiatieven voor zoetwaterberging naar een brede gebiedsgerichte toepassing, waarbij het watersysteem en landbouwsysteem in samenhang worden gezien en waarbij koppelingen met andere transities en opgaven worden gemaakt.

Het landelijke gebied staat onder druk. Uitdagingen op het gebied van biodiversiteit, bodemvruchtbaarheid, de hoge uitstoot van CO_2 en stikstof en behoud van landschappelijke waarden hangen sterk samen met de transitie naar een klimaatbestendig watersysteem en vragen een samenhangende aanpak. Hierdoor ontstaan kansen voor synergie met andere opgaven en ontstaan kansen voor nieuwe verdienmodellen, samenwerkingen en creatieve oplossingen die nog niet eerder zijn verkend.

Een gebiedsgerichte en integrale aanpak vraagt om nieuwe samenwerkingen tussen Rijk, gemeente, waterschap, provincie, agrarisch ondernemers, natuurbeheerders, experts en kennisinstellingen. Het vraagt van alle partijen om over hun eigen grenzen te kijken en gezamenlijk verantwoordelijkheid te nemen om innovaties te ontwikkelen, uitvoering te versnellen en gezamenlijk uitdagingen aan te pakken. Het vraagt ook om specifieke afspraken rond risicoverdeling en beheer van de zoetwatervoorraad.

De overheden onderzoeken welke (veranderende) rol zij ten opzichte van de streek hebben of in de toekomst zullen krijgen. De overheid heeft daarbij mogelijk eerder de rol als verbinder en aanjager binnen een netwerk van belanghebbenden die ieder een deel van het vraagstuk beheren. Hiervoor is een cultuurverandering nodig, allereerst bij de gemeente, provincie en waterschap, maar ook bij agrarische ondernemers, kennisinstellingen, natuurbeheerders en bewoners.

Wat willen we met deze broedplaats bereiken?

Met deze broedplaats onderzoeken we hoe duurzame landbouw en natuurbeheer in de toekomst ook zonder aanvullende zoetwateraanvoer en met een toenemende zoutdruk en verzilting in de Zuidwestelijke Delta kan worden bedreven. De transitie naar een klimaatbestendig zoetwatersysteem zien we als kans voor een volhoudbare landbouw, rijke natuur en aantrekkelijke leefomgeving.

Doelen:

- Versnelling van de wateropgave in een concreet pilotgebied als voorbeeld voor andere projecten in de Zuidwestelijke Delta en de rest van Nederland.
- Duurzame zoetwaterbeschikbaarheid voor een vitale landbouw onder een veranderend klimaat.
- Versterken van de biodiversiteit en natuurwaarden.
- Versterken van de economische vitaliteit van het gebied (landbouw, nieuwe economische dragers en andere verdienmodellen).
- Ontwikkelen van oplossingen voor knellende sectorale kaders, regelgeving en financiering.
- Bundelen van kennis en instrumenten ten aanzien van de wateropgave bij alle betrokken overheidspartijen.
- Voortzetten en verder intensiveren van de nu al nauwe en enthousiaste betrokkenheid en inbreng van kennisinstellingen (WO-HBO-MBO).
- Werken als één overheid (verbindend besturen/governance-vraagstukken) en verbinding leggen met semipublieke en private stakeholders (doelen Omgevingswet en IBP).

Wat gaan we extra doen vanuit het IBP-VP en hoe kan het IBP-VP daarbij helpen?

- De projecten uit het Living Lab Schouwen-Duiveland en de Proeftuin Zoet Water beperken zich nog tot enkelvoudige pilots en sectorale samenwerking met de waterspecialisten van waterschap, gemeente, ZLTO, provincie Zeeland en onderwijs- en kennisinstellingen. Met de Broedplaats Zoet Water zetten we de stap naar een grootschalige toepassing door een gebiedsbrede benadering. Hierbij levert een klimaatbestendig zoetwatersysteem ook een bijdrage aan andere gebiedsdoelen, zoals de transitie naar een circulaire landbouw, verbeteren van de biodiversiteit en natuurwaarden en het vergroten van de leefbaarheid van het landelijk gebied.
- Daarnaast willen we bereiken dat met de broedplaats belemmeringen in governance, beleid, wet- en regelgeving en verdienmodellen worden aangepakt. Waardoor de transitie naar een duurzaam watersysteem, ook elders kan worden versneld. Om dit te bereiken zetten we een gebiedsgerichte aanpak op waarbinnen we steeds een brede samenwerking realiseren tussen overheden, natuur/terreinbeheerders, boeren en bewoners.
- Vanuit deze broedplaats leggen we verbindingen met andere zoetwaterprojecten in de Zuidwestelijke Delta, zoals Getij Grevelingen, het project regeneratieve landbouw op de Zuid-Hollandse eilanden en enkele projecten rondom Steenbergen en in de gemeente Moerdijk.

Projecten en initiatieven

Broedplaats Zoet Water Schouwen-Duiveland (onderdeel van het Living Lab Schouwen-Duiveland):
Door samen met alle partijen in het gebied de knelpunten, vraagstukken en kansen in beeld te brengen, ontwikkelen we een gezamenlijke integrale visie op het watersysteem en brengen we oplossingen in beeld met zoveel mogelijk meerwaarde voor de landbouw, natuur, energie en de leefbaarheid van het gebied. Door ontwerpend onderzoek laten we de samenhang tussen het watersysteem en andere gebiedsopgaven zien en verkennen we nieuwe kansen en toekomsten.

1. Fieldlabs: gebiedsgerichte aanpak
2. Versnellen van uitvoering door investeringsvouchers
3. Taskforce governance: versnellen van innovaties in governance
4. Zoetwater Academie: een leer- en kennisnetwerk voor kennisdelen, gezamenlijk leren en coaching
5. Inzetten van bodem- en watercoaches
6. Opschalen van pilots voor ondergrondse opslag van zoet water (POP 3-project Samenwerken voor Zoet Water – van pilots naar grootschalige toepassing)

Overige projecten Zuidwestelijke Delta:
Er worden nog aanvullende zoet water (pilot)projecten gezocht in de Zuidwestelijke Delta.

4.3.3 Delta-broedplaats 'Genieten en beleven van de Delta'

Achtergrond

Zichtbaarheid vergroten van de unieke natuur- en recreatiegebieden in de Zuidwestelijke Delta

De Zuidwestelijke Delta heeft, als groen-blauwe kern omringd door grote stedelijke agglomeraties, alles in huis om hét natuur- en recreatiegebied te worden voor zowel lokale bewoners als bezoekers uit de regio Rotterdam, Breda, Antwerpen, Gent en Brugge of daarbuiten, die voor kortere of langere tijd de drukte willen ontvluchten.

Het gebied kent namelijk internationaal belangrijke natuurgebieden (Biesbosch, Haringvliet, Oosterschelde, Brabantse Wal, de Duinen etc.) en unieke cultuurhistorisch en landschappelijk zeer waardevolle gebieden (GeoPark Schelde Delta, Nieuwe Hollandse - en Zuiderwaterlinie, Verdronken landschappen). Niet voor niets is het noordelijk deel van het gebied NLDelta Biesbosch Haringvliet in 2017 uitgeroepen tot 1 van de 4 mooiste natuurgebieden van Nederland en is het zuidelijk deel van het gebied in beeld als Unesco GeoPark Schelde Delta, met het NP Oosterschelde als verbindende schakel.

Waarom deze 'broedplaats'?

Kenmerkend voor de Delta is dat de (ecologische) kwaliteiten zich niet alleen ontlenen aan de waarden in de natuurgebieden (Natura2000-gebieden), maar dat dit gebied de waarden juist ontleent aan de groen-blauwe dooradering van het hele deltagebied. De talloze kreken, dijken, sloten, grote wateren, landbouwpolders, weiden en akkers.

Deze unieke natuur- en landschapskwaliteiten zijn belangrijke dragers voor de vrijetijdseconomie in het gebied. Ze staan echter nog lang niet bij iedereen op het netvlies en staan door een aantal grote transitieopgaven (zoals wind- en zonne-energie) ook onder druk. Ook wordt de 'koppeling met bedrijven en ondernemers in het achterland' niet altijd gemaakt en concentreren bezoekers zich in bepaalde gebieden (met soms te veel druk) of beperken ze hun bezoek tot slechts 1 dag. In het kader van het versterken van de regionale economie en een vitaal platteland liggen hier kansen.

Door de uitverkiezing en Unesco-nominatie zijn de afgelopen periode mooie samenwerkingen ontstaan die de ambitie hebben om deze kwaliteiten nog verder te versterken en veel meer onder de aandacht te brengen om zo de regionale economie te versterken. Deze samenwerkingsverbanden zijn nog pril, ze beschikken over slechts beperkte middelen en zoeken naar de meest optimale manier van samenwerken. Het feit dat dit gebied in 3 provincies ligt helpt daar niet altijd in. Bovendien hebben we te maken met een cultuur en mentaliteit van nuchterheid en het beperkt uitstralen van de eigen trots, wat ook niet echt helpt om al het moois en de innovatiekracht van het gebied voor het voetlicht te brengen. Twee zaken waar dit IBP-VP mogelijk verandering in kan brengen.

Wat willen we met deze broedplaats bereiken?

Met deze broedplaats willen we een aantal doelen bereiken:

- Meer bezoekers in combinatie met een goede spreiding en geleiding over het gebied en een koppeling met het achterland.
- Het vergroten van verdienmogelijkheden voor boeren en andere ondernemers in het directe achterland.
- Het vergroten van het belang van nieuwe investeringen in natuur en biodiverse landbouw (buiten Natura2000 en NNN) (zie link met broedplaats volhoudbare landbouw), om daarmee de aantrekkelijkheid van het gebied nog verder te vergroten (qua landschap, natuurwaarden, etc.).
- Toename van de bekendheid en beleving van de Delta en versterken van de trots en identiteit van de eigen inwoners.

- Het versterken van de samenwerking én kennisdeling binnen in het gebied en het in beeld brengen van de unieke (innovatie)kracht en betekenis van de Zuidwestelijke Delta als geheel.

Wat gaan we extra doen vanuit het IBP-VP en hoe kan het IBP-VP daarbij helpen?

We gaan verbindingen leggen tussen de diverse projecten die nu al in het gebied lopen en tussen de (overheids)partners in de Zuidwestelijke Delta. Niet om projecten over te nemen, maar om ze vanuit de samenhang binnen het geheel van de Zuidwestelijke Delta een groter podium of bereik te geven. Ook kunnen projecten en initiatieven van elkaar leren en daarmee dus tijd winnen of efficiënter werken door 'niet allemaal het wiel uit te vinden'.

Ook willen we met dit IBP-VP de betrokkenheid (inhoudelijk–integraal en financieel) van het Rijk bij de projecten te vergroten. We denken daarbij aan het beschikbaar komen van kennis en expertise voor governance-vraagstukken in de nieuwe samenwerkingsverbanden als GeoPark en NLDelta, die beide in een pioniersfase zitten. Of aan kennis over hoe we nieuwe maatschappelijke opgaven, zoals de energie- en landbouwtransitie een plek geven binnen zo'n nieuw nationaal park of Unesco werelderfgoedgebied.

Daarnaast vragen we van het Rijk een andere rol in de uitvoering. Concreet denken we daarbij aan de medewerking van bijvoorbeeld Rijkswaterstaat bij het plaatsen van borden langs de (rijks)snelwegen voor de gebiedspromotie (zichtbaarheid, herkenbaarheid, vindbaarheid), bij het beheer van de grote wateren of voor een samenwerking met bijvoorbeeld NBTC in kader van de gezamenlijke promotie van de BV Nederland. Tot slot zetten de IBP-VP-middelen een aantal projecten in gang of zijn ze een multiplier voor meer investeringen door de andere overheden of andere partijen in de regio.

Wat willen we met deze broedplaats bereiken?

De focus vanuit deze broedplaats ligt op het creëren en faciliteren van verandering. Vooral gericht op de Zuidwestelijke Delta als geheel en minder op kleinere, lokale projecten. De doelen zijn:

- Vergroten van de bekendheid, zichtbaarheid en vindbaarheid van het gebied.
- Vergroten van de bereikbaarheid en duurzame mobiliteit, niet direct door extra wegen, maar door betere geleiding naar en afstemming over bestaande routes in combinatie met duurzame(re) vervoersvormen.
- Versterken van de verbinding tussen toeristische iconen (bijvoorbeeld Mozesbrug, Tij, BiesboschMuseumEiland) en entreepoorten met het achterland. Door het ontwikkelen van verhaallijnen in combinatie met het opzetten van arrangementen en een toolbox (folder en fotomateriaal). Op termijn ook nieuwe iconen creëren, verspreid over het gebied).
- Versterken van de beleefbaarheid door te focussen op de betekenis van toerisme gericht op harmonie met het gebied, de natuur, inwoners en ondernemers. Voor een brede doelgroep en met geografische spreiding om de toeristische druk op sommige gebieden niet toe te laten nemen (kustzone).
- Versterken trots en identiteit.

We hebben daarvoor 5 projecten benoemd, waar we met extra inzet en energie vanuit dit IBP-VP mee aan de slag gaan. Daarmee hopen en verwachten we een 'zaaibed' te maken waarop lokale ondernemers kunnen aanhaken.

Projecten en initiatieven

NLDelta:
Verder uitbouwen en bestendigen van de NLDelta-samenwerking, gericht op het betrekken van ondernemers, bedrijfsleven, landbouworganisaties onderwijs, Rijk, waterschappen en het verkrijgen van de status NP Nieuwe Stijl in 2021.

Deltajaar 2021:
Opstellen van het 2021 Deltajaar publieks- en publiciteitsprogramma dat het gebied verbindt en internationaal bekendheid geeft. Waarin het Geopark en NLDelta verbonden zijn door de gezamenlijke geschiedenis, maar ook in de zichtbaarheid van belevingen in het gebied.

GeoPark Schelde Delta:
Het verkrijgen van de UNESCO Global Geopark status en daarmee de unieke Schelde Delta op een internationaal podium plaatsen door natuur, cultuur, toerisme, educatie, onderwijs, wetenschap met elkaar te verbinden. Dit alles gericht op toeristen, recreanten en de bewoners van het gebied, van jong tot oud.

Delta Innovation Days:
Het continueren en uitbouwen van de Delta Innovation Days als een podium en aanjager voor innovatie, samenwerking en ondernemerskracht in en van de Delta.

Projecten vergroten beleefbaarheid (bijvoorbeeld Biesbosch/Delta LAW-Streekpad):
Realisatie van een aantal projecten die de beleefbaarheid van het gebied verder vergroten.

5 Organisatie en financiering

5.1 Organisatie

Het als één overheid samenwerken binnen het IBP-VP Zuidwestelijke Delta vereist een organisatie die flexibel is en waar vertrouwen in elkaar een grote rol speelt. Regels, organisaties en zelfs de manier van werken verschilt tussen de verschillende betrokken partijen. Hierdoor zal niet alles in één keer soepel verlopen. Dan is het belangrijk om dit met elkaar te bespreken, te kijken waar een mogelijke oplossing ligt en ervan te leren hoe het beter kan. Er moet over grenzen heen gedacht en gekeken kunnen worden en ruimte zijn om te experimenteren. Zowel op ambtelijk, maar ook op bestuurlijk niveau. Uiteindelijk moet dit een positief effect hebben op de samenwerking met de regionale netwerkpartners.

Voor een soepele samenwerking willen de samenwerkende partijen de organisatie zo licht mogelijk houden en verantwoordelijkheden zo laag mogelijk beleggen.

De organisatie van het IBP-VP Zuidwestelijke Delta is daartoe opgebouwd uit drie verschillende niveaus:

- Broedplaatsen: de broedplaatsen werken op regionaal niveau samen met de lokale netwerken om de initiatieven en projecten in het gebied te realiseren.
- Kernteam ZWD: het kernteam zorgt voor de verbinding op het niveau van de totale Zuidwestelijke Delta. Zowel tussen de broedplaatsen onderling, de broedplaatsen en het bestuurlijk overleg en tussen de Zuidwestelijke Delta en de andere IBP-VP gebieden.
- Gebiedsoverleg ZWD: het GO zorgt voor de samenwerking op bestuurlijk niveau binnen de Zuidwestelijke Delta (ZWD).

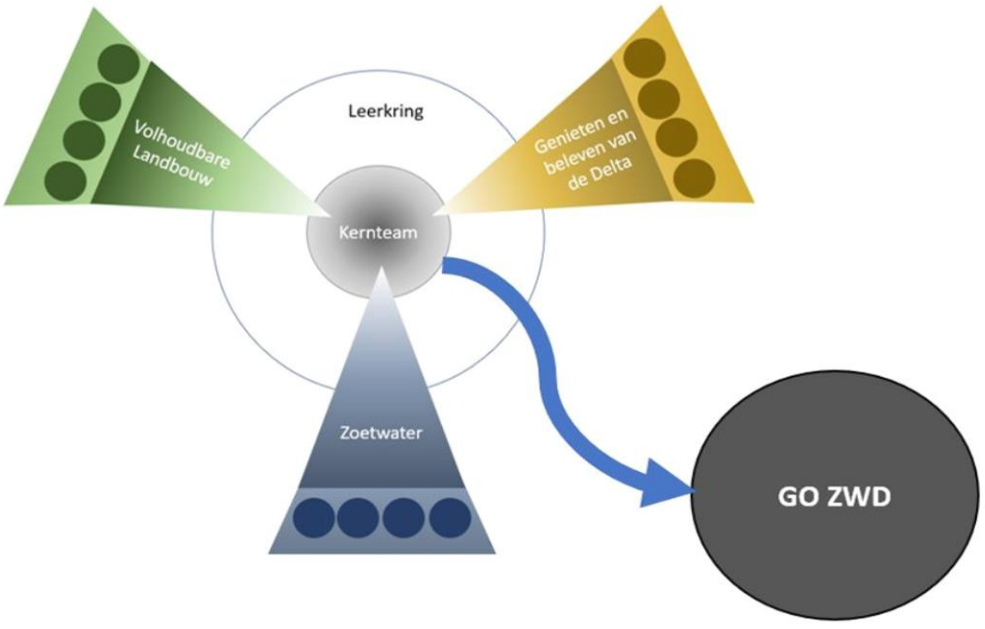

Figuur 2. Een schematische weergave van de organisatie van het IBP-VP Zuidwestelijke Delta

Broedplaatsen

De broedplaatsen zijn de plaatsen waar met het netwerk in de regio, op de drie inhoudelijke thema's, initiatieven en projecten worden opgestart en uitgevoerd. Via de broedplaatsen loopt de verbinding naar de lokale netwerken en de gebiedspartijen. De broedplaatsen zorgen voor de uitvoering van de in dit gebiedsplan opgenomen initiatieven en projecten (**zie hoofdstuk 4** en **bijlage 4**). Elke broedplaats heeft een trekker, die zorgt voor de voortgang van de broedplaats en de verbinding met het kernteam Zuidwestelijke Delta. In sommige broedplaatsen wordt de trekker ondersteund door een kernteam voor de broedplaats.

Samengevat zijn de taken van de trekker (eventueel samen met het kernteam van de broedplaats):

- Bewaken van de inhoudelijke voortgang van de projecten en acties van de eigen broedplaats. De trekker koppelt de voortgang van de in het gebiedsplan opgenomen acties en projecten regelmatig terug aan het overkoepelend kernteam ZWD.
- Ophalen en bespreken van de leerpunten die uit de acties en projecten met het betrokken netwerk naar voren komen. De trekker van de broedplaats geeft hierover regelmatig een terugkoppeling aan het overkoepelende kernteam ZWD.
- Knelpunten die binnen de broedplaats niet kunnen worden opgelost, worden gerapporteerd aan het overkoepelende kernteam ZWD.

Kernteam Zuidwestelijke Delta

Het kernteam Zuidwestelijke Delta (ZWD) is een verbindende schakel. Het staat centraal tussen de broedplaatsen en zorgt voor de onderlinge verbinding en uitwisseling. Daarnaast zorgt het voor de verbinding naar het bestuurlijk overleg en naar de andere IBP-VP-gebieden (via het landelijke programma IBP-VP).

Het borgen van het leren om als één overheid samen te werken ligt bij het overkoepelende kernteam Zuidwestelijke Delta. Zij zorgen dat er op alle niveaus (zowel ambtelijk als bestuurlijk) voldoende aandacht voor het leren is en dat de leerpunten ook onderling wordt gedeeld. Zowel tussen de broedplaatsen, als met het bestuurlijk overleg en met alle andere IBP-VP-gebieden.

Het kernteam ZWD toetst regulier de voortgang van het programma (inhoudelijk en financieel) en de (leer)punten die hieruit voortkomen. Het kernteam Is verantwoordelijk voor de bestuurlijke terugkoppeling van de voortgang, eventuele knelpunten die zich voordoen en de leerpunten voor bestuurders.

Samengevat zijn de taken van het overkoepelende kernteam Zuidwestelijke Delta:

- Bewaken voortgang van de broedplaatsen (inhoudelijk en financieel).
- Borgen van het totale programma door knelpunten op te halen uit de broedplaatsen (inhoudelijk, financieel, leerpunten) en te adviseren over oplossingen aan de broedplaatsen of het bestuurlijk overleg.
- Voorbereiding GO vindt hier plaats (circa 2 keer per jaar).
- Ophalen van en reflecteren op leerpunten uit de verschillende broedplaatsen.

Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta

Het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta bestaat uit bestuurders en/of vertegenwoordigers van Rijkswaterstaat, de provincies Noord-Brabant, Zeeland en Zuid-Holland, de waterschappen Brabantse Delta, Hollandse Delta en Scheldestromen, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en het ministerie van Economische Zaken en Klimaat en een vertegenwoordiger van de gemeenten uit het gebied. Het Gebiedsoverleg bevordert de meerwaarde van programma's op het gebied van veiligheid, economie en ecologie.

Het Gebiedsoverleg ZWD is een bestaand overleg. Aangezien de bestuurders die betrokken zijn bij het IBP-VP in de Zuidwestelijke Delta hier al om tafel zitten en om verdere bestuurlijke drukte te voorkomen, is afgesproken dat het GO minimaal één keer per jaar de voortgang van het IBP-VP programma ZWD zal bespreken. Het gaat daarbij om de inhoud en financiën op hoofdlijnen en de leerpunten die bestuurlijk relevant zijn. Afgesproken is dat de Regioambassadeur, die het ministerie van EZK vertegenwoordigt in het GO, bij de bespreking van IBP-VP in het GO het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) zal vertegenwoordigen.

De rol van het GO is gericht op het sturen op de ambities, inhoudelijke doelen en leerdoelen en het leggen van verbindingen met andere trajecten, waaronder de Gebiedsagenda ZWD en de Omgevingsagenda Zuidwest. Ze zijn ambassadeurs voor het IBP en dragen het belang om samen te werken uit (ook in eigen organisatie).

Samengevat zijn de taken van het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta:

- Vaststellen van het gebiedsplan, inclusief begroting.
- Bespreken van de leerpunten die bestuurlijk relevant zijn, de voortgang van de broedplaatsen en de interbestuurlijke samenwerking (a.d.h.v. een stoplichten-notitie).
- Optreden als ambassadeur voor het IBP-VP.
- Verbindingen leggen met andere trajecten, zoals de Omgevingsagenda Zuidwest en de Gebiedsagenda ZWD.
- Besluiten over punten waarover het kernteam geen overeenstemming kan bereiken (escalatie).

5.2 Financiering

5.2.1 Financiering initiatieven en projecten broedplaatsen

In hoofdstuk 4 is al een korte samenvatting gegeven van de initiatieven en projecten die onder de broedplaatsen zijn opgenomen. Deze initiatieven worden deels bekostigd uit het rijksgeld dat beschikbaar wordt gesteld voor het IBP-VP en deels door cofinanciering door gebiedspartijen (de verhouding is grofweg 50-50%). Deze gebiedspartijen zijn over het algemeen overheden, maar zijn soms ook andere gebiedspartijen.

5.2.2 Financiering ondersteuning overkoepelende kernteam

Om het leren en het verbinden van de broedplaatsen goed vorm te geven is er op het niveau van het overkoepelende kernteam ondersteuning nodig. Het gaat om middelen voor inzet van een programmamanager/secretaris, voor redactie en lay-out van het gebiedsplan, communicatiemateriaal (bijvoorbeeld een flyer) en ondersteuning op governancevraagstukken.

5.2.3 Totaaloverzicht financiering

In de tabel hieronder is per broedplaats de gevraagde rijksbijdrage en de cofinanciering aangegeven. Een meer uitgebreide financiële tabel (inclusief de projecten binnen de broedplaatsen) staat in **bijlage 5**.

Onderdeel gebiedsplan	Gevraagde bijdrage van LNV	Cofinanciering regio
Broedplaats Volhoudbare Landbouw	€ 1.790.000,=	€ 1.790.000,=
Broedplaats Zoet Water	€ 2.000.000,=	€ 2.000.000,=
Broedplaats Genieten en beleven van de Delta	€ 500.000,=	€ 1.700.000,=
Overkoepelend (kernteam)	€ 300.000,=	€ 100.000,=
Totaal	**€ 4.590.000,=**	**€ 5.590.000,=**

De hierboven aangegeven verdeling van de rijksgelden per broedplaats en de hoeveelheid cofinanciering per broedplaats liggen met dit gebiedsplan vast. Hier kan in principe niet van af worden geweken. Als hier aanleiding voor is, kan een voorstel voor een andere verdeling van de middelen over de broedplaatsen door het kernteam ZWD worden voorgelegd aan het GO, mits passend binnen de ambities, doelen en beschikbare middelen van het gebiedsplan en met instemming van de betrokken partijen.

Zoals uit de tabel blijkt, zit in dit gebiedsplan circa € 4,5 miljoen euro aan rijksfinanciering. De deelnemende partijen in het gebied zetten hier zelf een cofinanciering van circa € 5,5 miljoen tegenover. De rijksbijdrage wordt in 2020 overgemaakt via een specifieke uitkering (SPUK) naar de penvoerder, de Provincie Zuid-Holland. De provincie Zuid-Holland stelt de gelden vervolgens beschikbaar aan de genoemde initiatieven en projecten en voor het overkoepelende deel.

Voor de uitkering van de subsidie door de provincie aan de projecten wordt de samenwerking tussen de verschillende overheden in de Zuidwestelijke Delta vastgelegd in het document 'Samenwerkingsafspraken IBP-VP Zuidwestelijke Delta'. Inzet is dat alle regionale overheidspartijen die deelnemen aan het IBP-VP ZWD deze samenwerkingsafspraken ondertekenen.

Bijlage 1 Samenvatting rapport De som der delen (Rli)

Verkenning van samenvallende opgaven in de regio.
Raad voor de leefomgeving en infrastructuur, 26 maart 2019

Nederland staat voor een aantal grote beleidsopgaven om de samenleving en de economie te verduurzamen. Aan deze duurzaamheidsopgaven wordt in Nederland op verscheidene schaalniveaus gewerkt: nationaal, regionaal en lokaal. Vooral op het niveau van de regio bestaan er raakvlakken tussen de opgaven, niet alleen onderling maar ook met andere, 'eigen' regionale opgaven. Het valt te verwachten dat deze opgaven op termijn steeds meer met elkaar zullen gaan samenvallen. Deze verkenning gaat over de vraag wat dit betekent voor de aanpak ervan. Deze vraag wordt toegespitst op de regio Zuidwestelijke Delta. De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (hierna: de raad) heeft gekeken naar vier duurzaamheidsopgaven die op dit moment een grote impact hebben op deze regio: de energietransitie, de voedseltransitie, de transitie naar een circulaire economie en de klimaatadaptatie.

Realisatie duurzaamheidsopgaven nog in beginfase
De genoemde vier duurzaamheidsopgaven zijn urgent en vragen om structurele aanpassingen. Dit geldt ook voor de Zuidwestelijke Delta. Daar hebben de benodigde aanpassingen onder meer betrekking op: ombouw van de industrie, overgang naar grootschalige opwekking van duurzame energie, verduurzaming van de bestaande woningvoorraad en de recreatiesector, adaptatie van de leefomgeving aan het veranderende klimaat en omschakeling naar kringlooplandbouw. In de regio dragen al diverse initiatieven bij aan het verwezenlijken van deze opgaven. De meeste initiatieven zijn echter kleinschalig en beperken zich tot één specifieke duurzaamheidsopgave. De resultaten ervan zijn beperkt in verhouding tot de doelen die in 2050 moeten worden behaald. De aanpak van de duurzaamheidsopgaven verkeert dus nog in de beginfase.

Nog weinig inhoudelijke samenhang tussen opgaven zichtbaar
De verduurzaming in de regio bestaat nu nog overwegend uit beleidsvoornemens. Zodra de realisatie van de verschillende opgaven op stoom komt, zal de samenhang ertussen zichtbaarder worden. De raad verwacht dan ook dat er in de nabije toekomst behoefte ontstaat aan een meer samenhangende aanpak, zowel inhoudelijk als procesmatig. Er kunnen zich dan unieke kansen voordoen door vraagstukken met elkaar te verbinden. Maar er kunnen ook situaties ontstaan waarin prioriteiten moeten worden gesteld, ten koste van bepaalde belangen. Daarnaast kan er beleidsconcurrentie tussen duurzaamheidsopgaven ontstaan. Politieke en beleidsmatige aandacht zijn immers lastig te verdelen als er sprake is van een veelheid aan opgaven. Het is belangrijk om tijdig op dit soort bedreigingen te anticiperen.

Zwakke schakels in de regio
De raad constateert dat er een impuls nodig is om te zorgen dat er met tempo en slagkracht wordt gewerkt aan de structurele veranderingen die nodig zijn om de duurzaamheidsdoelen te halen. Versnelling en opschaling in de aanpak van de afzonderlijke opgaven is nodig, met oog voor de samenhang tussen die opgaven. Een sterk regionaal systeem van samenwerkende overheden, marktpartijen, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties vormt een belangrijke randvoorwaarde om te kunnen inspelen op een groeiende samenhang tussen de opgaven. De raad signaleert een aantal zwakke schakels in dit regionale systeem. Deze kunnen in de nabije toekomst een samenhangende aanpak van duurzaamheidsopgaven in de weg staan. Het gaat om zwakke schakels in de aansturing, het kennis- en innovatiesysteem, de arbeidsmarkt, de erkenning van de maatschappelijke impact van de duurzaamheidsopgaven, de omgang met gevestigde belangen en de governance van de verduurzaming.

Conclusie: verbind actoren en opgaven, zet in op innovatie en gebruik ontwerpkracht
De raad concludeert dat een samenhangende aanpak in de regio's vereist is. Op basis van de bevindingen en analyse ziet de raad vijf – onderling samenhangende – lijnen waarlangs gewerkt kan worden aan de versterking van een samenhangende aanpak van duurzaamheidsopgaven op regionaal niveau:

1. het Rijk en de regio beter met elkaar verbinden;
2. de samenleving meer betrekken bij opgaven en oplossingen;
3. duurzaamheidsopgaven benutten als kans voor de aanpak van regionale opgaven;
4. gericht werken aan innovatie en kennisopbouw voor verduurzaming; en
5. ontwerpkracht gebruiken om de samenhang tussen opgaven invulling te geven.

Bijlage 2 Opgaven in de Zuidwestelijke Delta

De opgaven in de Zuidwestelijke Delta (binnen kader/reikwijdte IBP-VP)

- **Gezonde en adaptieve bodem en een natuurlijk systeem in relatie tot klimaatverandering**
  Door uitputting van de bodem en toenemende erosie neemt de vruchtbaarheid en het organisch stofgehalte af. Ook neemt de weerbaarheid van de bodem af tegen toenemende klimaatpieken door klimaatverandering, zoals regenoverlast of droogte.

- **Sluiten van grondstofkringlopen**
  Toenemende mondiale vraag naar producten en een lineaire manier van omgaan met grondstoffen leidt tot een toenemende schaarste van grondstoffen en uitputting van de bodem. Circulaire systemen sluiten water-, nutriënten- en koolstofkringlopen en minimaliseren daardoor het verlies van grondstoffen en de effecten van klimaatverandering. Door grondstofkringlopen op een slimme manier te sluiten, wordt bijgedragen aan een efficiënt gebruik van land, water, energie en koolstof opslag en dragen we bij aan een toekomstbestendige economie en dito verdienmodellen.

- **Eiwittransitie**
  Door (mondiale) milieuproblematiek en de zorg over dierziekten, voedselveiligheid, dierenwelzijn en humane gezondheid wordt de noodzaak voor een eiwittransitie steeds groter. Peulvruchten zijn een waardevolle plantaardige eiwitbron. Het zijn tevens duurzame teelten die rust brengen in de bodem, zorgen voor stikstofbinding en een minimale input van middelen kennen.

- **Verdienmodellen gericht op multifunctionele landbouw**
  Modellen die bijdragen aan een evenwichtige risico- en inkomensverdeling in de keten en een afname betekenen van de ruimtelijke druk op het landbouwareaal.

- **Verzekeren van voldoende en goed water**
  (Delen van) de Delta hebben steeds vaker te kampen met wateroverlast, maar ook te maken met langdurige periodes van droogte en toenemende verzilting. Het vinden van een optimale balans tussen afvoer en bergen van zoet water vormt dan een belangrijke opgave. Zeker in gebieden die afhankelijk zijn van regen voor de aanvoer van zoet water. Voldoende en schoon oppervlaktewater is essentieel voor wonen, werken en recreëren in onze omgeving.

- **Verbeteren van de leefomgeving en versterken van biodiversiteit**
  Het natuurlijk systeem levert ons belangrijke ecosysteemdiensten met sociaal-culturele en economische waarden. Daarmee worden private en publieke belangen met elkaar verbonden, zoals een gezonde en productieve bodem en een aantrekkelijk landschap. Werken aan een goede balans tussen landbouw, natuur en landschap. Hierdoor wordt het agrarische landschap aantrekkelijker, biodiverser en schoner. zoals bodemvruchtbaarheid, functionele agrobiodiversiteit (bodembiodiversiteit, natuurlijke plaagregulering en bestuiving) en het terugbrengen van de kenmerkende weide- en akkervogels.

- **Beleefbaarheid en bereikbaarheid**
  Natuur- en landschapskwaliteit zijn belangrijke dragers voor de vrijetijdseconomie. Door de recreatieve bereikbaarheid en toegankelijkheid van het gebied te versterken, bijvoorbeeld via fiets, wandel en vaarverbindingen wordt het gebied beter beleefbaar. Daarbij is ook goede informatievoorziening van belang.

- **Samenwerken als 1 overheid en over provinciegrenzen heen**
  Binnen de 3 provinciedelen wordt al heel nauw samengewerkt tussen overheden (gemeenten, provincie, waterschap), (agrarisch) ondernemers, ketenpartijen en kennisinstellingen. De provinciegrens vormt echter vaak een harde scheiding, zowel op het vlak van beleidsvorming en gebiedsontwikkeling (m.n. voor overheden) alsook kennisuitwisseling over innovaties en projecten. Ook zit het Rijk als partner vaak niet aan tafel. Dit alles leidt tot onnodige complexiteit, te weinig kennisuitwisseling (meerdere wielen uitvinden), beperkte exposure en agendering van het unieke in de Zuidwestelijke Delta en het gemis van een gezamenlijke trots.

- **Versterken van regionale en lokale voedselketens**
  Voor de transitie van de voedselketen is de hele keten verantwoordelijk. Door ketensamenwerking te versterken ontstaan kansen die we alleen niet voor mogelijk hielden en ontstaat er gedeeld eigenaarschap en verantwoordelijkheid.

Bijlage 3 Doelen-Inspanningen-Netwerk

Droom

Een vitale Zuidwestelijke Delta

- Klimaatadaptief natuurlijk kapitaal en natuurlijke grondstoffen
- Versterken leefomgeving en recreatieve mogelijkheden
- Samenwerking in de keten
- Samenwerking

Opgaven	Gezonde, adaptieve bodem en natuurlijk systeem i.r.t. klimaatverandering	Eiwittransitie	Verzekeren van voldoende en goed water	Verbeteren van de leefomgeving en het versterken van de biodiversiteit	Versterken van beleefbaarheid en toegankelijkheid van het gebied voor recreanten en toeristen	Versterken van regionale en lokale voedselketens	Sluiten van grondstofkring-loop	Samenwerken als één overheid en over de provinciegrenzen heen
Ambities	• Bodem-paspoort met bodemgezondheids- en klimaatindicatoren • Klimaatadaptieve maatregelen voor akkers • Vermindering van bodemverdichting, vebeterde bodemstructuur • Multifunctionele landbouw • Gewasrotatie, biomassagewassen, roterende zonneweiden, organische stofbalans in bodem	Inzet op duurzame teelten die rust brengen in de bodem, zorgen voor stikstofbinding en een minimale input van middelen kennen	• Reductie water-footprint • Versterken water-systeem • Hergebruik afvalwater als proceswater, omgekeerde osmose • Adaptief watersysteem akkers • Droogte resistente aardappel • Verbeterde waterkwaliteit akkers en sloten • Waterberging akkers	• Een aantrekkelijk en biodiversiteits-rijker agrarisch landschap • Natuurlijke plaagregulatie • Strokenteelt • Akkerranden • Korte ketens zichtbaar	Door de recreatieve bereikbaarheid en toegankelijkheid van het gebied te versterken, bijvoorbeeld via fiets, wandel en vaarverbindingen wordt het gebied beter beleefbaar.	Gezamenlijke verantwoor-delijkheid van de keten Niet vreemd maarvan dichtbij, met een verhaal, van bodem tot bord.	Door grondstofkringlop en op een slimme manier te sluiten, wordt bijgedragen aan een efficiënt gebruik van land, water, energie en koolstof opslag en dragen we bij aan een toekomstbestend ige economie en dito verdienmodellen.	Gezamenlijke framing en exposure (grensontkennend en als 1 overheid; 'horizontaal' en 'verticaal'), van de Zuidwestelijke Delta als uniek en essentieel groenblauw hart tussen de stedelijke agglomeraties en als motor voor innovatie. • Afstemming beleid en instrumenten • Versterking betrokkenheid Rijks-departementen • Motor van innovatie • Creeren van trots • Tiriple helix benutten

Randvoorwaarden
-De basis vormen de bestaande trajecten en netwerken (gebiedsprogramma's/voedselfamilies/NL Delta/landschapstafels)
-Uitbouwen Groene Cirkel aanpak lokale en regionale ketens). Groene Cirkel ontwikkeling laten ondersteunen door drie provincies en synergie organiseren in kennisuitwisseling, efficiency, exposure.
-Creeeren van nieuwe verdienmodellen voor duurzame landbouw, die leidt tot een evenwichtige inkomens- en risicoverdeling in de keten (verbeteren inkomenspositie van de boer)
-Kennisuitwisseling

Over de DIN

Dit doelen-inspanningen-netwerk laat zien wat de ambities en mogelijke projecten zijn. Het is een levend document en wordt aangepast als er nieuwe inzichten en ontwikkelingen zijn.
Versie van maart 2019.

Projecten en activiteiten	- Carbon farming - HW2O, duurzame kringlopen - Regeneratieve landbouw - Nieuwe verdienmodellen in de Akkerbouw - Roterende zonneweiden - Agrarisch Innovatie en kenniscentrum (AIKC) - St. Veldleeuwerik Hoeksche Waard	- Afzet eiwitgewassen (voor humane consumptie) - Grootschalige zeewier: demoproef Goeree Overflakkee)	- Proeftuin Zoet Water - Waterhouderij - DAW agrarisch waterbeheer - HW2O, waterbeheer drainage - Ouwerkerk waterkwaliteit - Living Lab Schouwen-Duiveland - Zilte teelten - Waterpoort	• Biodiversiteit watergangen • Honey/butterfly-highway • Strokenlandbouw • Natuurakkers • Beleving aqua-cultuur • Bezoek-boerenerf • Partridge • Groene Cirkel Bijenlandschap	• Bijzonder slapen (forten, hist vloot) • Innovatie in recreatiehavens • Meer/betere verbindingen over water • Waterbus • Waterverbinding Haringvliet • Submarine experience • Zoetwatervoorzie ning(en) koppelen aan recreatie • Status NP NLDelta nieuwe stijl • Samenwerking, branding, promotie GeoPark en in NLDelta	- Groene cirkel Suikerunie - Groene cirkel Farm frites - Groene cirkel Akkerbouw - Voedselfamilie in de ZWD - Korte keten Zuid-Hollandse eilanden - De proeftuin - Energie coöperatie 2.0	- Proeftuin Graanwaard Numansdorp - Hoeksche waard rond - Bevorderen gesloten regionale kringlopen - Kringloop mest/bodem in specifiek akkerbouw-gebied - Kringlooplandbouw (groene cirkels)	• 1 loket 4 overheden • Deltajaar 2021 • Delta Innovation Days • Gezamenlijke exposure • ZWDelta in NOVI

Bijlage 4 Uitwerking per broedplaats

1. Uitwerking broedplaats Volhoudbare landbouw

Delta-broedplaats 'Volhoudbare Landbouw'

Collectieve zoektocht naar een 'volhoudbare, hoog-innovatieve en circulaire agrarische sector én voedselketen Zuidwestelijke Delta'

De Zuidwestelijke Delta is één van de meest vruchtbare en culturele akkerbouwgebieden in de wereld. Omringd door bebouwd gebied: de Zuidvleugel van de Randstad, de Brabantse stedenrij en de noordrand van de Vlaamse Ruit. En door de nabijheid van grote zeehavens (Rotterdam en Antwerpen) een aantrekkelijk vestigingsgebied voor keten gerelateerde bedrijven, multinationals en verwerkende industrie, zoals de fritesindustrie (McCain, Lamb Weston Meijer, Farm Frites en Avico) en suikerindustrie (Suikerunie).

Meer dan andere gebieden is de toekomst van de agrarische sector en voedselketen onzeker, net als de culturele agrarische identiteit en landschap. Het gebied staat voor een aantal grote opgaven, denk aan klimaatverandering (hitte en regenpieken, verzilting), biodiversiteit (flora/ fauna en bodemdegradatie), ruimtelijk druk op landbouwareaal (verstedelijking, energievraag), continuïteit (opvolging boerenbedrijf, onderwijs) etc.

Met deze broedplaats willen we samen met betrokken partijen richting geven en een collectieve zoektocht starten naar een volhoudbaar en toekomstbestendig perspectief. Een maatschappelijk gewenst perspectief waaraan we vanuit overheid en i.s.m. boeren, ketenpartijen, kennis en onderwijs e.a. een bijdrage leveren.

Door bestaande perspectieven en initiatieven te verbinden kunnen we gezamenlijk de eerste stappen zetten naar een Zuidwestelijke Delta dat een nationaal en internationaal toonbeeld is van een volhoudbaar, hoog-innovatief en circulaire agrarische sector én voedselketen.

Deze zoektocht en eerste stappen sluiten aan op de ambitie en opgaven uit het gebiedsplan.

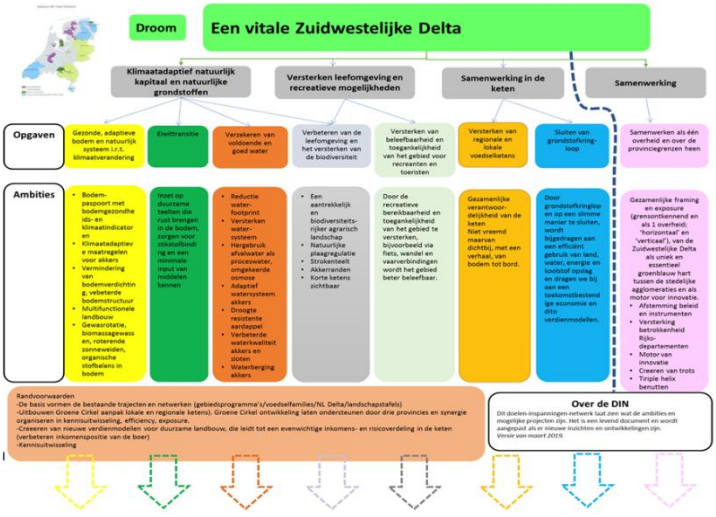

(Bron: Doelenboom ambitie en opgaven gebiedsplan IBP VP ZWD)

In de delta is een grote dynamiek aan innovatieve projecten en partijen te vinden die al op verschillende gebieden bijdragen aan volhoudbare landbouw. Het IBP heeft de ambitie om perspectieven en initiatieven te verbinden, netwerkvitaliteit te versterken en realisatiekracht te vergroten.

Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden

De gezamenlijke opgave en ambitie van de broedplaats 'Volhoudbare Landbouw' sluit aan bij de ambitie van LNV (Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden).

De omschakeling naar kringlooplandbouw is nodig voor een toekomstbestendige landbouw in Nederland. Het is een omschakeling waarin niet druk op de kostprijs van producten leidend is, maar het streven naar voortdurende verlaging van het verbruik van grondstoffen en vermindering van de druk op de leefomgeving. De resultaten daarvan zijn een beter verdienvermogen voor boeren, tuinders en vissers, minder schadelijke emissies naar bodem, lucht en water en vergroting van de biodiversiteit. De voedselvoorziening moet én economisch én ecologisch efficiënt zijn: we willen kunnen voorzien in de behoefte aan voedsel, met een volhoudbaar gebruik van grondstoffen en een verantwoord gebruik van hulpbronnen. Kringlooplandbouw maakt het mogelijk op kosten te besparen en zo min mogelijk tot geen negatieve impact te hebben op biodiversiteit, natuur, klimaat en landbouwhuisdieren.

In de visie en realisatieplan wordt de richting aangegeven voor de collectieve zoektocht naar een economisch en ecologisch vitale productiewijze en een voedselsysteem dat waardevol en gewaardeerd voedsel voortbrengt.

Zo streeft het kabinet ernaar dat het voor alle betrokken partijen in en om de agrosector steeds aantrekkelijker en logischer wordt om kringlopen van grondstoffen en hulpbronnen in 2030 op een zo laag mogelijk – regionaal, nationaal of internationaal – schaalniveau te sluiten en zo te bewerkstelligen dat Nederland koploper is in kringlooplandbouw.

Om dit mogelijk te maken heeft het kabinet in de visie rand voorwaardelijke doelen benoemd: gezonde economische basis, krachtige inzet op kennis en innovatie, verbinding tussen landbouw en natuur, meer waardering voor voedsel en producenten, sterke internationale positie en een hoog innovatief vermogen en stimulerende wet- en regelgeving.

Uitgangspunten zijn

- Maatschappelijke opgave 'Volhoudbare/ Kringloop Landbouw' (economisch en ecologisch vitale productiewijze en een voedselsysteem);
- Scope Zuidwestelijke Delta;
- Werken vanuit een maatschappelijk gewenst perspectief/ gemeenschappelijke ambitie/ droom;
- Brede (keten)samenwerking (boer, markt, dienstverlener, overheid, grondeigenaar, kennis, onderwijs, etc.);
- Opgavegericht werken/ Ketenaanpak: Groene Cirkels (methodiek);
- Werken met een adaptieve agenda/ routekaart;
- Energie en actueel (aansluiten bottom-up energie, dynamiek die al bestaat, niet opnieuw uitvinden);
- Leer en kennis omgeving (leren door doen).

Waarom deze 'broedplaats'?

- Grote en urgente opgaven die we niet alleen kunnen oplossen vragen om brede samenwerking in de agrarische en voedselketen, denk aan opgaven als klimaatverandering (hitte en regenpieken, verzilting), biodiversiteit (flora/ fauna en bodemdegradatie), ruimtelijk druk (verstedelijking), continuïteit (opvolging boerenbedrijf, onderwijs) etc.;
- Zuidwestelijke Delta is een uniek landbouw en kleigebied waar diverse akkerbouwketens goed zijn vertegenwoordigd, denk bijvoorbeeld aan de ketenpartners van de belangrijkste agrarische cash producten (aardappels/ frites, suikerbieten, uien);
- De Zuidwestelijke Delta is ook een politiek-bestuurlijk drukke regio met veel interbestuurlijke lagen en bestuurlijke drukte die vragen om IB samenwerking;
- Binnen de regio en de keten bestaat al veel dynamiek: bestaande netwerken, projectsamenwerkingen gericht op een toekomstbestendige en volhoudbare landbouw;
- Bovenstaande biedt kansen voor het zorgen voor samenhang en het verbinden van bestaande perspectieven/ netwerken en projecten. Hierdoor kan de netwerkvitaliteit worden versterkt, kennis worden verbonden, de realisatiekracht worden versterkt en de transitieopgave naar volhoudbare landbouw worden versneld.

Wat loopt er al?

Bij de ontwikkeling van het gebiedsplan is een inventarisatie gedaan naar actuele projecten. Dit biedt al een klein beeld van de grote dynamiek aan netwerken, programma's en projecten.
Zie gebiedsplan IBP VP ZWD en de doelenboom en activiteiten.

Welke partijen betrokken?

Omdat de broedplaats continu in ontwikkeling is de groep stakeholders dynamisch. Bij deze een momentopname.

IB/ overheidspartijen

ZH: provincie Zuid-Holland, gemeente Goeree Overflakkee, gemeente Hoeksche Waard, div. gemeenten Voorne Putten, Waterschap Hollandse Delta
Brabant: gemeente Steenbergen, ..
Zeeland: Schouwen Duivenland, Waterschap Scheldestromen, ..

Keten

Agrariërs

ZLTO, LTO Noord, St. Veldleeuwerik Hoeksche Waard, HWODKA,
Koninklijke Maatschap de Wilhelminapolder, NoviFarm, Thes Agro, Franzen Landbouw en Van den Borne Aardappelen, Het Zeeuwse Landschap (HZL), Stichting Landschapsbeheer Zeeland (SLZ), Partridge project, CZAV, Van Iperen, e.a.

Verwerkende industrie

Farm Frites, Suikerunie, Lamb Weston Meijer en mogelijk ook , Nedato, MCCain, Hak en Coroos

Gewasbeschermingsfabrikanten

In beeld zijn Bayer, Cebeco Agrochemie en Yara

Banken
Rabobank regio Rotterdam, ZH eilanden,

Kennispartijen
Wageningen Universiteit, Naturalis, HAS Hogeschool, DRIFT, InHolland. Kenniscentrum De Rusthoeve, Hogeschool Zeeland, , RIVM, Louise Blok Instituut, Boerenverstand, DRIFT, Universiteit Amsterdam.

Overige:
CLM, Delphy, Ethical Growth Strategies BV, Coöperatie Collectief Hoeksche Waard, Collectief Poldernatuur, Groene Cirkel Bijenlandschap, Bijenlandschap West Brabant, PPO Westmaas, De Peel, de Rusthoeve, AIKC. En mogelijk ook: BASf, Agrico, De Schakel, Bayer,

Wat gaan we extra doen vanuit het IBP en hoe kan het IBP daarbij helpen?

Werken vanuit een maatschappelijke gewenst perspectief, stimuleren brede samenwerking, Interbestuurlijk en in de keten
In de transitie naar volhoudbare landbouw staan we voor grote opgaven die we niet alleen kunnen oplossen. Daarom willen we met een brede vertegenwoordiging van de agrarische-/ voedsel- keten, overheid, kennis en onderwijs, samenwerken (zie doelenboom ambitie en opgaven gebiedsplan IBP VP ZWD). Samenwerken aan een maatschappelijke gewenst perspectief en een routekaart volhoudbare landbouw in de Zuidwestelijke Delta 2040, de ontwikkeling van een kennis en leeromgeving en een uitvoeringsprogramma.

Interbestuurlijke samenwerking en keten samenwerking staat centraal. Gezamenlijk vormen de overheden een grote effectiviteit en kracht door inzet op verschillende rollen, denk aan inzet op proces capaciteit, kennis, netwerk, middelenbereik en wet- en regelgeving. Ook zal er aansluiting worden gezocht met andere beleid en uitvoeringsprogramma's. Denk bijvoorbeeld aan de IBP's en regiodeals, zoals het IBP Van Gogh Nationaal Park en de regiodeal ZH-eilanden.

Ontwikkelen verdienmodellen en een gezonde economische basis

Een evenwichtige inkomensverdeling en een gezonde economische basis zorgen voor continuïteit van de sector. Hierin staan verdienmodellen en ondernemerschap van de boer centraal. Een gezonde marktwerking en een consequent en stimulerend overheidsbeleid scheppen hiervoor de juiste voorwaarden en omstandigheden. Op dit moment zien we dat de huidige systematiek van subsidieverlening en wet- en regelgeving nog niet goed zijn ingericht op dit 'ondernemerschap'. Binnen het IBP stimuleren we enerzijds de ontwikkeling van verdienmodellen, die we relateren aan meetbare doelen die bijdragen aan volhoudbare landbouw (KPI's) en anderzijds door in te zetten op stimulerend overheidsbeleid (regelvrije/ experimentele ruimte, doeltreffende wet- en regelgeving).

Ontwikkelen van kennis en innovatiekracht

Door bestaande kennis en onderwijs netwerken te verbinden, kennisontwikkeling en kennisdeling te stimuleren maken we kennis toegankelijk voor de sector en vergroten we de innovatiekracht in de regio. Dit netwerk ondersteunt de ontwikkeling van innovaties op maatregelen en meetbare doelen (KPI's) die bijdragen aan volhoudbare landbouw, verdienmodellen en stimulerend overheidsbeleid op proces en kennis. Zoals het bestendigen en stimuleren van delen van kennis door het ontwikkelen van toegankelijke informatie en opleidingsmogelijkheden.

Inzet op communicatie en versterken imago agro en voedselketen

De Zuidwestelijke Delta kent een grote dynamiek aan vooruitstrevende partijen uit de voedselketen die zich inzetten voor een vitale volhoudbare landbouwsector waarbij natuur, economie en maatschappij hand in hand gaan. Door deze dynamiek zichtbaar te maken en breed te delen en te communiceren positioneert de regio zich als koploper in de wereld.

Dit doen we door:

- Het betrekken van een brede vertegenwoordiging stakeholders uit de agrarische sector en voedselketen bij de maatschappelijke transitieopgave 'volhoudbare landbouw' en de ontwikkeling van de broedplaats met daarin een maatschappelijk gewenst perspectief & routekaart 2040, een leer en kennisnetwerk (Academy Volhoudbare landbouw en een uitvoeringsprogramma;
- De ontwikkeling van een routekaart 2040 met daarin een maatschappelijk gewenst perspectief/ ambitie, verschillende doelen en mogelijke stappen om te komen tot volhoudbare landbouw in de Zuidwestelijke Delta *(aansluitend op de Doelenboom ambitie en opgaven gebiedsplan IBP VP ZWD);*
- De ontwikkeling van een kennis en leeromgeving (Academy Volhoudbare landbouw) met bekende kennis en onderwijspartijen met als doel kennisontwikkeling en kennisdeling te stimuleren en te bestendigen;
- De uitvoering van een communicatieplan om de Zuidwestelijke Delta als innovatieve regio te positioneren en de dynamiek aan activiteiten te communiceren en zichtbaar te maken;
- Te starten met een breed uitvoeringsprogramma met verschillende onderdelen gericht op de opgaven uit het gebiedsplan: verdienmodellen en monitoring kringlooplandbouw, gewasdiverse systemen en strokenteelt, functionele agrobiodiversiteit *(zie Doelenboom ambitie en opgaven gebiedsplan IBP VP ZWD);*
- Ruimte te bieden voor een tweede fase aan activiteiten gericht op de opgaven uit het gebiedsplan en in aansluiting op de maatschappelijk gewenst perspectief en routekaart 2040, denk aan: eiwittransitie, sluiten mest-/ grondstof- kringlopen, precisielandbouw en techniek, etc. *(zie Doelenboom ambitie en opgaven gebiedsplan IBP VP ZWD).*

Begroting	**Cofinanciering**	**Rijk**	**Totaal**
A: Routekaart Volhoudbare Landbouw Zuidwestelijke Delta 2040	**€ 100.000,--** **€XX**	**€ 300.000,-**	**€ 400.000,-** **€XX**
B: Gebiedspilot "biodiversiteitsmonitor akkerbouw / kringlooplandbouw" in de Zuidwestelijke Delta	**€ 276.400,--** **€XX**	**€ 336.600,-**	**€ 613.000,-** **€XX**
C: Gebiedspilot Transitie naar agro-ecologische, gewasdiverse teeltsystemen	**€ 285.560,--** **€XX**	**€ 200.000,-**	**€ 485.560,-** **€XX**
D: Gebiedsnetwerk en pilots voor een aantrekkelijk biodivers agrarisch landschap in Zuidwestelijke Delta	**€ 75.000,--** **€XX**	**€ 392.500,-**	**€ 467.500** **€XX**
E: Overige projecten	**€XX**	**€210.900,-**	**€ 210.900,-** **€XX**
F: Uitvoeringsprogramma 2.0	**€ 150.000,-** **€XX**	**€ 350.000,-**	**€ 500.000,-** **€XX**
Totaal IBP VP Zuidwestelijke Delta	**€ 886.960-** **€ 1.790.000,-**	**€ 1.790.000,-** **€ 1.790.000,-**	**€ 2.676.960 -** **€ 3.850.000,-**

zwart= bedrag is al concreet

*geel *= specifieke bedrag wordt nader bepaald. De cofinanciering zal in totaal minimaal € 1.790.000,- zijn (zoals nader te bepalen cofinanciering van de gebiedspartijen en investeringen in bestaande gerelateerde projecten)*

Onderdeel A. **Naam**	**Routekaart Volhoudbare Landbouw Zuidwestelijke Delta 2040**
Doel	- Het betrekken van en brede vertegenwoordiging bij de ontwikkeling van een maatschappelijk gewenst perspectief/ ambitie, een routekaart 2040, een leer en kennisnetwerk, het uitvoeringsprogramma; - De ontwikkeling van een routekaart 2040 met daarin een maatschappelijk gewenst perspectief/ ambitie, verschillende doelen en mogelijke stappen om daar te komen; - De ontwikkeling van een klankbordgroep/ netwerkgroep (brede vertegenwoordiging van stakeholders in de ZWD) - De ontwikkeling van een kennis en leeromgeving (Academy Volhoudbare landbouw) met bekende kennis en onderwijspartijen met als doel kennisontwikkeling en kennisdeling te stimuleren en te bestendigen;

	- Uitvoering van een communicatieaanpak om de Zuidwestelijke Delta als innovatieve regio te positioneren en de dynamiek aan activiteiten te communiceren en zichtbaar te maken.	
Projecttrekker	Kernteam Broedplaats Volhoudbare landbouw Subonderdelen kunnen worden uitgewerkt als onderdeel met eigen trekkers.	
Partners	*Zie boven 'welke partijen betrokken'* <u>Brede vertegenwoordiging ketenpartijen</u> • Boeren: Fabulous Farmers, Samen innoveren voor Groene Groei, LTO Noord en ZLTO, (ZH-voedselfamilie) etc. • Ketenpartijen: BO Akkerbouw, Groene Cirkels (Farm Frites/ Suikerunie) LWM, etc. <u>Kennis en leernetwerk</u> • Kennis en onderwijs instellingen: WUR, HAS, HZ, Deltares, DRIFT etc. (kennisteam ZH-voedselfamilie) <u>IB samenwerken</u> • Overheden: Rijk Provincie Zeeland, Brabant, Zuid-Holland Waterschap Hollandse Delta, Scheldestromen, (Brabant?), gemeente Schouwen-Duiveland, ZH eilanden (regio Voorne Putten, Hoeksche Waard en Goeree Overflakkee), gemeente Steenbergen, etc.	
Looptijd	3 jaar	
Wat gebeurt er al?	n.v.t	
Wat is er nodig	<u>Betrekken brede vertegenwoordiging keten en ontwikkeling Routekaart 2040</u> 1. <u>Stap 1 Routekaart:</u> 5 grote visionaire akkerbouwers uit Zeeland, Brabant en Zuid-Holland ontwikkelen samen een maatschappelijke gewenst perspectief/ ambitie en routekaart naar een Volhoudbare landbouw 2040 (5 boeren uit project 'Samen innoveren voor Groene Groei') 2. <u>Stap 2 Routekaart</u>. Ontwikkelen (vertalen en verbreden) van het maatschappelijk gewenst perspectief en routekaart 2040 naar een breed gedragen versie in de Zuidwestelijke Delta (Boeren, Ketenpartijen, etc.) 3. <u>Klankbordgroep/ Netwerkgroep</u> Organiseren van een vertegenwoordiging van de brede groep stakeholders in een klankbordgroep of netwerkgroep	€ 25.000,- € 25.000 € 100.000,-

	(als ambassadeurs/ adviseurs/ deelnemers van de routekaart 2040 en de activiteiten van het IBP) Academy Volhoudbare landbouw (Leer en kennisnetwerk) 4. Starten kennis een leernetwerk Academy volhoudbare landbouw (2-3jaar) (verbinden van kennisinitiatieven (ZH voedselfamilie/ Foodlab/ AIKC/ Rusthoeve/ Regiodeal) en de Zoetwater academie) Communicatieaanpak 5. Opdracht communicatie Om de Zuidwestelijke Delta als innovatieve regio te positioneren en de dynamiek aan activiteiten te communiceren en zichtbaar te maken.	€ 200.000,- € 50.000,-
	Totaal	€ 400.000,-
Gevraagde extra inzet IBP	**Cofinanciering 3 provincies** (ieder € 25.000) € 75.000 **Cofinanciering Academy Volhoudbare landbouw (minimaal)** € 25.000 (n.t.b.) **Cofinanciering overige partners** (n.t.b.)	Rijk € 300.000
Totaal	€ 100.000,-	€ 300.000,-
Status en aandachtspunten	- Vanuit het kernteam BP worden momenteel gesprekken gevoerd met de verschillende partijen over een mogelijke bijdrage aan bovenstaande sub onderdelen (Menko Wiersema (Groene Cirkel Methodiek), DRIFT (Transitie Methodiek), Zuid-Hollandse Voedselfamilie/ Kennisteam (WUR, InHolland, HAS, etc.), Foodlab Brabant, etc. - De uitkomst van stap 1 en 2 zijn van invloed op het vervolg van stap 3 en 4 en 5. Deze vervolgstappen staan nog niet vast en worden nader bepaald in het kernteam Broedplaats Volhoudbare landbouw. - Later in het proces kunnen andere partijen ook co financieren. Voor bijvoorbeeld de ontwikkeling van de academy zullen we ook een cofinanciering vragen.	

Onderdeel B. Naam	Gebiedspilot "biodiversiteitsmonitor akkerbouw / kringlooplandbouw" in de Zuidwestelijke Delta
Doel	Doel is om Kringlooplandbouw in de praktijk op het boerenerf meetbaar te maken met een set van KPI's. Dat wordt een basis voor beloningssystemen in de markt en van overheden en sluit aan bij landelijk beleid voor transitie naar meer sluitende kringlopen in de landbouw, reductie van stikstof, duurzaam bodembeheer en duurzaam waterbeheer. 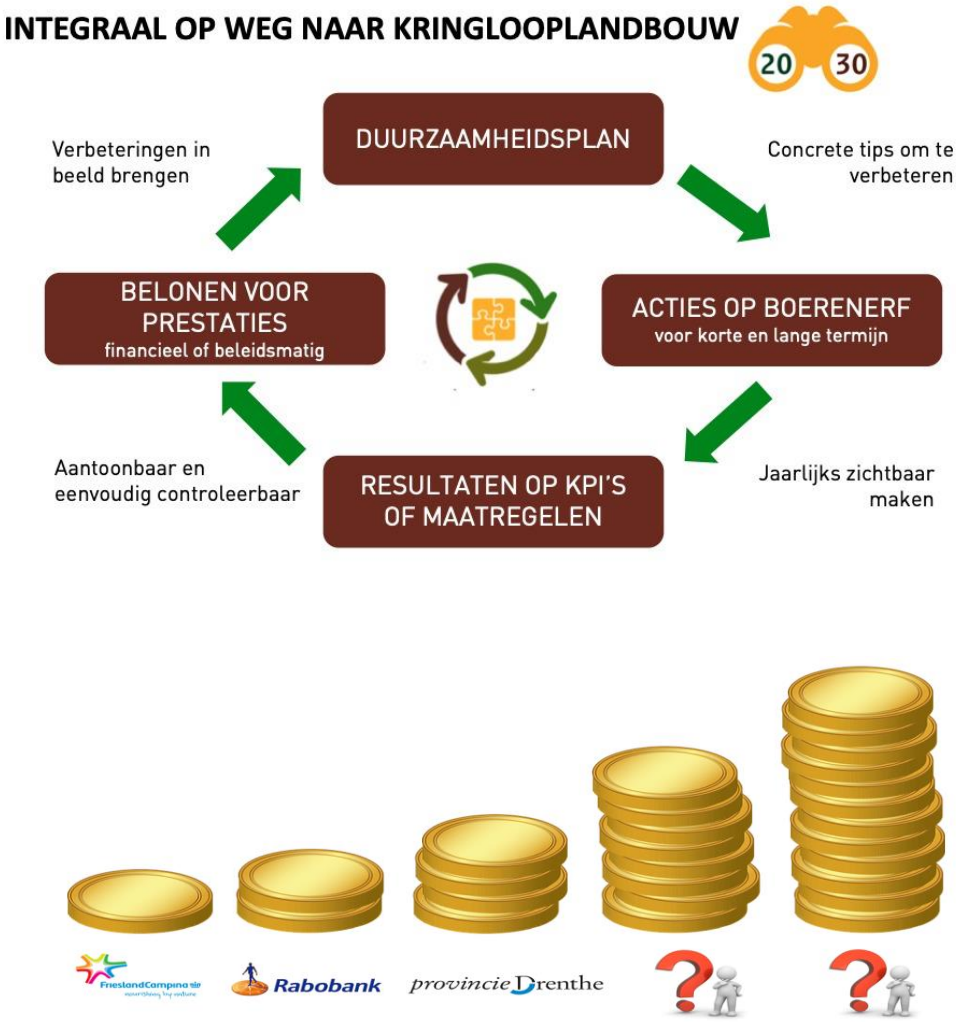 *Figuur 3 Voorbeeld stapeling beloningen zoals nu werkt in de provincie Drenthe* <u>Aanpak</u> Als de aanpak van 1) doelen stellen op basis van een gestandaardiseerde set aan KPI's, 2) inpassen in bedrijfsplannen, 3) monitoren van de prestaties en 4) het werkend krijgen van een beloningssysteem eerst op kleine schaal en later in een grotere gebiedspilot worden gerealiseerd en de uitkomsten grondig worden geëvalueerd, dan kan daarna de stap gezet worden naar opschaling, waarbij aansluiting bij de beoogde puntensystemen van de GLB zeker van groot belang is. In de pilotfase maakt het beloningssysteem onderdeel uit van de financiering van het project, als na evaluatie het systeem kan worden opgeschaald is het de bedoeling dat dit

	in het reguliere beleid van marktpartijen en overheden wordt ondergebracht. Het voorstel doorloopt de PDCA cyclus. Op drie momenten in de aanpak worden naast de kennis en ervaring van deelnemende boeren en marktpartijen en van projecten elders in het land, ook onafhankelijke kennis in vanuit LBI en WUR ingezet: bij het ontwerp van de 1.0 KPI aanpak en prototype beloningsregeling; bij de evaluatie van de resultaten van fase 1 en het ontwikkelen van een 2.0 versie voor fase 2 en bij de evaluatie van fase 2 en het ontwikkelen van een advies over het implementeren van een meer permanente regeling. Het project eindigt met een manifestatie waarin alle gebundelde kennis wordt gepresenteerd en bediscussieerd.	
Projecttrekker	Boerenverstand (Frank Verhoeven, Wouter de Jong) i.s.m. LBI (Jan Willem Erisman) en WUR (Anne van Doorn)	
Pot. Partners	BO Akkerbouw, Groene Cirkels, GLB pilot Akkerbelt en de duurzaamheidsprogramma's van verwerkende bedrijven (bijv. Cosun, Farm Frites, Lamb Weston, etc.). Verder worden belangenorganisaties zoals LTO, Boeren Natuur & NAV (Nederlandse Akkerbouw Vakbond) betrokken. We sluiten ook aan bij gebiedspilots zoals Van Gogh nationaal park (projectleider Dorieke Godijk / Andrea Almasi) en waar mogelijk de regionale gebiedsaanpak Stikstof. Mogelijke andere uitvoerende partijen voor de akkerbouw zijn: Delphy, ZLTO, Coen ter Berg, Etc. Mogelijke uitvoerende partijen melkveehouderij zijn: DLV, ZLTO, Etc.	
Looptijd	Q3/4 2020 – Q 4 2023	
Wat gebeurt er al?	In de melkveehouderij werkt het systeem inmiddels, er is een serie KPI's met drempelwaardes opgesteld en vastgelegd in een Planet Proof certificatieschema, geborgd met een SMK keurmerk. De Rabobank heeft een Planet impact lening opengesteld waar Planet Proof bedrijven rentekorting kunnen krijgen. Friesland Campina heeft een speciale melkstroom in de markt gezet wat een forse meerprijs oplevert. De provincies Drenthe en Brabant en de gemeente Midden Delfland hebben inmiddels beloningsregelingen ingesteld op basis van dezelfde KPI's.	
Wat is er nodig	<u>Fase 1 (zomer-najaar 2020, aanloopfase)</u> 1. Opstart project/inrichten projectorganisatie/bij elkaar brengen stakeholders 2. Voorbereiden en inrichten leeromgeving/dataverzameling/databeheersysteem 3. Programmeren online leeromgeving/community/database 4. Analyse van de beleids- en sectordoelen en vertaling maken naar wat dat betekent aan doelen op bedrijfsniveau.	€ 53.000

	5. Vaststellen slimme set van KPI's. 6. Ontwerpen van een prototype van een beloningsregeling, aansluitend bij wat er al is ontwikkeld bij bedrijfsleven en overheden, met het oogmerk dat deze regeling na de gebiedspilot 'selfsupporting' wordt. 7. Selectie van 25-30 uiteenlopende landbouwbedrijven, goed gespreid over voorlopers en 'mainstream' en over de diverse gebieden in de ZW Delta. 8. Opstellen van een competentieprofiel en selectie van een aantal integraal werkende en objectieve bedrijfsadviseurs (kringloopcoaches). 9. November 2020: Bijeenkomst met alle stakeholders, uitvoerenden partijen en betrokken boerenbedrijven. <u>Fase 2 (november 2020- november 2021: 1e cyclus) Onder voorbehoud en indicatief</u> 1. Opstellen van bedrijfsplannen voor de 25-30 geselecteerde bedrijven door adviseurs en ondernemers zelf, met als doel optimaliseren van prestaties en beloning binnen de voorgestelde systematiek. 2. Uittesten van de 1.0 set KPI's en de prototype beloningsregeling in een eerste teeltseizoen 3. Evalueren van de uitkomsten en verder verbeteren van de aanpak; 4. Najaar 2021: Werkconferentie 5. Verbeteren van de set aan KPI's en optimaliseren beloningsregeling 6. Opzetten van een training voor een grotere groep objectieve bedrijfsadviseurs (kringloopcoaches) <u>Fase 3 (november 2021 – november 2022) Onder voorbehoud en indicatief</u> 1. Opstellen van bedrijfsplannen voor 100 bedrijven door adviseurs en ondernemers 2. Uittesten van de 2.0 set KPI's en de verbeterde beloningsregeling inclusief uitbetaling.	€ 67.600 € 116.000 € 250.000

	3. Evalueren van de uitkomsten en verder verbeteren van de aanpak. Reflectie door twee 'blue papers' LBI en WUR. 4. Ontwikkelen van een voorstel voor versie 3.0 van KPI's en beloningsregeling. Adviezen over aansluiting op GLB puntensystemen, beloningssystemen uit de markt en bij waterschappen. 5. Organiseren van een brede afsluitende kringloop dag' Doel tekenen van een intentieverklaring door overheden (rijk, provincie, EU),marktpartijen uit de keten en boerenorganisaties voor de uitvoering van een regeling voor de komende 5 jaar. De regeling omvat een heldere set aan KPI's en een gestapelde en gecoördineerd stelsel van beloningen (harde euro's, kortingen op heffingen, rentekortingen etc.) <u>Fase 4: implementatie en uitvoering: winter 2022/23-najaar 2027 (niet inbegrepen in voorstel)</u> Brede implementatie in de sector. Uitrol van methodiek parallel aan GLB	-
	Totaal	€ 486.600 € 126.400 (bijdrage boeren in natura) € 613.000,-
Gevraagde extra inzet IBP	**Cofinanciering 3 provincies** € 150.000,- **Cofinanciering overige partijen** (n.t.b.) **Cofinanciering boeren (in natura) 100 pilots** € 126.400	**Rijksbijdrage** € 336.600
Totaal	€ 276.400	€ 336.600,-
Status en aandachtspunten	Binnen de Zuidwestelijke Delta speelt ook de regionale gebiedsaanpak Stikstof. Het traject biedt kansen om agrarische bedrijven mee te nemen die ook bijdragen aan deze opgave.	

Onderdeel C. Naam	Gebiedspliot Transitie naar agro-ecologische, gewasdiverse teeltsystemen
Doel	Ontwikkeling van agro-ecologische gewasdiverse teeltsystemen in de Zuidwestelijke Delta De toepassing van teeltsystemen met een hoge gewasdiversiteit staat onder grote belangstelling. Gewasdiversiteit wordt hier opgevat in een brede betekenis waar bijvoorbeeld ook agroforestry, strokenteelten, mengteelten en genetische diverse rassen onder vallen. Een teeltsysteem dat een mooi compromis geeft tussen een hoge arbeid efficiëntie en toch de voordelen van een hoge gewasdiversiteit levert, is de zogenaamde strokenteelt. Er is een brede wetenschappelijke onderbouwing van de positieve effecten op biodiversiteit, resource efficiency, weerbaarheid tegen ziekten en plagen, weerbaarheid tegen klimaatverandering en zelfs opbrengst. Om de toepassing van gewasdiverse teeltsystemen te versterken en dit soort systemen verder te ontwikkeling wordt zowel op praktijkbedrijven als op proefboerderijen gewerkt aan het testen en verbeteren van deze systemen. Voor de kleigronden in Zeeland, West-Brabant en Zuid-Holland, zullen twee innovatiegroepen rond gewasdiversiteit (mengteelten, strokenteelten) gestart worden. De kern van een innovatiegroep bestaat uit maximaal tien ondernemers die al vormen van gewasdiversiteit toepassen of op korte termijn gaan toepassen. Daaromheen is een schil van 10 tot 20 ondernemers, erf betreders en overige belanghebbenden die meekijkt, mee leert etc. De kerngroep en de groep belangstellende ondernemers zal de ontwikkelingen toepassing van gewasdiverse teeltsystemen ondersteunen en versnellen. Dit door: - Onderlinge uitwisseling van kennis en ervaring van de pioniers, - Kennis uitwisseling tussen pioniers en belangstellende ondernemers - Kennis uitwisseling met landelijke onderzoeksprojecten - Monitoring van effecten van gewasdiverse teeltsystemen op de deelnemende bedrijven - Kennisontwikkeling in de effecten van de toepassing van gewasdiverse teeltsystemen - Kennisontwikkeling over de institutionele en sociaal economisch belemmeringen voor de transitie naar meer gewasdiverse teeltsystemen. De looptijd van de innovatiegroepen is vier jaar. Na twee jaar vindt er een go no go beoordeling plaats of de innovatiegroepen worden uitgebreid of aangepast, nieuwe groepen worden gestart of op andere wijze een vervolg wordt gegeven aan de innovatiegroepen. Er zullen in de zuidwest klei regio twee innovatiegroepen worden opgezet.
Projecttrekker	Wageningen Research BU Open Teelten. De begeleiders zijn allen deskundige onderzoekers/agronomen met veel ervaring in de toepassing van gewasdiversiteit en strokenteelt (Wijnand Sukkel, Fogelina Cuperus, Dirk van Apeldoorn e.a.).

	Het project voorziet in de samenwerking met de volgende partijen/projecten: • Hoger Agrarisch Onderwijs Zuidwest Nederland, HAS de Bosch, InHolland • Landelijke en Europese onderzoeksprojecten rond strokenteelten en gewasdiversiteit • Samenwerking en kennisuitwisseling met regionale innovatie groepen uit andere regio's • Samenwerking met Publiek private Samenwerking topsector project Transitie naar een op ecologie gebaseerde kringlooplandbouw door toepassing van gewasdiversiteit	
Pot. Partners	Een brede groep stakeholders zal betrokken worden bij het vormen van de innovatie praktijk groep(1e schil) en kennisgroep (2e schil). <u>Mogelijke deelnemers 1e schil</u> Potentiële projecten die ook onderdeel zijn van PPS Strokenteelt • HWodka/ Klompe • Hans Rozendaal • Cornelis Mosselman • Jacob van den Borne Overige potentiële projecten • GC FF proeftuin Agrobiodiversiteit (Akkerranden en Strokenteelt) • GC Suikerunie Natuurakker 2.0 • Peter Lerink/ HWodka • Etc. <u>Mogelijke deelnemers 2e schil</u> Zie bijv. mogelijke deelnemers broedplaats.	
Looptijd	Q3/4 2020 – Q4 2024 (4 jaar)	
Wat gebeurt er al?	- EU-niveau lopen er een aantal H2020 projecten (Diverimpacts, Remix, Agromix) - Op nationaal niveau: - Transition to circular, ecology-based agriculture: the case of crop mixtures (fundamenteel onderzoek strokenteelten, NWO, in aanvraag); - PPS Transitie naar een op ecologie gebaseerde kringlooplandbouw door toepassing van gewasdiversiteit (toegepast onderzoek strokenteelten topsector PPS); - Synergia (NWO project en PPS project met o.a. ontwikkeling mechanisatie voor gewasdiverse teeltsystemen); - PPS Smaragd (ontwikkeling technologie); - Proeftuin agro-ecologie en technologie (WUR); - Boerderij van de Toekomst (WUR en LNV). - Ook loopt er een vergelijkbaar project in Brabant op de Zandgronden.	
Wat is er nodig	selectie bedrijven start selectie bedrijven jaar 2t/m 4	€ 257.060,-

	2 zomerbijeenkomsten per groep p. jaar (4 jaar) 2 winterbijeenkomsten per groep p. jaar (4 jaren) ontwerp teeltsysteem 5 ondernemers p. groep jaar 1 ontwerp teeltsysteem 8 ondernemers p. groep jaar 2 tm 4 beleid rapportage/advisering Basis monitoring ziekten en plagen 3 telers per groep 3 jaar Testen biodiversiteitsmonitor en kringloopmonitor projectmanagement	€ 228.500,- cofinanciering (in kind bijdrage stakeholders, onderwijs en boeren)
	Totaal	€ 485.560,-
Gevraagde extra inzet IBP	**Cofinanciering 3 provincies** € 57.060,- **Investeringen (in kind) stakeholders (onderwijs en boeren)** € 228.500,- **Overige cofinanciering** (n.t.b.)	**Rijksbijdrage** € 200.000,-
Totaal	€ 285.560	€ 200.000,-
Resultaat / outcome	Na afloop van de eerste 2 jaar uitvoering van de twee innovatiegroepen worden de volgende resultaten verwacht: - 30 ondernemers zijn gestart of gaan starten met de toepassing van vormen van gewasdiversiteit op hun bedrijf. - Erf betreders en onderwijzers in het agrarisch onderwijs in Zuidwest Nederland hebben kennis van de potenties en voor- en nadelen van de toepassing van gewasdiversiteit. - Studenten uit het agrarisch onderwijs in Zuidwest Nederland zijn betrokken bij de ontwikkelingen in de toepassing van gewasdiversiteit. - 4 (regionale) vakbladartikelen c.q. factsheets over strokenteelt (kleigrond). - Beleidsnotitie (Zuidwest Nederland kleigronden) beschikbaar over de potenties en belemmeringen (technisch, sociaal, juridisch etc.) bij de toepassing van gewasdiverse/natuurinclusieve teeltsystemen.	

	- Uitzicht op beloning van de toepassers van gewasdiverse teeltsystemen voor het leveren van biodiversiteit (o.a. toepassing Biodiversiteit Monitor Akkerbouw en Kringloop Monitor). De verwachte lange termijn impact bestaat uit een hogere biodiversiteit in de landbouw, meer weerbare productiesystemen met een lagere milieu impact.
Status en aandachtspunten	- Er zal ook verbinding worden gezocht met het vergelijkbare project in Brabant op de zangronden. - Volgt nadere uitwerking van mogelijke cofinanciering in het traject, zo wordt vanuit het gebied bijvoorbeeld al veel geïnvesteerd in verschillende strokenteeltprojecten die mogelijk zullen deelnemen.

Onderdeel D. Naam	**Gebiedsnetwerk en pilots voor een aantrekkelijk biodivers agrarisch landschap in Zuidwestelijke Delta**
Doel	Kennisdeling over en verdere ontwikkeling van een functioneel en biodivers agrarisch landschap in de Zuidwestelijke Delta in combinatie met concrete uitvoering en actieplanning in 3 pilots. Het project is enerzijds gericht op het **kennis uitwisseling** en inspireren van partijen in de Zuidwestelijke Delta die op diverse schalen (bedrijfsomgeving, deelregio, provincie, regio Zuid Westelijke Delta) werken aan een aantrekkelijk biodivers agrarisch landschap. Hierbij gaat het om biodiversiteit in de brede zin die bijdraagt aan ***functionele agrobiodiversiteit, bijen maar ook vogels, kevers, vlinders en andere soorten***. Voor de transitie naar een biodivers agrarisch landschap zijn bijeenkomsten tussen de partijen die actief zijn op dit vlak belangrijk en dat men met elkaar om tafel gaat (wie heeft welke visie, waar kunnen we elkaar vinden, etc.). Het gaat hierbij om de uitwisseling van kennis en ervaringen over hoe je een aantrekkelijk biodivers agrarisch landschap ontwikkelt in samenwerking met/tussen de verschillende partijen[8]. Het gaat dan om landbouwbedrijven, collectieven, ketenpartijen en partijen betrokken bij berm en dijkenbeheer (gemeentes, provincie en het Rijk) en partijen betrokken bij landschap en natuurbeheer (terrein beherende organisaties, landschappen). Anderzijds zal er in het project ook in **drie provinciale pilots gewerkt worden aan meer concrete uitvoering.** *[1] Er lopen ook diverse projecten die zich richten op het bedrijfsniveau (e.g. wat kan de agrariër doen op zijn eigen bedrijf en hoe dan?) – dit voorstel richt zich op de projecten die nadenken over samenwerking tussen diverse partijen op gebiedsniveau.*
Projecttrekker	WUR (WENR-Wageningen Environmental Research) Let op – dit is degene die formeel indiener is. Aangezien dit project een samenwerking is tussen diverse partijen, zal het genoemde budget ook verdeeld worden onder/tussen deze partijen.

Betrokken partijen	Collectieven/ boerenorganisaties: ZLTO, Poldernatuur, Hoekse Waard Kennisinstellingen: WUR(WENR), Naturalis, HAS Ketenpartijen: Suiker Unie [COSUN], Farm Frites en ev. andere ketenpartijen Provincies: Noord-Brabant, Zeeland, Zuid-Holland Bij de Koepelactiviteiten worden alle partijen betrokken, bij de pilots worden in eerste instantie de volgende partijen betrokken: • Pilot Groene Cirkel Suikerbieten: Suiker Unie, Naturalis, HAS, provincie Noord-Brabant • Pilot Groene Cirkel Duurzame Frieten: Farm Frites, HAS, WUR, Provincie Zuid-Holland • Pilot Zeeland: Poldernatuur Zeeland, Provincie Zeeland Verder zullen er tijdens de looptijd van het project ook andere partijen betrokken worden in de pilots– met name de Waterschappen, gemeenten, Rijk, terreinbeheerders.
Looptijd	3 jaar (2021-2023)
Wat gebeurt er al?	• Fabulous Farmers (2019-2022) • Groene Cirkel Bijenlandschap • Bijenlandschap West-Brabant • GLB Project Akkerbelt • Meer Natuur voor Pittig Fruit (2019-2022) Landschapsbeheer Zeeland; • Dijkenactieplan Zeeland (2019-2022) • Regionale demo/proefcentra; Natuurakker,2.0, Boerderij v/d Toekomst, Nieuw Prinsenland, Boerderij van Rhoon e.a.
Wat is er nodig	Leernetwerk over de benodigde transitie en handelingsperspectieven voor partijen (provincies, gemeenten, ketenpartijen, boeren en grondeigenaren) om biodivers landschap te ontwikkelen op 2 niveaus – 1) Zuidwestelijke Delta (Koepel) en in /tussen de 3 pilots (zie onderstaande figuur). 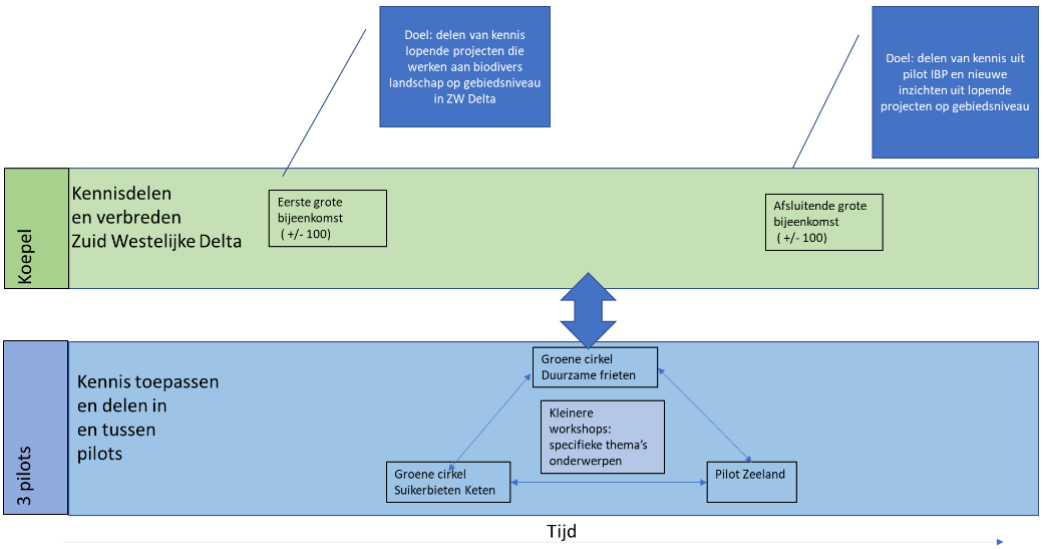

<table>
<tr><td></td><td colspan="2">Om dit te ontwikkelen zijn de volgende fasen voorzien:

Koepel -activiteiten zijn o.a.
• Inventarisatie van lopende initiatieven/projecten in Zuidwestelijke Delta [PM aan te sluiten bij de activiteiten van de HAS op dit gebied in opdracht van de provincie Brabant]
• Delen van kennis, ervaringen van de lopende initiatieven rondom biodivers agrarisch landschap en netwerken middels twee seminars (aanpak, kennis, ervaringen, successen en dilemma's)
• Identificeren van vragen en kennis op het vlak van biodivers agrarisch landschap die nog niet opgepakt worden

3 pilots (mede afhankelijk van behoefte in de drie pilots). De nadere invulling van de pilots zal in de volgende fase waarin het voorstel verder uitgewerkt wordt door de partijen betrokken bij de 3 pilots gebeuren. Mogelijke activiteiten zijn:
• Inventarisatie van activiteiten huidige contracttelers m.b.t. akkerranden/biodiversiteit (Farm Frites/ Suiker Unie)
• Opstarten gebiedsproces rondom productielocatie (Farm Frites en Suiker Unie) en voortzetten gebiedsproces (Pilot Zeeland) rondom beheer akkerranden
• Identificeren van vragen en kennis op het vlak van biodivers agrarisch landschap die nog niet opgepakt worden
• Aandacht voor een verdienmodel zodat maatregelen voor een biodivers landschap ook na pilots in stand blijven.</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Begroting project (excl. -co-financiering)</td><td>De volgende inschatting is een globale indicatie en wordt nog besproken met de genoemde partijen.

- Koepel voor kennisuitwisseling
- Per pilot: € 102.500. (De verdeling van dit budget onder de bij de pilot betrokken partijen moet nog besproken worden.)
- Onvoorzien/ extra (bijv. voor monitoring)

(De verdeling van de budgetten onder de betrokken partijen moet nog besproken worden.)</td><td>- € 85.000

- € 307.500,-

- € 75.000,-</td></tr>
<tr><td>- Totaal</td><td>- € 467.500</td></tr>
<tr><td>Gevraagde extra inzet IBP</td><td>Cofinanciering 3 provincies
(ieder € 25.000,-)
€ 75.000,-

Mogelijke cofinanciering vanuit lopende trajecten: (n.t.b.)</td><td>Rijksbijdrage

€ 392.500,-</td></tr>
</table>

	• Kennis Basis programma Biodiversity in a Nature inclusive society' • Fabulous Farmers (3 provincies) • INTERREG-project Pittig Fruit (Zeeland) • Groene Cirkels Duurzame Fritesketen (Zuid-Holland) • Groene Cirkel Circulaire Suikerbietenketen (Noord-Brabant) • Groene Cirkel Bijenlandschap (Zuid-Holland)	
Resultaat/ outcome	Voor de hele Zuidwestelijke Delta - Kennisdeling tussen alle lopende initiatieven en projecten in de Zuidwestelijke Delta en betrokken partijen in de regio op gebied agrarische biodiversiteit - Overzicht van alle lopende initiatieven (wsl op internet) - Verder versterken van de netwerken tussen de betrokkenen in de drie provincies - Bijdrage aan IBP traject A - wat is een aantrekkelijk biodivers landschap en welke transitie hiervoor nodig is op de verschillende organisatorische schalen bv in de vorm van een adviesnota Voor de 2 pilots Groene Cirkels - Inventarisatie van activiteiten huidige contracttelers m.b.t. akkerranden/biodiversiteit - Informeren/ondersteunen van contracttelers in samenwerking met de collectieven vanuit de keten m.b.t. mogelijkheden, voordelen, knelpunten vergroten biodiversiteit d.m.v. akkerranden - Ontwikkelen plan en uitvoering in de directe omgeving van de productielocatie met betrokken partijen (Suiker Unie/ Farm Frites) - Voor de Pilot Zeeland - Ontwikkelen follow-up gebiedsproces met betrokken partijen aansluitend op de lopende activiteiten rondom akkerranden en /of dijkbeheer - Verkenning relatie met keten partijen De activiteiten in de pilots moeten uiteindelijk bijdragen aan een beter beheer van het landschap door - Betere afstemming rondom beheer bestaande akkerranden, wegbermen en andere relevante groene elementen tussen partijen - Beter beheer van bestaande akkerranden, wegbermen en andere relevante groene elementen door vergroten van kennis bij betrokken partijen - Door informeren /ondersteunen/betrekken hopelijk vergroten areaal akkerranden	
Status en aandachtspunten	- Verkenning interesse Groene Cirkels Bijenlandschap, Coöp. Agrarisch Collectief de Zuid-Hollandse Eilanden U.A[9] en ANB West Brabant. Met deze partijen is nog geen direct contact geweest tot nu toe. - Verder uitwerken 3 pilots met betrokken partijen.	

	- Volgt nadere uitwerking van mogelijke cofinanciering in het traject, zo wordt vanuit het gebied geïnvesteerd in verschillende gerelateerde trajecten, zoals Fabulous Farmers. *[2] Er moet nog onderzocht worden hoe de Coöp. Agrarisch Collectief de Zuid-Hollandse Eilanden U.A betrokken gaat worden omdat Oudenhoorn waar de fabriek van Farm Frites staat in hun werkgebied ligt*

Onderdeel E. **Naam**	**Overige projecten**
Doel	Uitwerking overige projecten zoals de projecten: - Natuurakker 2.0 (groot strokenteelt project gericht op biodiversiteit en toekomstige weerbaarheid en productie)Groene Cirkel Suikerbietenketen; - Van Stal naar Mest, PPS gericht op mestkringlopen tussen 3 provincies; - Boerderij van de toekomst, netwerk van satellietboerderijen die gaan innoveren. Denk aan projecten als Rusthoeve, AIKC, Foodlab etc. ; - Young Academy Start van netwerk van 3 Young Academies in Zeeland/ Brabant en Zuid-Holland met per academy max 15 jonge initiatiefnemers (boeren, beleidsmakers, etc.) met initiatieven die bijdragen aan volhoudbare landbouw in de Zuidwestelijke Delta.
Projecttrekker	- Natuurakker 2.0: Groene Cirkel Suikerbietenketen - Van Stal naar Mest: provincie Brabant - Boerderij van de toekomst: WUR - Young Academy: Cees Anton de Vries en Tjebbe de Will
Partners	- Natuurakker 2.0: Suikerunie, Naturalis, HAS, Teler, Provincie Brabant; - Van Stal naar Mest: provincie Brabant, prov. Zeeland, prov. Zuid-Holland en brede groep stakeholders uit de voedselketen; - Boerderij van de toekomst: WUR en diverse kennisplatforms in de Zuidwestelijke Delta; - Young Academy: gemeente Steenbergen, Tholen, Hoeksche Waard, diverse agrariërs en collectieven, etc.
Looptijd	- Natuurakker 2.0 (n.t.b.) - Van Stal naar Mest (n.t.b.) - Boerderij van de toekomst: (n.t.b.) - Young Academy: 1-2 jr
Wat gebeurt er al?	n.v.t.
Wat is er nodig	- Natuurakker 2.0 (n.t.b.) - Van Stal naar Mest (n.t.b.) - Boerderij van de toekomst (n.t.b.) Young Academy:

	Totaal kosten € 22.500 x 3 keer een Young Academy = € 67.500,-	
Gevraagde extra inzet IBP	**Cofinanciering per project** - Natuurakker 2.0 (n.t.b.) - Van Stal naar Mest (n.t.b.) - Boerderij van de toekomst (n.t.b.) Young Academy: Cofinanciering vanuit de regio € 33.750,-	**Rijksbijdrage** - Natuurakker 2.0 (n.t.b.) - Van Stal naar Mest (n.t.b.) - Boerderij van de toekomst (n.t.b.) Young Academy: € 33.750.-
	Totaal: (n.t.b.)	Totaal: € 210.900,-
Aandachtspunten	Het kernteam BP is nog in gesprek met verschillende partijen. Zodra de kans voor projecten zijn ingeschat kunnen de sub onderdelen verder worden uitgewerkt. In totaal zijn voor dit onderdeel € 210.900,- rijksmiddelen gereserveerd. De verdeling en cofinanciering zal per sub onderdeel worden later uitgewerkt.	

Onderdeel F. **Naam**	**Uitvoeringsprogramma 2.0**	
Doel	Ontwikkeling aanvullend uitvoeringsprogramma Broedplaats Volhoudbare landbouw (aansluitend op onderdeel A. routekaart 2040)	
Projecttrekker	Kernteam Broedplaats Volhoudbare landbouw	
Partners	Zie onderdeel A.	
Looptijd	n.t.b.	
Wat gebeurt er al?	n.t.b.	
Wat is er nodig	n.t.b.	
Gevraagde extra inzet IBP	**Cofinanciering 3 provincies** € 150.000,- **Cofinanciering overige stakeholders** n.t.b.	**Rijksbijdrage** € 350.000,-
Aandachtspunten	Nadat met een brede groep stakeholders is gewerkt aan een maatschappelijk gewenst perspectief en routekaart 2040 zijn aansluitend middelen gereserveerd voor dit onderdeel / uitvoeringsprogramma 2.0. Hiervoor kunnen aansluitend ideeën worden aangedragen. Vervolgens kunnen de uiteindelijke sub onderdelen worden uitgewerkt. De cofinanciering zal ook hier per subonderdeel worden uitgewerkt.	

2. Uitwerking broedplaats Zoet Water

Delta-broedplaats 'Zoet Water'

Waarom deze 'broedplaats'?

Transitie naar een klimaatbestendig zoetwatersysteem voor een vitaal platteland

De Zuidwestelijke Delta heeft in toenemende mate te kampen met verzilting, bodemdaling en meer extreme neerslag en langere perioden van droogte door klimaatverandering. Om in de toekomst onder een veranderend klimaat en verdere verzilting een vitaal en leefbaar platteland te behouden is een transitie naar een klimaatbestendig en zelfvoorzienend watersysteem nodig. Dit kan door zowel de waterbeschikbaarheid te vergroten als de watervraag te verminderen.

Het huidige watersysteem is nog te veel gericht op het beperken van wateroverlast en het snel afvoeren van overtollig regenwater. Om voorbereid te zijn op klimaatverandering is het nodig om het beschikbare regenwater langer vast te houden, te bergen en vervolgens beschikbaar te stellen voor landbouw en natuur. Dit kan bijvoorbeeld door regenwater uit het stedelijk gebied op te vangen en ondergronds op te slaan of door slimmere drainage technieken toe te passen waardoor de dunne zoetwaterlens in de verziltende gebieden kan worden vergroot. Daarnaast is het mogelijk om in gebieden waar voldoende drooglegging is de winterpeilen op te zetten waardoor meer tegendruk wordt gevormd en meer zoet water in de ondergrond kan worden opgeslagen. De behoefte aan zoet water kan ook worden verminderd door zouttolerante teelten te ontwikkelen, door meer te variëren met teelten met verschillende waterbehoeftes of door slimmere irrigatietechnieken toe te passen waardoor water efficiënter bij de wortelzone komt.

Naar een integrale gebiedsgerichte aanpak

De afgelopen periode is veel kennis ontwikkeld over het bergen van zoet water in de ondergrond in verschillende pilots. De uitdaging is nu om de stap te zetten van enkelvoudige pilots en initiatieven voor zoetwaterberging naar een brede gebiedsgerichte toepassing waarbij het watersysteem en landbouwsysteem in samenhang worden gezien en waarbij koppelingen met andere transities en opgaven worden gemaakt. Het landelijke gebied staat onder druk. Uitdagingen op het gebied van biodiversiteit, bodemvruchtbaarheid, de hoge uitstoot van CO_2 en stikstof en behoud van landschappelijke waarden hangen sterk samen met de transitie naar een klimaatbestendig watersysteem en vragen om een samenhangende aanpak. Hierdoor ontstaan kansen voor synergie met andere opgaven en ontstaan kansen voor nieuwe verdienmodellen, samenwerkingen en creatieve oplossingen die nog niet eerder zijn verkend.

Een gebiedsgerichte en integrale aanpak vraagt om nieuwe samenwerkingen tussen gemeente, waterschap, provincie, agrarisch ondernemers, natuurbeheerders, experts en kennisinstellingen. Het vraagt van alle partijen om over hun eigen grenzen te kijken en gezamenlijk verantwoordelijkheid te nemen om innovaties te ontwikkelen, uitvoering te versnellen en gezamenlijk uitdagingen aan te pakken. Het vraagt ook om specifieke afspraken rond risicoverdeling en beheer van de zoetwatervoorraad. De overheden onderzoeken welke (veranderende) rol zij ten opzichte van de streek hebben of in de toekomst zullen krijgen. De overheid heeft daarbij mogelijk eerder de rol als verbinder en aanjager binnen een netwerk van belanghebbenden die ieder een deel van het vraagstuk beheren. Hiervoor is een cultuurverandering nodig, allereerst bij de gemeente, provincie en waterschap, maar ook bij agrarische ondernemers, kennisinstellingen, natuurbeheerders en bewoners.

De Waterhouderij op Walcheren is een mooi voorbeeld van een gebiedssamenwerking waarbij ondernemers en het waterschap samen werken aan tientallen, soms kleinschalige maatregelen om water in het gebied langer vast te houden als antwoord op droogte. Inmiddels is het project verbreed en wordt er ook gewerkt aan verbetering van de waterkwaliteit en natuurdoelstellingen en het sluiten van kringlopen.

Wat willen we met deze broedplaats bereiken?

Met deze broedplaats onderzoeken we hoe in de toekomst ook zonder aanvullende zoetwateraanvoer en met een toenemende zoutdruk en verzilting in de Zuidwestelijke Delta duurzame landbouw en natuurbeheer kan worden bedreven.

We zien daarbij de transitie naar een klimaatbestendig zoetwatersysteem als kans voor een volhoudbare landbouw, rijke natuur en aantrekkelijke leefomgeving.
Doelen:

- Versnelling van de wateropgave in een concreet pilotgebied als voorbeeld voor andere projecten in de Zuidwestelijke Delta en de rest van Nederland
- Duurzame zoetwaterbeschikbaarheid voor een vitale landbouw onder een veranderend klimaat
- Versterken van de biodiversiteit en natuurwaarden
- Versterken van de economische vitaliteit van het gebied (landbouw, nieuwe economische dragers en andere verdienmodellen)
- Ontwikkelen van oplossingen voor knellende sectorale kaders, regelgeving en financiering
- Bundelen van kennis en instrumenten ten aanzien van de wateropgave bij alle betrokken overheidspartijen.
- Voortzetten en verder intensiveren van de nu al nauwe en enthousiaste betrokkenheid en inbreng van kennisinstellingen (WO-HBO-MBO).
- Werken als één overheid (verbindend besturen/governance-vraagstukken) en verbinding leggen met semipublieke en private stakeholders (doelen Omgevingswet en IBP).

Wat loopt er al?

- Programma Proeftuin Zoet Water/Zeeuws Deltaplan Zoet water: In het programma Proeftuin Zoet Water is nieuwe kennis ontwikkeld om de verziltingsbedreiging het hoofd te bieden. Het programma heeft tot doel om te onderzoeken hoe de balans tussen de zoetwaterbehoefte en de beschikbaarheid van zoet water in de toekomst wordt gewaarborgd. Het programma richt zich op kennisontwikkeling en niet op grootschalige implementatie van oplossingen. Binnen dit programma is onder andere data verzameld over de zoet-zout verdeling in de diepe ondergrond (FRESHEM) en zijn verschillende technieken voor ondergrondse waterberging getest (Go-Fresh).

- Living Lab Schouwen-Duiveland: De gemeente Schouwen-Duiveland, Waterschap Scheldestromen, Rijkswaterstaat, de provincie Zeeland, Agrarische Schouwen-Duiveland, de HZ University of Applied Sciences, HAS Hogeschool en de Erasmus Universiteit Rotterdam hebben het initiatief genomen voor een living lab Schouwen-Duiveland. Het doel van het Living Lab Schouwen-Duiveland is om met alle betrokken stakeholders antwoorden te vinden op de grote opgaven waar het eiland voor gesteld staat, als bijdrage aan een vitale leefomgeving en innovatieve economie van Schouwen-Duiveland. Het Living Lab richt zich op twee grote opgaven: het ontwikkelen van innovaties voor duurzame zoetwatervoorziening op het land ten behoeve van een duurzame voedselproductie op land en ecologisch verantwoorde voedselproductie op water (schelpdieren, aquacultuur, wieren- en algenteelt).
  Het Living Lab Schouwen-Duiveland wordt gefinancierd door de gemeente Schouwen-Duiveland en op projectbasis door bijdragen van de partners. Het Living Lab is op januari 2019 officieel van start gegaan.

  Voor het thema duurzaam zoetwaterbeheer ten behoeve van een duurzame voedselproductie zijn de volgende projecten/onderzoeken opgestart:

- Natuurlijk Zoet, monitoring EC-gehalte oppervlaktewater door agrariërs: Doel van het project is om de verziltingssituatie door het jaar heen en over meerdere jaren in beeld te brengen door middel van participatief monitoren met waterschap en 20 agrariërs op het eiland Schouwen-Duiveland. Op deze wijze wordt een grote hoeveelheid aan gegevens over de verziltingssituatie tot in de haarvaten van het oppervlaktewatersysteem verzameld. Bovendien heeft participatief meten van de waterkwaliteit als voordeel dat het wederzijds begrip vergroot onder alle deelnemers, inzichten geeft in de werking van het watersysteem en het draagvlak creëert voor mogelijke verbetermaatregelen. Twee jaar lang meten de deelnemende agrariërs het water in de sloten. Deze gegevens worden in een dashboard verzameld en de volgende stap is het analyseren van de gegevens. De kosten € 52.000,- en zijn gefinancierd door Agrarisch Schouwen-Duiveland (organisatie en bijdrage apparatuur), provincie Zeeland, waterschap Scheldestromen en gemeente Schouwen-Duiveland. De begeleiding is in handen van Acacia Water en de looptijd is 2019-2020.

- Grootschalige opschaling van toepassing van ondergrondse waterberging (POP 3 subsidiebeschikking samenwerking voor innovatie): Het doel van dit project is om innovaties voor het vergroten van de zoetwaterbeschikbaarheid in de ondergrond door te ontwikkelen tot uitvoeringsrijpe methoden, standaarden en technieken die grootschalig kunnen worden toegepast. Een van de kansrijke oplossingen om zoetwaterbeschikbaarheid te verbeteren is om de zoetwatervoorraad in de ondergrond te vergroten of zoet water langer vast te houden. Hiervoor zijn al verschillende oplossingen ontwikkeld en getest in pilots in Zeeland (GOFRESH en proeftuin Zoet Water), Noord-Nederland (Spaar Water) en Zuid-Holland (COASTAR). Deze pilots hebben laten zien dat de technieken in staat zijn om de zoetwatervoorraad te vergroten en de opbrengsten aanzienlijk te verbeteren. Om de stap te zetten van pilots naar grootschalige toepassing ontwikkelt het project 13 quickscans adviezen en 5 haalbaarheidsplannen op maat voor agrarische ondernemers die van plan zijn om te investeren in oplossingen om zoet water vast te houden, op te slaan in de ondergrond en nuttig te gebruiken. Het resultaat van dit samenwerkingsverband is dat de ontwikkelde kennis uit verschillende pilots en onderzoeksprogramma's wordt vertaald naar standaarden, richtlijnen, protocollen en methoden waarmee agrarische adviesbureaus in staat worden gesteld zelfstandig bedrijfsadviezen op te stellen. Het project wordt gefinancierd door een bijdrage uit de POP-3 gelden en door cofinanciering van provincie Zeeland en de gemeente Schouwen-Duiveland. Voor dit project is er een samenwerkingsverband met Agrarisch Schouwen-Duiveland, Deltares, Acacia Water en KWR Water. Dit zal worden uitgebreid met individuele agrariërs, agrarisch adviseur en draineur.

  Dit project valt onder broedplaats zoet water Schouwen-Duiveland.

- Pilots afgekoppeld hemelwater uit bebouwd gebied voor landbouw en natuur: De gemeente Schouwen-Duiveland wil graag onderzoeken of afgekoppeld hemelwater uit het stedelijk gebied beschikbaar gesteld kan worden als zoet water voor de landbouw. Op korte termijn doet de kans zich voor om in Oosterland en Renesse afgekoppeld regenwater beschikbaar te stellen voor de landbouw. Het toepassen van hemelwater vraagt om extra investeringen en aanvullende afspraken tussen gemeente, waterschap en ondernemer over de verdeling van kosten en verdere organisatie van het waterbeheer. De gemeente wil de pilot in Oosterland en Renesse gebruiken om beleid op te stellen voor toepassen van afgekoppeld regenwater. In 2020 brengen we de kansen in beeld door workshops met agrarisch ondernemers, waterschap, gemeente en ontwikkelaars. Dit resulteert in kansrijke pilots / businesscases.

- Studentenonderzoek (TU Delft, EUR, HZ en HAS)

- Kennisbank bodem- en watersysteem op land (afstudeeropdracht 2019 Geo Media & Design HAS Hogeschool)
- Ontzilting zout (grond)water. Een studentenonderzoek (TU Delft) naar de kansen van het ontzilten van zout water en brak grondwater voor de landbouw. De afronding vindt in februari 2020 plaats.
- Leven met verzilting, mogelijkheden zoutresistente en zilte gewassen (afstudeerstage HAS Hogeschool). Een studentenonderzoek naar nieuwe gewassen in verzilte gebieden. Deze stage is nog niet gestart.
- Governance Zoet water. Een onderzoek van studenten van de Erasmus Universiteit Rotterdam (bestuurskunde) naar de samenwerking rondom het zoetwatervraagstuk op Schouwen-Duiveland.
- Onderzoek gescheiden watersysteem tussen zoete en verziltende polders (afstudeerstage student watermanagement Hogeschool Rotterdam)

Welke partijen betrokken?

Bij de Broedplaats zijn het Ministerie LNV, de Provincie Zuid-Holland, de Provincie Noord-Brabant, de Provincie Zeeland, het Waterschap Scheldestromen, Agrarisch Schouwen-Duiveland en de gemeente Schouwen-Duiveland betrokken. Daarnaast zullen de HZ University of Applied Sciences, de HAS Hogeschool, de Erasmus Universiteit, ZLTO en adviesbureaus als Acacia Water BV, Stichting Deltares en KWR worden betrokken bij verschillende projecten van de broedplaats zoet water. Bij de gebiedsuitwerkingen zullen naast deze partijen ook gebiedspartijen als agrarisch ondernemers, natuurorganisaties en andere stakeholders worden betrokken.

Gemeente Schouwen-Duiveland is trekker van Broedplaats Zoet Water Schouwen-Duiveland. De provincie Zeeland is verantwoordelijk voor de gehele Broedplaats Zoet Water als onderdeel van het IBP Zuidwestelijke Delta. Naast provincie Zeeland, waterschap Scheldestromen en de gemeente Schouwen-Duiveland kan het aantal partijen aan de broedplaats nog worden uitgebreid bij de verdere invulling van de overige projecten in de Zuidwestelijke Delta. Daarbij wordt in eerste instantie gekeken naar projecten in Noord-Brabant en Zuid-Holland.

Wat gaan we extra doen vanuit het IBP en hoe kan het IBP daarbij helpen?

De projecten uit het Living Lab Schouwen-Duiveland en de Proeftuin Zoet Water beperken zich nog tot zijn enkelvoudige pilots en sectorale samenwerking met de waterspecialisten van waterschap, gemeente, ZLTO, provincie Zeeland en onderwijs- en kennisinstellingen. In april 2020 heeft provincie Zeeland met het Zeeuwse Deltaplan Zoet Water het startsein gegeven voor een actieve aanpak om de beschikbaarheid van zoet water veilig te stellen. Met de Broedplaats Zoet Water zetten we de stap naar een grootschalige toepassing door een gebiedsbrede benadering waarbij een klimaatbestendig zoetwatersysteem een bijdrage levert aan andere gebiedsdoelen zoals de transitie naar een circulaire landbouw, verbeteren van de biodiversiteit en natuurwaarden en het vergroten van de leefbaarheid van het landelijk gebied. Daarnaast willen we bereiken dat met de broedplaats belemmeringen in governance, beleid, wet- en regelgeving en verdienmodellen worden aangepakt waarmee de transitie naar een duurzaam watersysteem, ook elders, kan worden versneld. Om dit te bereiken willen we een gebiedsgerichte aanpak opzetten waarbinnen we steeds een brede samenwerking opzetten tussen overheden, natuur/terreinbeheerders, boeren en bewoners.

Met IBP-Vitaal Platteland maken we de vertaalslag van alle lopende projecten en kennis naar een concreet gebied: Schouwen-Duiveland met het living lab. Hierbij koppelen we inzet op verduurzamen watersysteem aan het realiseren van integrale duurzame oplossingen. Van daaruit biedt deze broedplaats mogelijkheid voor verbindingen met andere zoetwaterprojecten in de Zuidwestelijke Delta, zoals Getij Grevelingen waar ook het beperken / tegengaan van zoutwaterkwel c.q. verzilting door aanvullend zoetwatervoorziening te ontwikkelen aandacht heeft, het project regeneratieve landbouw op de Zuid-Hollandse eilanden en enkele projecten rondom Steenbergen en in de gemeente Moerdijk.

Onder broedplaats Zoet Water vallen de volgende projecten:

Broedplaats Zoet Water S-D (onderdeel van het living lab S-D):

1. Fieldlabs: gebiedsgerichte aanpak
2. Versnellen van uitvoering door investeringsvouchers
3. Taskforce governance: versnellen van innovaties in governance
4. Zoetwater academie: kennis delen, gezamenlijk leren en coaching
5. Inzetten van bodem- en watercoaches
6. Opschalen pilots ondergrondse opslag zoet water (POP 3-project samenwerken voor innovatie)

Overige projecten Zuidwestelijke Delta:

Vooralsnog focussen we ons met de broedplaats zoet water alleen op Schouwen-Duiveland. De problemen ten aanzien van de zoet water beschikbaarheid spelen echter in de gehele Zuidwestelijke Delta en ook daar willen we vanuit de broedplaats zoet water op anticiperen.

Voor de overige regio's geldt echter dat mogelijke projecten nog niet zodanig uitgewerkt zijn dat deze nu reeds kunnen worden opgevoerd als zijnde onderdeel van de broedplaats. Wel is nadrukkelijk de bedoeling om gedurende de looptijd van het IBP ook zoetwaterprojecten te faciliteren in de overige regio's van de ZWD. In eerste instantie wordt daarbij gekeken naar de provincies Zuid-Holland/waterschap Hollandse Delta en Brabant/waterschap Brabantse Delta.

Het gaat hierbij om (nieuwe) projecten die aanvullend zijn op de projecten op Schouwen-Duiveland, dan wel waarbij de opgedane kennis en ervaring vanuit Schouwen-Duiveland wordt toegepast in een andere regio.

Ook wordt nadrukkelijk de verbinding gezocht met de broedplaats volhoudbare landbouw. Een van de onderdelen uit deze broedplaats vormt de verdere ontwikkeling van de biodiversiteitmonitor aan de hand van een eerste set KPI's (Kritische Prestatie Indicatoren). Het ontwikkelen van KPI's, naast de organische stofbalans, die meer zicht geven in de (ontwikkeling) zoetwaterbeschikbaarheid vormt eveneens een onderwerp voor nadere verkenning.

Wat daarvoor nodig van IBP? <u>Kennis en onderzoek</u>: Kennis (ontwikkelen, delen) over governance met nieuwe samenwerkingsvormen en positionering nieuwe opgaven <u>Wetgeving, experimenteerruimte en betrokkenheid/samenwerking</u>: Betrokkenheid van het rijk (de ministeries LNV, IenW en EZK) , de provincie en gemeente bij het gezamenlijk identificeren van knelpunten in beleid, wetgeving en governance. Samenwerking tussen de overheden bij de uitwerking en opschaling van de gebiedsgerichte aanpak. <u>Financieel:</u> **Bijdrage vanuit partners** (periode 2020-2023): Provincie Zeeland (incl. Europese bijdrage € 260.119) Gemeente Schouwen-Duiveland Waterschap Scheldestromen (PWO-maatregelen S-D) Overige projecten gemeenten/provincies/waterschappen **Bijdrage vanuit begroting LNV 2020** (IBP-VP Zuidwestelijke Delta of andere middelen Rijk)	 € 1.100.000 € 400.000 € 250.000 € 250.000 **€ 2.000.000**
Totaal IBP-VP Zuidwestelijke Delta	**€ 4.000.000**

Projectfiches per project

Onder het programma van de broedplaats zoet water vallen de volgende projecten:

Broedplaats Zoet Water Schouwen-Duiveland:

1 Fieldlabs: gebiedsgerichte aanpak
2 Versnellen van uitvoering door investeringsvouchers
3 Taskforce governance: versnellen van innovaties in governance
4 Zoetwater academie: kennis delen, gezamenlijk leren en coaching
5 Inzetten van bodem- en watercoaches
6 Opschalen pilots ondergrondse opslag zoet water (bijdrage POP 3 aangevraagd)

Overige projecten Zuidwestelijke Delta: (nog nader in te vullen)

Samenhang tussen de verschillende projecten van broedplaats zoet water Schouwen-Duiveland:

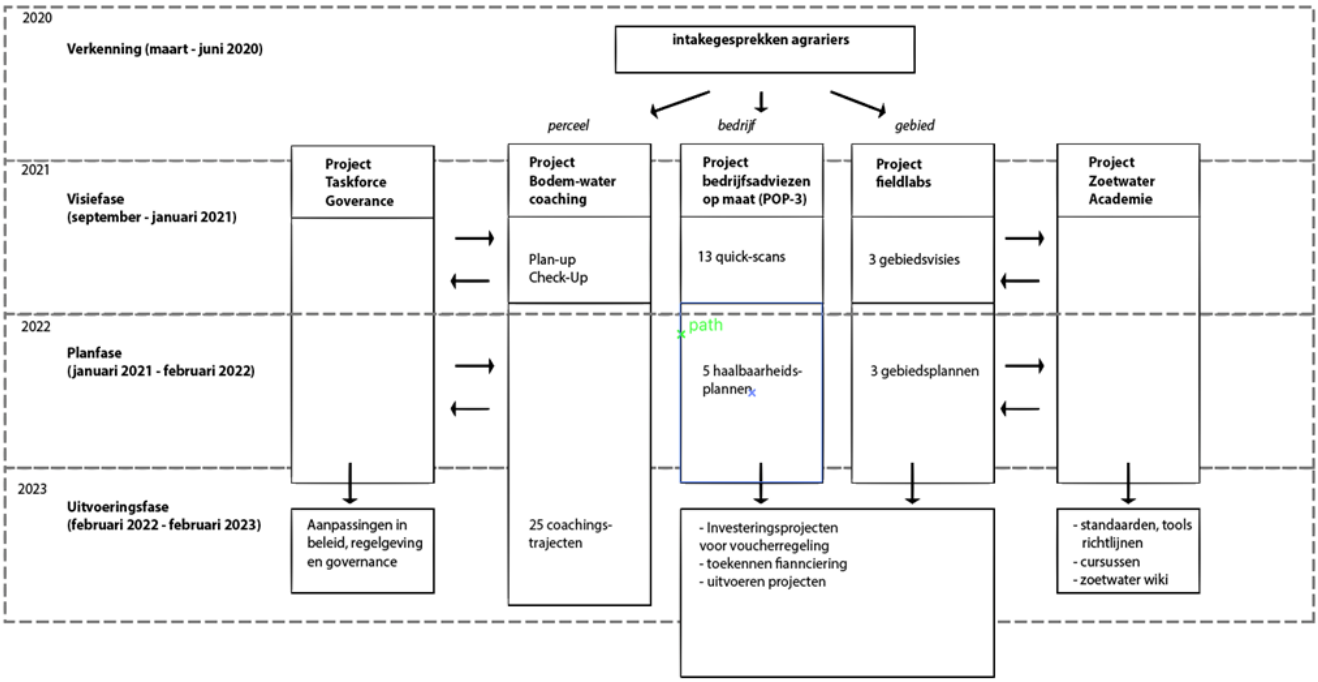

Naam	Fieldlabs: ontwikkelen van integrale gebiedsplannen
Doel	De problematiek van verzilting, droogte, wateroverlast en zoetwaterbeschikbaarheid verschilt per landschapstype en zijn er verschillende oplossingen mogelijk om water te bergen en toe te passen. We selecteren samen met de gebiedspartners 3 gebieden die verschillen in landschapstype en waarbij verschillende oplossingen mogelijk zijn. We ontwikkelen per fieldlab een visie en een gebiedsplan. Door samen met alle partijen in het gebied de knelpunten, vraagstukken en kansen in beeld te brengen ontwikkelen we een gezamenlijke integrale visie op het watersysteem en brengen we oplossingen in beeld met zoveel mogelijk meerwaarde voor de landbouw, natuur, energie en de leefbaarheid van het gebied. Door ontwerpend onderzoek brengen we de samenhang tussen het watersysteem en andere gebiedsopgaven in beeld en verkennen we nieuwe kansen en toekomsten. Hiermee vergroten we tegelijkertijd de bewustwording en bieden we ruimte aan onverwachte oplossingen, nieuwe samenwerkingsvormen en kansrijke investeringen. Vervolgens wordt deze visie vertaald naar een gebiedsplan waarin concrete oplossingen worden vastgelegd en gebiedsafspraken worden gemaakt. Op basis van het gebiedsplan werken we investeringsprojecten uit.
Projecttrekker	gemeente Schouwen-Duiveland
Partners	ZLTO/ASD, agrarisch ondernemers, natuurorganisaties, waterschap, provincie, experts HZ/HAS, Deltares/KRW water, adviesbureaus, regio-liaison RVO
Looptijd	2020-2023
Wat gebeurt er al?	Samen met overheden, de ASD en natuurorganisaties is een eerste selectie gemaakt van kansrijke gebieden (zie uitvoerige beschrijving in de bijlage 1). Deze gebieden zijn geselecteerd op basis van mogelijkheden om verschillende oplossingen uit te testen, variatie in bodemgesteldheid, mate van verzilting en kansen voor landbouw en natuur. Tijdens de kick-off van het project zal in overleg met de gebiedspartners een nadere keuze worden gemaakt voor de 3 gebieden die verder worden uitgewerkt, waarbij het streven is om een verdeling te hebben over de landschappen van de duinrand, de poelgebieden en de kreekrug.
Wat is er nodig	De fieldlabs bouwen zoveel als mogelijk voort op de metingen van het zoutgehalte van het oppervlakte watersysteem die in het kader van het Living Lab project Natuurlijk Zoet zijn uitgevoerd. Daarnaast is er samenwerking met het ingediende POP3 project 'Samenwerken voor zoet water- van pilots naar grootschalige toepassing'. Dit project ontwikkelt voor 13 agrarische ondernemers maatwerkplannen voor het bergen van zoet water in de ondergrond. De selectie van de ondernemers in dit project zal zoveel als mogelijk worden afgestemd op de uitwerking van gebiedsplannen. Per fieldlab zal een lokale trekker worden gezocht die het gebied goed kent en het gebied kan "activeren".
Gevraagde extra inzet IBP	Rijk: € 560.000 Provincie Zld: € 164.821,50 Gemeente S-D: € 47.334,50

	Raming Fieldlabs (3 gebiedsgerichte uitwerkingen) Proces € 112.156 onderzoek/ analyse gebieden € 150.000 gebiedsdialoog € 60.000 Visie en planfase € 450.000 Totaal € 772.156
Resultaat / outcome	3 gebiedsplannen op basis van water- en bodemsysteem, landgebruik en natuurbeheer en doelen voor leefbaarheid, biodiversiteit en circulaire landbouw. Uitwerken van investeringsplan(nen) ondernemers in de gebieden.

Naam	**Versnelling in uitvoering: investeringsvouchers**
Doel	Stimuleren van kansrijke oplossingen om water te bergen en toe te passen ten behoeve van duurzame landbouw en natuurbeheer. Bij de fieldlabs zijn investeringsplannen uitgewerkt die in deze fase met behulp van een investeringsvoucher en private investeringen tot realisatie kunnen worden gebracht.
Projecttrekker	Gemeente Schouwen-Duiveland
Partners	ZLTO/ASD, agrarisch ondernemers, natuurorganisaties, waterschap, provincie, experts HZ/HAS, Deltares/KRW water, adviesbureaus, regio-liaison RVO
Looptijd	2023 en 2024
Wat gebeurt er al?	Dit project is het vervolg op de fieldlabs en het project "Samenwerken voor zoet water – naar grootschalige toepassing van ondergrondse wateropslag". Beide projecten leiden tot investeringsplannen die opgevoerd kunnen worden voor co-financiering met behulp van investeringsvouchers.
Wat is er nodig	Het opzetten van een systeem van investeringsvouchers waarmee 50% van de investering van fysieke investeringen in zoetwaterbeschikbaarheid kan worden gedekt. Hiermee stimuleren we private investeringen voor zoetwaterbeschikbaarheid. De investeringsvouchers komen beschikbaar voor initiatieven die ontwikkeld worden in de fieldlabs, maar ook voor projecten de quickscans en 5 maatwerkplannen van het POP-3 project "Samenwerken voor innovatie" en van projecten die door individuele ondernemers worden aangedragen. De gemeente Schouwen-Duiveland zal het investeringsfonds beheren en organiseren. Tijdens het project worden de randvoorwaarden van het investeringsfonds nader uitgewerkt, waarbij aandacht is voor de juridische aspecten, zoals ongeoorloofde staatssteun, en worden de selectiecriteria en voorwaarden uitgewerkt.
Gevraagde extra inzet IBP	Rijk € 950.000 Provincie Zld € 425.000

	Waterschap Scheldestromen: € 250.000 Gemeente € 75.000 Kostenraming - Proces (projectleiding, systeem en communicatie) € 100.000 - vouchers fysieke investeringsprojecten €1.600.000 Totaal kosten investeringsvouchers € 1.700.000
Resultaat / outcome	Instellen en organiseren investeringsvouchersysteem met uitgifte vouchers bijdrage aan fysieke maatregelen in de drie gebieden van de fieldlabs en project opschalen opslag in de ondergrond.

Naam	**Taskforce governance Zoet Water: innovatie in samenwerking, beleid, financiering en regelgeving**
Doel	Het wegnemen van belemmeringen in wet- en regelgeving, interbestuurlijke samenwerking en beleid bij de aanpak van de zoetwateropgaven en de overige opgaven in de 3 gebieden waar we de fieldlabs opstarten.
Projecttrekker	Erasmus Universiteit (GovernEUR), projectleider Jitske Van Popering-Verkerk
Partners	Provincies Zeeland, Zuid-Holland, Noord-Brabant ZWD, waterschap Scheldestromen, waterschap…(betrokken bij de overige projecten broedplaats) gemeente Schouwen-Duiveland, gemeente …. (betrokken bij de overige projecten broedplaats) Rijk, ministerie LNV en evt. andere ministeries, experts kennisinstellingen en adviesbureaus, gebiedspartners.
Looptijd	2020-2023
Wat gebeurt er al?	Dit project start gelijktijdig met de fieldlabs, bodem- en watercoaches en opschalen van opslag zoet water in de ondergrond.
Wat is er nodig	Overheden in de Zuidwestelijke Delta hebben de ambitie om interbestuurlijk én grensontkennend samen te werken. Ideeën om de zoetwateropgave aan te pakken lopen nu nog vaak aan tegen knellende kaders in wet- en regelgeving, lacunes in beleid, onduidelijkheden in de verantwoordelijkheidsverdeling, en risicomijding in financieringsconcepten. Hierdoor is het vaak ingewikkeld om de stap te zetten van een goed idee of experimentele pilots naar grootschalige toepassing (pilot paradox). Door het inrichten van een taskforce governance zetten we in op innovaties die deze belemmeringen wegnemen. De taskforce governance heeft als taak om innovaties te bedenken voor concrete belemmeringen die de fieldlabs tegenkomen in samenwerking, wet- en regelgeving, beleid en financiering. Daarmee stelt de taskforce zich ten dienste van de fieldlabs en ondersteunt overheden bij het komen tot interbestuurlijke en grensontkennende samenwerking. De taskforce staat onder leiding van de Erasmus Universiteit (GovernEUR) en bestaat uit ambtenaren van de betrokken overheden

	(waterschap, provincie, gemeente en rijksoverheid), ondersteund door een netwerk van experts. Wanneer in de fieldlabs belemmeringen worden gesignaleerd, verkent de taskforce het governance probleem en ontwikkeld een innovatie om de belemmering weg te nemen. Hiervoor wordt de taskforce aangevuld met experts van de kennisinstellingen en adviseurs op het gebied van bestuursrecht, omgevingsbeleid of innovatieve financiering.
Gevraagde extra inzet IBP	Rijk € 90.000 Provincie Zld: €45.000 Gemeente S-D: € 45.000 Er is een Plan van Aanpak Taskforce Governance opgesteld. Raming van dit onderdeel is € 180.000 voor de kerngroep taskforce governance en onkosten experts.
Resultaat / outcome	Innovaties / oplossingen/voorstellen voor concrete belemmeringen die de gebiedspartijen in de fieldlabs tegenkomen in samenwerking, wet- en regelgeving, beleid en financiering.

Naam	**Zoetwater Academie: gezamenlijk leren en kennis delen**
Doel	Kennis ontsluiten en ervaring en kennis te delen.
Projecttrekker	Hogeschool Zeeland
Partners	Agrarisch Schouwen-Duiveland, ZLTO, Deltares, KWR Water, Acacia Water, HAS, TU Delft, provincies Zeeland, Zuid-Holland, Noord-Brabant, waterschap Scheldestromen, waterschappen overige projecten broedplaats zoet water, gemeente Schouwen-Duiveland, gemeenten overige projecten broedplaats zoet water.
Looptijd	2020-2023 Zoveel mogelijk in aansluiting op de planning van de gebiedsplannen in de fieldlabs, advisering bodem- en watercoaches en de maatwerkadviezen m.b.t. project opschalen zoetwateropslag in de ondergrond.
Wat gebeurt er al?	Dit project start gelijktijdig met de fieldlabs, bodem- en watercoaches en opschalen van zoet wateropslag in de ondergrond.
Wat is er nodig	Er wordt een leeromgeving opgezet waarbij we kennis van buiten naar binnen halen en de lessen uit de gebiedsprojecten en innovatieprojecten delen met ondernemers, gemeenteambtenaren en stakeholders die kampen met vergelijkbare opgaven. Daarnaast is een belangrijke opgave om kennis gestructureerd te ontsluiten en te vertalen naar standaarden, richtlijnen en toolboxen die geschikt zijn voor toepassing elders. We gaan: • Kennis van innovaties elders vertalen naar toepassing op Schouwen-Duiveland door organiseren van cursussen, experts sessies, etc.

	• Kennis delen tussen de verschillende gebieden in de ZWD door gebiedssessie en excursies te organiseren • Kennis gestructureerd ontsluiten en vastleggen in standaarden, richtlijnen en toolbox. • Integratie van kennis in het hoger onderwijs en (agrarisch) middelbaar beroepsonderwijs door ontwikkelen van zoetwateroplossingen in het curriculum • Organiseren van studiedagen voor agrarische ondernemers
Gevraagde extra inzet IBP	Rijk € 100.000 Provincie Zld: € 50.000 gemeente S-D:€ 50.000 Raming € 200.000 voor ontsluiten kennis, opzetten cursussen, studiedagen, opstellen standaarden, richtlijnen.
Resultaat / outcome	• Kennis van innovaties voor zoetwaterberging vertalen naar toepassing op Schouwen-Duiveland door organiseren van cursussen, experts sessies, masterclasses, etc. • Kennis delen tussen de verschillende gebieden door excursies en gebiedssessies te organiseren • Leren van de Broedplaats Zoet Water: leren van de ervaringen binnen de Broedplaats Zoet Water en vertalen van deze "lessons learned" naar toepassing elders, bijvoorbeeld door het vast leggen in standaarden, richtlijnen en toolboxes (samenwerking met Deltares via het POP-3 project) en ontsluiten via een semantische wiki. • Integratie van kennis in het hoger onderwijs en (agrarisch) middelbaar beroepsonderwijs door ontwikkelen van zoetwateroplossingen in het curriculum. • Opstellen plan voor beheerfase over het onderhouden van de kennisbasis na het afronden van broedplaats zoet water.

Naam	**Bodem-up/Water-Up: opzetten bodem/water coachprogramma**
Doel	Het adviseren en begeleiden van 25 agrariërs op Schouwen-Duiveland bij het selecteren, uitvoeren en evalueren van maatregelen op het gebied van de bodemvruchtbaarheid en waterbeschikbaarheid op bedrijfsniveau waarvan de ondernemer denkt dat er de meeste winst te behalen is. De bodem/watercoach zorgt voor kennis die bijdraagt aan het verbeteren van de bodemkwaliteit (zowel chemisch, fysisch als biologisch), een beter watervasthoudend vermogen, een efficiënter grondstoffengebruik, een meer gesloten (water)kringloop en minder emissie van milieubelastende stoffen naar bodem, grond- en oppervlaktewater.
Projecttrekker	ZLTO
Partners	HZ, HAS, ASD en waterschap Scheldestromen, gemeente Schouwen-Duiveland, 25 deelnemende agrariërs.

Looptijd	2020-2023
Wat gebeurt er al?	In West-Brabant is door de ZLTO via BodemUP en het maken van Bedrijfswaterplannen in de afgelopen jaren al veel ervaring opgedaan.
Wat is er nodig	Een gezonde bodem is een belangrijke randvoorwaarde voor het vasthouden van zoet water in de ondergrond. Verhogen van het watervasthoudend vermogen vergroot de hoeveelheid beschikbaar bodemvocht. Hierdoor is plant beter bestand tegen droge omstandigheden. Er kan immers over een langere periode vocht aan de bodem onttrokken worden, waardoor de behoefte aan (externe) watervoorziening verminderd. Verbetering van het waterbergend vermogen is vooral belangrijk voor natte periodes: hierdoor kan de bodem meer neerslag opslaan waardoor minder water afspoelt en het watersysteem belast. Goed bodembeheer is dus een belangrijke sleutel voor goed waterbeheer op bedrijfsniveau. Daarnaast zal bij een optimaal bodembeheer zoveel mogelijk meststoffen worden opgenomen in de plant, waardoor afspoeling en uitspoeling naar het oppervlakte- en grondwater minder wordt. Er wordt voortgebouwd op het programma BodemUp en dit programma wordt verbreed tot bodem/watercoaches. Bodem/watercoaches zijn onafhankelijke landbouwkundige adviseurs met kennis van waterberging en bodemvruchtbaarheid die ondernemers kunnen adviseren en begeleiden bij het verbeteren van de bodemvruchtbaarheid en waterbeschikbaarheid (bedrijfswaterplannen). Wat gaan we doen? • Op 25 bedrijven gaan we aan de slag met bodem- en watermaatregelen. Via een plan-do-check-act-cyclus bezoeken we de bedrijven 3 keer per jaar. • We adviseren en begeleiden de agrariër bij het selecteren, uitvoeren en evalueren van maatregelen op het perceel waarvan de ondernemer denkt dat er de meeste winst te behalen is. Daarmee bieden we hem concreet handelingsperspectief. • Het adviestraject mikt op praktische en toepasbare maatregelen, waarmee een betere productie, groter watervasthoudend vermogen van de grond, betere bodem- en waterkwaliteit wordt bereikt. • De adviseur zoekt samen met de ondernemer welke maatregelen passen bij het perceel, het productiesysteem en bij de persoonlijke doelstellingen van de agrariër.
Gevraagde extra inzet IBP	Rijk € 50.000, Provincie: €25.000 Gemeente € 25.000 Begroting coachingsprogramma ZLTO voor 25 agrarische bedrijven: Begeleiding per ondernemer jr-1 9 uur Begroting per bedrijf jr-1 € 1.125,- Begroting per bedrijf hele projectperiode € 3.937,501

	Begroting bij begeleiding 25 ondernemers € 98.437,502 Begroting onvoorzien en afstemming € 1.562,50 Totale begroting € 100.000
Resultaat / outcome	- kennisoverdracht aan 25 agrarische ondernemers op maat en bedrijfsspecifiek. - praktische en toepasbare maatregelen, waarmee een betere productie, groter watervasthoudend vermogen van de grond, betere bodem- en waterkwaliteit wordt bereikt. - ervaring met een bodemwater-coachprogramma dat toepasbaar is bij vergelijkbare situaties in Zeeland, Zuid-Holland en Brabant.

Naam	**Samenwerken voor Zoet Water- van pilots naar grootschalige toepassing van zoetwateropslag in de ondergrond**
Doel	Het versnellen van de toepassing van innovaties voor het vergroten van de zoetwaterbeschikbaarheid in de ondergrond op Schouwen-Duiveland.
Projecttrekker	gemeente Schouwen-Duiveland
Partners	Agrarisch Schouwen-Duiveland, geohydrologische experts van Stichting Deltares, Acacia Water BV en KWR Water BV, aangevuld met agrarisch adviesbureaus, uitvoerders en agrarische ondernemers, waterschap Scheldestromen en provincie Zeeland.
Looptijd	2,5 jaar (2020-2023)
Wat gebeurt er al?	20 agrariërs aangesloten bij Agrarisch Schouwen-Duiveland/ZLTO meten in het kader van het project Natuurlijk Zoet regelmatig en onder begeleiding van Acaciawater het zoutgehalte in het oppervlaktewater/sloten van hun percelen en de data wordt verzameld door waterschap Scheldestromen. Deze data zijn beschikbaar voor analyses in het kader van de projecten broedplaats zoet water. Verschillende pilots voor ondergrondse opslag van zoet water zijn de afgelopen jaren ontwikkeld in de Proeftuin Zoet Water en projecten als Go-Fresh. Dit project bouwt voort op de kennis van deze pilots.
Wat is er nodig?	Het project ontwikkelt voor 13 agrarische bedrijven een quickscan om te bepalen welke maatregelen en oplossingen het meest kansrijk zijn. Vervolgens worden uit deze 13 bedrijven 5 bedrijven geselecteerd waarvoor een bedrijfsadvies op maat wordt opgesteld. De ervaring bij het uitvoeren van de quickscan en bedrijfsadviezen wordt vertaald naar richtlijnen, tools en standaarden waarmee agrarisch adviseurs zelfstandig adviezen kunnen opstellen.
Gevraagde extra inzet IBP	Rijk €0 Europese bijdrage: € 260.119,00 Provincie Zld: € 130.059,50 Gemeente S-D: € 157.665,50 Voor dit project is POP3 –subsidie toegekend (beschikking d.d. 22 april 2020). Totale projectbedrag is € 547.844,00 waarvoor € 260.119,00 EU-bijdrage is toegekend. Provincie Zeeland draagt € 130.059,50 bij en gemeente Schouwen-Duiveland € 157.665,50. Deze

	cofinanciering maakt onderdeel uit van de cofinanciering mede-overheden voor broedplaats zoet water Schouwen-Duiveland.
Resultaat/ outcome	Het resultaat is een opschaling van de innovatie waarbij de ontwikkelde kennis uit verschillende pilots en onderzoeksprogramma's (Go-Fresh, Spaarwater, COASTAR, etc.) wordt vertaald naar richtlijnen, protocollen en methoden waarmee agrarische adviesbureaus zelfstandig bedrijfsadviezen kunnen opstellen onder de specifieke condities van Schouwen-Duiveland.

Naam	**Overige zoetwaterprojecten ZWD (ZH, W-Brabant, ZLD)**
Doel	1. Faciliteren en ondersteunen kennisontwikkeling rond zoet water en verziltingsproblemen in de gehele ZWD 2. Opgedane kennis en ervaringen broedplaats zoet water Schouwen-Duiveland vertalen naar overige regio's in de ZWD 3. Zoet water als integraal onderdeel van KPI's voor kringlooplandbouw
Projecttrekker	Provincie Zeeland
Partners	Waterschappen Brabantse Delta, Hollandse Delta en Scheldestromen, Provincies Zuid-Holland, Brabant en Zeeland en diverse gemeenten binnen de ZWD
Looptijd	2020-2023
Wat gebeurt er al?	Deltaprogramma zoet water, proeftuin zoet water etc.
Wat is er nodig?	In de loop van het project wordt dit ingevuld. Waterschap Scheldestromen en provincie Zeeland zijn hiervoor de contactpersonen. Provincie Zuid-Holland, Gemeente Hoeksche Waard, gemeente Goeree Overflakkee, gemeente Noord-Beveland en waterschap Hollandse Delta hebben hun belangstelling getoond.
Gevraagde extra inzet IBP	€ 500.000,- Waarvan: € 250.000 vanuit het rijk € 250.000 vanuit één of meerdere regionale overheden in de ZWD
Resultaat/ outcome	Zal op basis van bovenstaande doelen (via kernteam IBP ZWD) nader worden ingevuld op basis van te formuleren projectvoorstellen

3. Uitwerking broedplaats Genieten en beleven van de Delta

Delta-broedplaats 'Genieten en beleven van de Delta'

Waarom deze 'broedplaats'?

De Zuidwestelijke Delta heeft, als groen-blauwe kern omringd door grote stedelijke agglomeraties, alles in huis om hét natuur- en recreatiegebied te worden voor zowel lokale bewoners als bezoekers uit de regio Rotterdam, Breda, Antwerpen, Gent en Brugge of daarbuiten, die voor kortere of langere tijd de drukte willen ontvluchten. Het gebied kent namelijk internationaal belangrijke natuurgebieden (Biesbosch, Haringvliet, Oosterschelde, Brabantse Wal, de Duinen etc.) en unieke cultuurhistorisch en landschappelijk zeer waardevolle gebieden (GeoPark Schelde Delta, Nieuwe Hollandse - en Zuiderwaterlinie, Verdronken landschappen). Niet voor niets is het noordelijk deel van het gebied NLDelta Biesbosch Haringvliet in 2017 uitgeroepen tot 1 van de 4 mooiste natuurgebieden van Nederland en is het zuidelijk deel van het gebied in beeld als Unesco GeoPark Schelde Delta, met het NP Oosterschelde als verbindende schakel.
Kenmerkend voor de Delta is dat de (ecologische) kwaliteiten zich niet alleen ontleent aan de waarden in de natuurgebieden (Natura2000 gebieden), maar juist ook aan de groen-blauwe dooradering van het hele deltagebied: de talloze kreken, dijken, sloten, grote wateren, landbouwpolders, weiden en akkers.

Deze unieke natuur- en landschapskwaliteiten zijn belangrijke dragers voor de vrijetijdseconomie in het gebied. Ze staan echter nog lang niet bij iedereen op het netvlies en staan onder dreiging van een aantal grote transitieopgaven (zoals wind- en zonne-energie) ook onder druk. Ook wordt de 'koppeling met bedrijven en ondernemers in het achterland' niet altijd gemaakt en concentreren bezoekers zich in bepaalde gebieden (met soms te veel druk) of beperken ze hun bezoek tot slecht 1 dag. In het kader van het versterken van de regionale economie en een vitaal platteland liggen hier kansen.

Het feit dat dit gebied in 3 provincies ligt helpt daar ook niet altijd in. Bovendien hebben we te maken met een cultuur en mentaliteit van nuchterheid en het beperkt uitstralen van de eigen trots, wat ook niet echt helpt om al het moois en de innovatiekracht van het gebied voor het voetlicht te brengen. Twee zaken waar dit IBP-Vitaal Platteland mogelijk mee verandering in kan brengen.

Door de uitverkiezing en Unesco-nominatie zijn de afgelopen recente periode mooie samenwerkingen ontstaan die de ambitie hebben om deze kwaliteiten nog verder te versterken en te etaleren om zo de regionale economie te versterken. Deze samenwerkingsverbanden zijn nog pril, ze beschikken over slechts beperkte middelen en zoeken naar de meest optimale manier van samenwerken.

Een steun in de rug vanuit het IBP voor deze ambitie is zeer welkom.

Wat willen we met deze broedplaats bereiken?

Met deze broedplaats willen we een aantal doelen bereiken:

- Meer bezoekers in combinatie met een goede spreiding en geleiding over het gebied en een koppeling met het achterland
- Daarmee het vergroten van verdienmogelijkheden voor boeren en andere ondernemers in het directe achterland
- Daarmee het vergroten van het belang van nieuwe investeringen in natuur en biodiverse landbouw (buiten N2000/NNN) (zie link met andere broedplaats), om daarmee de aantrekkelijkheid van het gebied nog verder te vergroten (qua landschap, natuurwaarden etc.)
- Toename van de bekendheid en beleving van de Delta en versterken van de trots en identiteit van de eigen inwoners.

- Het versterken van de samenwerking én kennisdeling binnen in het gebied en het in beeld brengen van de unieke (innovatie)kracht en betekenis van de Zuidwestelijke Delta als geheel.

Wat loopt er al?

Op allerlei fronten wordt al druk gewerkt om de unieke kwaliteiten van de Delta voor het voetlicht te brengen. Allemaal hebben ze gemeen dat ze zich richten op meer naamsbekendheid en beleefbaarheid en zichtbaarheid van het gebied, meer bezoekers en meer Delta-beleving. Een greep uit de vele initiatieven

- Samenwerking in GeoPark ScheldeDelta met als doel een UNESCO Global Geopark te worden. De provincies Zeeland, Noord-Brabant, Oost-Vlaanderen en Antwerpen nemen hierin het voortouw. Samen met belanghebbenden wordt hard gewerkt aan een bidbook, dat eind 2021 wordt ingediend.
- Samenwerken NLDelta: In het gebied van Biesbosch – Haringvliet (NLDelta) is een samenwerking ontstaan tussen een aantal natuurorganisaties, gemeente Dordrecht en de provincies Zuid-Holland en Noord-Brabant. Deze samenwerking wordt de komende jaren verder uitgebouwd, onder andere gericht op het verkrijgen van de status Nationaal Park conform de criteria voor Nationale Parken voor dit gehele gebied in 2021.
- Deltajaar 2021: een publieks- en activiteitenprogramma in 2021 rondom 600 jaar Sint Elisabethsvloed en over de betekenis van water in het gebied, in het verleden, heden en de toekomst, eventueel in combinatie met het NBTC-themajaar Ode aan het Landschap
- Het vergroten van de beleefbaarheid en aantrekkelijkheid van het gebied door nieuwe (vaar)verbindingen of routes of beleefbaar maken van nieuwe natuur (vogelkijkhut etc.).
- Diverse kennisuitwisselings- en netwerkevenementen zoals de jaarlijkse Ravelijnlezing en de Delta Innovation Days en het Vlaams-Nederlandse Delta-congres.

Welke partijen betrokken?

Op dit moment is een groot aantal partijen betrokken:
De 3 provincies, diverse natuurorganisaties, diverse gemeenten en waterschappen (al dan niet samenwerkend in regionetwerken of landschapstafels), diverse maatschappelijke organisaties, het (verenigd) (recreatief)bedrijfsleven, onderwijs (HAS, HZ, BUAS, VU, UGent), Erfgoed Zeeland, diverse musea (o.a. BiesboschMuseumEiland, Kinderdijk, Slot Loevestein, Nederlands Baggermuseum, Terra Maris, Watersnoodmuseum, Markiezenhof, Oosterscheldemuseum, etc.), de regionale VVV's.
Dit moet en kan de komende jaren verder uitgroeien.

Wat gaan we extra doen vanuit het IBP en hoe kan het IBP daarbij helpen?

Alle bovenstaande acties en initiatieven gebeuren nog erg vanuit de individuele projecten of de deelgebieden of de afzonderlijke partners.

We zien meerwaarde vanuit het IBP door het leggen van verbindingen tussen de diverse projecten en (overheids)partners in de Zuidwestelijke Delta. Niet om projecten over te nemen, maar om ze vanuit de samenhang binnen het geheel van de Zuidwestelijke Delta een groter podium of bereik te geven. Of door van elkaar te leren en daarmee dus tijd te winnen of efficiënter te werken door 'niet allemaal het wiel uit te vinden'. Daarnaast missen we in sommige projecten een betrokkenheid van het Rijk, ofwel is deze te sectoraal of te beperkt. We hopen dat we met dit IBP de betrokkenheid (inhoudelijk –integraal en financieel) van het Rijk kunnen vergroten. We denken daarbij aan het beschikbaar komen van kennis en expertise voor governance-vraagstukken in de nieuwe samenwerkingsverbanden als GeoPark en NLDelta, waarin beide in een pioniersfase zitten.
Of aan kennis hoe nieuwe maatschappelijke opgaven, zoals energie- en landbouwtransitie een plek te geven binnen zo'n nieuw nationale parken of Unesco werelderfgoedgebied.

We vragen soms ook van het Rijk een andere rol in de uitvoering. Concreet denken we daarbij de medewerking van bijvoorbeeld Rijkswaterstaat aan het plaatsen van borden langs de (rijks)snelwegen als middel in de gebiedspromotie (zichtbaarheid, herkenbaarheid, vindbaarheid), bij het beheer van de grote wateren of een samenwerking met bijvoorbeeld NBTC in kader van de gezamenlijke promotie van BV Nederland.
Tot slot zetten de IBP-middelen een aantal projecten in gang of zijn ze een multiplier voor meer investeringen door de andere overheden of andere partijen in de regio.

De focus vanuit dit IBP-gebiedsplan ligt daarbij op het creëren en faciliteren van de grote beweging, meer gericht op de ZW-Delta als geheel en minder op kleinere, lokale projecten.
Dit binnen een aantal hoofdlijnen die we met deze broedplaats willen bereiken.

- Vergroten bekendheid, zichtbaarheid en vindbaarheid van het gebied
- Vergroten bereikbaarheid en duurzame mobiliteit, niet direct door extra wegen, maar door betere geleiding naar en afstemming over bestaande routes in combinatie met duurzame(re) vervoersvormen
- Versterken verbinding tussen toeristische iconen (bijvoorbeeld Mozesbrug, Tij, BiesboschMuseumEiland) en entreepoorten met het achterland: dit door het ontwikkelen van verhaallijnen in combinatie met het opzetten van arrangementen en toolbox (met folder en fotomateriaal) (en op termijn het creëren van nieuwe iconen, verspreid over het gebied)
- Versterken beleefbaarheid door te focussen op betekenis toerisme gericht op harmonie met het gebied, de natuur, inwoners en ondernemers. Voor een brede doelgroep en met geografische spreiding om de toeristische druk op sommige gebieden niet toe te laten nemen (kustzone).
- Versterken trots en identiteit

We hebben daarvoor 5 projecten benoemd, waar we met extra inzet en energie vanuit dit IBP mee aan de slag gaan. Daarmee hopen en verwachten we dat we een 'zaaibed' creëren waarop lokale ondernemers kunnen aanhaken.

Wat daarvoor nodig van IBP? Kennis en onderzoek:	Kennis over governance nieuwe samenwerkingsvormen en positionering nieuwe opgaven
Wetgeving, experimenteerruimte en betrokkenheid/samenwerking:	Betrokkenheid van het Rijk bij NLDelta. Goede positie Zuidwestelijke Delta in NOVI
Bijdrage vanuit partners (periode 2019-2021):	
• NLDelta (proces en projecten)	€ 800.000
• 2021 (proces en projecten)	€ 500.000
• GeoPark	€ 200.000
• Delta Innovation Days	€ 100.000
• Projecten vergroten beleefbaarheid	€ 100.000
Bijdrage vanuit begroting LNV 2020 (IBP VP Zuidwestelijke Delta of andere middelen Rijk)	**€ 2.200.000**
Totaal IBP VP Zuidwestelijke Delta	**€ 2.200.000**

Projectfiche per project

Naam	NLDelta samenwerking
Doel	Verder uitbouwen en bestendigen van de NLDelta-samenwerking, gericht op het betrekken van ondernemers, bedrijfsleven, landbouworganisaties onderwijs, Rijk, waterschappen en het verkrijgen van de status NP Nieuwe Stijl in 2021
Projecttrekker	Programma-bureau NLDelta
Partners	Provincies Zuid-Holland, Noord-Brabant, gemeente Dordrecht, Wereldnatuurfonds, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, bestuurlijk en ambtelijk trekkers landschapstafels/streeknetwerken
Looptijd	2019-2021
Wat gebeurt er al?	De samenwerking bestaat op dit moment met name uit de 6 initiatiefnemers (Provincies Zuid-Holland, Noord-Brabant, gemeente Dordrecht (tevens penvoerder), Wereldnatuurfonds, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer), aangevuld met bestuurlijk en ambtelijk trekkers vanuit de landschapstafels/streeknetwerken. De 6 initiatiefnemers hebben een SOK ondertekend en voor de periode 2019-2021 € 640.000 en samen 3,5 fte capaciteit beschikbaar gesteld. Daaruit wordt een programmabureau bemenst en wordt gewerkt aan de statusaanvraag, uitwerken nieuwe governance, uitwerking financieringsmodel, diverse projecten,
Wat is er nodig	De samenwerking moet de komende jaren verder worden uitgebouwd, onder andere gericht op het verkrijgen van de status Nationaal Park Nieuwe Stijl voor dit gehele gebied in 2021 en een financieel en organisatorisch bestendige situatie na 2021. Vanzelfsprekend leggen we hier een link met het beleid rondom Nationale parken Nieuwe Stijl en wordt er nadrukkelijk samengewerkt met het Nationale Parkenbureau. Maar een sterkere betrokkenheid van het Rijk is hierbij gewenst. En ook de samenwerking met bijvoorbeeld andere stakeholders, zoals ondernemers, landbouw of bijvoorbeeld de Recron of ANWB.
Gevraagde extra inzet IBP	• Partnerschap Rijk (via LNV en/of RWS), zowel financieel (2*50.000,-) als menskracht (0,1 fte) ten behoeve van doorontwikkeling naar NP Nieuwe Stijl NLDelta in 2021 • Inbreng/aanboren kennis/expertise nieuwe governance • Rijk: behulpzaam bij / ingang naar RWS t.b.v. (betere) bewegwijzering, bebording/zichtbaarheid vanaf Rijkswegen
Resultaat / outcome	• Verbrede samenwerking NLDelta eind 2021 zowel bestuurlijk als bottum up betrokkenheid bij de ontwikkelingen en uitvoering. Getekende samenwerkingsovereenkomst met gedeelde ambities/uitdagingen. Het IBP is een middel voor versnelling van deze ambitie en verbreding richting nieuwe partners en maatschappelijke opgaven (energie, klimaatadaptatie, vitaal platteland). • Toename van de samenwerking in het gebied gericht op de realisatie van de 6 lange termijn ambities van NLDelta met een verbreding in thema's en stakeholders • Status NP Nieuwe Stijl in 2021

	• Toegenomen zichtbaarheid (fysiek in het gebied en als in bezoekersinformatie) en vindbaarheid (website VisitNLDelta.nl) mede in afstemming met GeoPark • Toegenomen aantal bezoekers en arrangementen

Naam	**GeoPark Schelde Delta**
Doel	Het verkrijgen van de UNESCO Global Geopark status en daarmee de unieke Schelde Delta met haar verleden van 50 miljoen jaar, haar natuurlijke processen, het menselijk ingrijpen daarin sinds duizenden jaren, de strijd en verbondenheid met het water, de vele oorlogen en de getuigen daarvan op de overgang van zand naar klei, hoog naar laag, zoet naar zoet, bourgondisch naar calvinistisch en de klimaatopgave van dit kwetsbare gebied richting toekomst op een Internationaal podium plaatsen door natuur, cultuur, toerisme, educatie, onderwijs, wetenschap met elkaar te verbinden. Dit alles gericht op toeristen, recreanten en de bewoners van het gebied, van jong tot oud.
Projecttrekker	Provincies Noord-Brabant, Zeeland, Oost-Vlaanderen, Antwerpen en EGTS Linieland van Waas en Hulst
Partners	70 partners (overheden, terreinbeherende organisaties, cultuurhistorische sector, musea, hoge scholen, universiteiten, maatschappelijke organisatie, koepelverenigingen van toeristische en recreatie ondernemers, kennisinstituten, gebiedssamenwerkingsverbanden, IVN en NME)
Looptijd	2019-2021 (en daarna natuurlijk ook)
Wat gebeurt er al?	De trekkende provincies en EGTS hebben samenwerkingsovereenkomst getekend. Partners hebben getekend voor actieve deelname. Wetenschappelijke basis en legitimatie richting UNESCO wordt opgesteld. 10 jaren Masterplan in ontwikkeling, overkoepelende verhaallijnen door het hele gebied worden met partners opgesteld, er wordt gewerkt aan branding en marketing strategie, musea gaan samen aan de slag om geopark content in museale context te plaatsen, educatie programma's zijn in ontwikkeling, hogescholen (HZ, BUAS) nemen geopark op in onderwijsprogramma met modules en stages en afstudeeronderzoeken, er wordt gewerkt aan het verwezenlijken van een grensoverschrijdende rechtspersoon, actieve participatie in mondiale geopark netwerk
Wat is er nodig	Bovenstaande opsomming is pril. Er loopt veel en er is veel coördinatie nodig willen we de statusaanvraag in 2021 succesvol kunnen uitvoeren. Er is behoefte aan formatieruimte bij trekkers (1,5 fte) en capaciteit vanuit de partners (hoe meer hoe beter want dan kun je sneller meters maken). Er is behoefte aan budget, vooral voor de realisatie van het beleefbaar en vindbaar maken (zowel fysiek als bijvoorbeeld online), realisatie van thematische entreepunten in het gebied (samen met partners). Hulp van het rijk (vooral RWS) bij realisatie bebording langs rijkswegen en realisatie entreepunten op de randen van land en water is gewenst.
Gevraagde extra inzet IBP	• € 200.000 bijdrage LNV naast de € 200.000 eigen cofinanciering. • Inbreng/aanboren kennis/expertise nieuwe governance

	• Rijk: behulpzaam bij / ingang naar RWS t.b.v. (betere) bewegwijzering/bebording vanaf Rijkswegen
Resultaat / outcome	• Aanvraag statustoekenning door indienen bidbook aan Unesco in 2021 • Opdrachtverlenging tot realisatie van 2 thematische entreepunten met iconische uitstraling • Toegenomen zichtbaarheid en vindbaarheid (zowel in het gebied als via website www.scheldedelta.eu) mede in afstemming met NLDelta door herkenbaarheid langs wegen, bij entreepunten, in musea en bezoekerscentra/informatiepunten

Naam	**Deltajaar 2021**
Doel	2021 is een interessant jaar. Dan is het 600 jaar geleden dat de Sint Elisabethsvloed een groot deel van de Zuidwestelijke Delta wegvaagde en daarmee een belangrijke basis legde voor de huidige natuur, landschappelijke en cultuurhistorische iconen én voor de eigen culturen in dit gebied. Een mooi moment om een aantal concrete resultaten van de interbestuurlijke samenwerking te vieren.
Projecttrekker	Richard Stomp (namens NLDelta) met gemeente Dordrecht als penvoerder
Partners	Provincies Zuid-Holland, Noord-Brabant, Regio-West-Brabant, gemeente Dordrecht, gemeente Rotterdam,
Looptijd	2019-2021
Wat gebeurt er al?	• Er is een kwartiermaker gestart. De kosten voor inhuur van de programma-manager voor periode 2019-2020 zijn geregeld en gedragen door de initiatiefnemers. • Er liggen diverse hele mooie projecten en initiatieven. Heel mooi en kansrijk …. • De programma-manager is aan de slag met het bijeenbrengen en aanwakkeren van die diverse initiatieven. Zijn rol ligt vooral maar ligt vooral bij de ondersteuning van initiatieven en het verhogen van de ambities van 'bovenregionaal' naar 'internationaal' en het realiseren van initiatieven die blijvend impact in het gebied krijgen. • Deze initiatieven worden gebundeld tot 1 samenhangend publieks- en publiciteits-programma voor Deltajaar 2021 • Op basis van deze inventarisatie/bundeling én de koppeling met andere initiatieven en projecten (o.a. status NLDelta, IBP VP ZW Delta, etc.) hebben de 4 leadpartners in maart 2020 tijdens een Go-no go moment besloten om door te gaan met de verdere uitbouw van een mooi totaalprogramma.
Wat is er nodig	• Er ligt nog een financieel gat 2021 voor de inhuur van de programma-manager voor 2021. • Daarnaast middelen nodig voor ondersteuning projecten, ontwikkelen van beleefconcepten en het koppelen van het programma aan het landelijke themajaar "Ode aan het landschap" waarin de St. Elisabethsvloed ook een belangrijke aanleiding is. De verbinding met de partners zit in de samenwerkingsopgave van NLDelta (hierboven)

Gevraagde extra inzet IBP	€100.000,-
Resultaat / outcome	2021 Deltajaar publieks- en publiciteitsprogramma die het gebied verbindt en internationaal het gebied bekendheid geeft. Waarin het Geopark en NLDelta verbonden zijn door de gezamenlijke geschiedenis maar ook in de zichtbaarheid van belevingen in het gebied.

Naam	**Delta Innovation Days**
Doel	Het continueren en uitbouwen van de Delta Innovation Days als een podium en aanjager voor innovatie, samenwerking en ondernemerskracht in en van de Delta.
Projecttrekker	Provincie Noord-Brabant i.s.m. gemeente Bergen op Zoom en stichting Ravelijnlezing
Partners	RWB, Rewin
Looptijd	2019-2021
Wat gebeurt er al?	Sinds een aantal jaar wordt in Bergen op Zoom de Ravelijnlezing georganiseerd. De Ravelijnlezing is een kennis- en netwerkevent dat een verbindende factor wil zijn tussen bedrijfsleven, onderwijs en overheid in de Vlaams-Nederlandse Deltaregio. Het delen van kennis middels diverse lezingen waarbij de sprekers een voor de Deltaregio actueel thema vanuit verschillende invalshoeken belichten, staat hierbij centraal. De lezing trekt jaarlijks 300 tot 350 belangstellenden. Het event de Ravelijnlezing maakt deel uit van het programma van de Delta Innovation Days: een initiatief van Provincie Noord-Brabant dat de Deltaregio in de schijnwerpers zet. Tijdens de Delta Innovation Days kunnen bezoekers kennismaken met hoogstaande, technologische ontwikkelingen en slimme, vernieuwende producten uit (op dit moment primair) het Brabantse deel van de Delta. Daarnaast is er tevens aandacht voor de creatieve en culinaire kracht. De ambitie is om met de partners van de Delta Innovation Days dit event te laten uitgroeien tot een netwerkweek van formaat op het gebied van duurzame innovatie. Als kernboodschap is geformuleerd: 'De Delta regio – onder andere Brabant, Zeeland en delen van Vlaanderen – is door haar ligging de ideale verbinder, tussen Brabant en Zeeland, van Vlaanderen via Brabant naar Zuid-Holland. Ondernemerschap krijgt hier de ruimte door innovatie en samenwerking tussen bedrijven, overheid en kennisinstellingen: cross-sectoraal en grensoverschrijdend." De initiatiefnemers brengen hiervoor op dit moment samen ca 3 fte en €100.000,- in. De editie 2020 is door de Corona-crisis helaas niet doorgegaan. Voor 2021 en daarna staat echter wel weer een DID in de planning.
Wat is er nodig	Uitbouw van het partnerschap naar andere stakeholders binnen West-Brabant en op termijn ook Zeeland en Zuid-Holland (overheden, bedrijfsleven, onderwijs, maatschappelijke organisaties)
Gevraagde extra inzet IBP	• Actieve betrokkenheid en ambassadeursschap vanuit de in IBP samenwerkende overheden: provincies Zeeland, Zuid-Holland en Noord-Brabant, gemeenten, 3

	waterschappen en rijk. Gericht op verdere uitbouw tot een echt gezamenlijk (meerdaags) Delta evenement. • Rijk: opname Zuidwestelijke Delta in NOVI • Middelen €50.000
Resultaat / outcome	• Breed gedragen en breed bekende Delta Innovation Days. • Hét jaarlijkse podium en event voor de innovatiekracht en trots van de Zuidwestelijke Delta

Naam	**Projecten vergroten beleefbaarheid (bv Biesbosch/Delta LAW-Streekpad)**
Doel	Realisatie van een aantal projecten die de beleefbaarheid van het gebied verder vergroten. Op dit moment loopt het initiatief voor een aaneengesloten Biesbosch/Delta Streekpad (onderdeel Lange Afstand Wandelroutes) van 270 km gericht op de beleving van alle facetten van de Biesbosch/NLDelta (ontstaan, rol en betekenis van het water in verleden, heden en toekomst, unieke natuurwaarden, koppeling natuur/iconen met het achterland). Mogelijk kan dit een project binnen dit fiche zijn. Daarnaast wordt nog naar andere projecten gekeken die bijdragen aan dit doel, waaronder een project Dutch Delta CruisePort of het Gastherennetwerk. Hier ligt mogelijk een wens voor het meertalig ontsluiten van de informatie in het gebied.
Projecttrekker	Biesbosch/Delta Streekpad: Stichting Wandelnet DDCP: stichting Dutch Delta Cruise Port
Partners	gemeenten Dordrecht, Altena, Drimmelen, Geertruidenberg, Oosterhout, Provincies Zuid-Holland, Noord-Brabant, Regio-West-Brabant, NLDelta
Looptijd	2019-2021
Wat gebeurt er al?	Biesbosch/Delta Streekpad: 2019 kwartiermaker gestart; Route en realisatieplan uitgewerkt; Financiering voor een groot deel geregeld; Go-no go Q2 2020 Andere projecten: worden bekeken binnen NLDelta/GeoPark
Wat is er nodig	Voor de realisatie van het Biesbosch/Delta Streekpad resteert een financieel gat van 50.000,-. Pas als dit gat gedicht is kan het sein op groen. De initiatiefnemer is op zoek naar manieren voor aanvullende financiering. Een bijdrage vanuit het IBP kan hierin helpen. Ook andere projecten hangen vaak op het rondkrijgen van de financiën.
Gevraagde extra inzet IBP	• Financiële ondersteuning €50.000,-
Resultaat / outcome	• Nieuw LAW-Streekpad en/of mogelijk andere projecten • Basis voor nieuwe arrangementen en verdienmodellen voor ondernemers en agrariërs in het gebied. • Uitwisseling kennis en ervaring binnen het gebied over opzetten nieuwe routes en samenwerkingen met ondernemers en agrariërs

Bijlage 5 Overzichtstabel financiering en cofinanciering per broedplaats

Op de volgende pagina's vindt u de linker- en de rechterhelft (plus een A3-versie) van de overzichtstabel financiering en cofinanciering met per broedplaats o.a. de acties met trekker, partners, financiering, de status en besluitvorming.

(co)Financiering IBP VP ZWD

Broedplaats	acties	Trekker	Partners	Totaal kosten	Gevraagd LNV
Volhoudbare Landbouw trekker: Zuid Holland (Feiko van Dok)	A: Routekaart Volhoudbare Landbouw Zuidwestelijke Delta 2040	Kernteam Broedplaats Volhoudbare landbouw		€ 400.000,- €XX	**€ 300.000,-**
	B: Gebiedspilot "biodiversiteitsmonitor akkerbouw / kringlooplandbouw" in de Zuidwestelijke Delta	Boerenverstand		€ 613.000,- €XX	€ 336.600,-
	C: Gebiedspilot Transitie naar agro-ecologische, gewasdiverse teeltsystemen	WUR (Wageningen Research BU Open Teelten)		€ 485.560,- €XX	€ 200.000,-
	D: Gebiedsnetwerk en pilots voor een aantrekkelijk biodivers agrarisch landschap in Zuidwestelijke Delta	WUR (WENR-Wageningen Environmental Research)		€ 467.500 €XX	€ 392.500,-
	E: Overige projecten	Kernteam Broedplaats Volhoudbare landbouw		€ 210.900 €XX	€210.900,-
	F: Uitvoeringsprogramma 2.0	Kernteam Broedplaats Volhoudbare landbouw		€ 500.000,- €XX	**€ 350.000,-**
Genieten en beleven van de Delta trekker: Noord-Brabant (Han Clement)	NLDelta (proces en projecten)	Programmabureau NLDelta		€ 900.000	€ 100.000
	Deltajaar 2021 (proces en projecten)	Gemeente Dordrecht		€ 600.000	€ 100.000
	GeoPark Schelde Delta	5 partijen (4 provincies en EGTS); gezamenlijk penvoerderschap		€ 400.000	€ 200.000
	Delta Innovation Days	Provincie Noord Brabant		€ 150.000	€ 50.000
	Projecten vergroten beleefbaarheid	Stichting Wandelnet		€ 150.000	€ 50.000
Zoetwater trekker: Provincie Zeeland? (Patrick Broekhuis)	Living Lab Schouwen-Duivenland	Gemeente Schouwen Duivenland		€ 3.500.000	€ 1.750.000
	Overige projecten Broedplaats Zoet Water			500000	250000

	co-financiering					
Totaal cofinanciering	**bedrag**	**partij**	**Project**	**besloten? ja/(besluitvorming) loopt/nee**	**Door wie? (bestuurder/DB/AB/ anders)**	**Wanneer?**
€ 100.000,-- €XX	**€ 75.000,-** **€ 25.000,-** **€ XX**	**3 provincies (Zeeland, Brabant, Zuid-Holland)** **PM**		**Ja**	KT Broedplaats Volhoudbare landbouw	
€ 276.400,-- €XX	€ 150.000,- € 126.400 € XX	3 provincies (Zeeland, Brabant, Zuid-Holland) boeren (in natura) 100 pilots PM		Ja	KT Broedplaats Volhoudbare landbouw	
€ 285.560,-- €XX	€ 57.060,-	3 provincies (Zeeland, Brabant, Zuid-Holland)		Ja	KT Broedplaats Volhoudbare landbouw	
	€ 228.500,-	Investeringen (in kind) stakeholders (onderwijs en boeren)				
	€XX	PM				
€ 75.000,-- €XX	€ 75.000,-	3 provincies (Zeeland, Brabant, Zuid-Holland)		Ja	KT Broedplaats Volhoudbare landbouw	
	€ XX	PM				
€XX	€ XX	PM				
€ 150.000,- €XX		3 provincies (Zeeland, Brabant, Zuid-Holland) PM		Ja	KT Broedplaats Volhoudbare landbouw	
€ 740.000	€ 300.000,- € 100.000,- € 200.000,- € 40.000 PM uren	Provincie Zuid-Holland Provincie Noord-Brabant Staatsbosbeheer WNF derden alle partners + Dordrecht, NM	SOK NLDelta2019-2021	ja, via SOK NLDelta		
€ 500.000	€ 190.000,- € 90.000,- € 45.000,- PM	Provincie Zuid-Holland Provincie Noord-Brabant Gemeente Dordrecht derden	Deltajaar 2021	ja, ja, ja, PM		
€ 200.000	4*€ 50.000 uren	4 provincies (Zld, NBr, Oost-Vlaanderen, Antwerpen) EGTS Linieland				
€ 100.000						
€ 100.000						
€ 1.750.000	€ 839.881	Provincie Zeeland				
	€ 400.000	Gemeente Schouwen Duivenland		raadsbesluit		
	€ 250.000	Waterschap Scheldestromen		PWO		
	€ 260.119	Europese Unie (POP3)		nog niet		
250000	€ 250.000	Provincie Zuid Holland/Noord Brabant/gemeenten pm				

	(co)Financiering IBP VP ZWD						co-financiering					
Broedplaats	**acties**	**Trekker**	**Partners**	**Totaal kosten**	**Gevraagd LNV**	**Totaal cofinanciering**	**bedrag**	**partij**	**Project**	**besloten? ja/(besluitvorming) loopt/nee**	**Door wie? (bestuurder/DB/AB/ anders)**	**Wanneer?**
Volhoudbare Landbouw trekker: Zuid Holland (Feiko van Dok)	A: Routekaart Volhoudbare Landbouw Zuidwestelijke Delta 2040	Kernteam Broedplaats Volhoudbare landbouw		€ 400.000,- €XX	**€ 300.000,-**	€ 100.000,-- €XX	**€ 75.000,-** **€ 25.000,-** **€ XX**	**3 provincies (Zeeland, Brabant, Zuid-Holland)** **PM**		**Ja**	KT Broedplaats Volhoudbare landbouw	
	B: Gebiedspilot "biodiversiteitsmonitor akkerbouw / kringlooplandbouw" in de Zuidwestelijke Delta	Boerenverstand		€ 613.000,- €XX	€ 336.600,-	€ 276.400,-- €XX	€ 150.000,- € 126.400 € XX	3 provincies (Zeeland, Brabant, Zuid-Holland) boeren (in natura) 100 pilots PM		Ja	KT Broedplaats Volhoudbare landbouw	
	C: Gebiedspilot Transitie naar agro-ecologische, gewasdiverse teeltsystemen	WUR (Wageningen Research BU Open Teelten)		€ 485.560,- €XX	€ 200.000,-	€ 285.560,-- €XX	€ 57.060,- € 228.500,- €XX	3 provincies (Zeeland, Brabant, Zuid-Holland) Investeringen (in kind) stakeholders (onderwijs en boeren) PM		Ja	KT Broedplaats Volhoudbare landbouw	
	D: Gebiedsnetwerk en pilots voor een aantrekkelijk biodivers agrarisch landschap in Zuidwestelijke Delta	WUR (WENR-Wageningen Environmental Research)		€ 467.500 €XX	€ 392.500,-	€ 75.000,-- €XX	€ 75.000,- € XX	3 provincies (Zeeland, Brabant, Zuid-Holland) PM		Ja	KT Broedplaats Volhoudbare landbouw	
	E: Overige projecten	Kernteam Broedplaats Volhoudbare landbouw		€ 210.900 €XX	€210.900,-	€XX	€ XX	PM				
	F: Uitvoeringsprogramma 2.0	Kernteam Broedplaats Volhoudbare landbouw		€ 500.000,- €XX	**€ 350.000,-**	€ 150.000,- €XX		3 provincies (Zeeland, Brabant, Zuid-Holland) PM		Ja	KT Broedplaats Volhoudbare landbouw	
Genieten en beleven van de Delta trekker: Noord-Brabant (Han Clement)	NLDelta (proces en projecten)	Programmabureau NLDelta		€ 900.000	€ 100.000	€ 740.000	€ 300.000,- € 100.000,- € 200.000,- € 40.000 PM uren	Provincie Zuid-Holland Provincie Noord-Brabant Staatsbosbeheer WNF derden alle partners + Dordrecht, NM	SOK NLDelta2019-2021	ja, via SOK NLDelta		
	Deltajaar 2021 (proces en projecten)	Gemeente Dordrecht		€ 600.000	€ 100.000	€ 500.000	€ 190.000,- € 90.000,- € 45.000,- PM	Provincie Zuid-Holland Provincie Noord-Brabant Gemeente Dordrecht derden	Deltajaar 2021	ja, ja, ja, PM		
	GeoPark Schelde Delta	5 partijen (4 provincies en EGTS); gezamenlijk penvoerderschap		€ 400.000	€ 200.000	€ 200.000	4*€ 50.000 uren	4 provincies (Zld, NBr, Oost-Vlaanderen, Antwerpen) EGTS Linieland				
	Delta Innovation Days	Provincie Noord Brabant		€ 150.000	€ 50.000	€ 100.000						
	Projecten vergroten beleefbaarheid	Stichting Wandelnet		€ 150.000	€ 50.000	€ 100.000						
Zoetwater trekker: Provincie Zeeland? (Patrick Broekhuis)	Living Lab Schouwen-Duivenland	Gemeente Schouwen Duivenland		€ 3.500.000	€ 1.750.000	€ 1.750.000	€ 839.881	Provincie Zeeland				
							€ 400.000	Gemeente Schouwen Duivenland		raadsbesluit		
							€ 250.000	Waterschap Scheldestromen		PWO		
							€ 260.119	Europese Unie (POP3)		nog niet		
	Overige projecten Broedplaats Zoet Water			500000	250000	250000	€ 250.000	Provincie Zuid Holland/Noord Brabant/gemeenten pm				

Het gebiedsplan voor de Zuidwestelijke Delta kwam tot stand op initiatief van de drie provincies Zuid-Holland, Noord-Brabant en Zeeland, met hulp van het Ministerie van LNV én met input van een groot aantal actieve stakeholders in het gebied.

Dit gebiedsplan is aangeboden aan het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta voor vaststelling op 24 september 2020.